

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради



АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

Випуск 3



Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Бойчук Петро Микитович, кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник освіти України, ректор, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вовк Мирослава Петрівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна;

Цюняк Оксана Петрівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки початкової освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Беспарточна Олена Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, керівник навчально-методичного центру нормативно-правового забезпечення навчального процесу, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського;

Бичук Олександр Іванович, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор, професор кафедри теорії спорту та фізичної культури, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Денисенко Наталія Григорівна, доктор педагогічних наук, декан факультету початкової освіти та фізичної культури, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Дишко Олеся Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної культури, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Друшляк Марина Григорівна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка;

Замелюк Марія Іванівна, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Калитка Світлана Володимирівна, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри фізичної культури і спорту, Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»;

Крутій Катерина Леонідівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського;

Лякішева Анна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Мартинюк Алла Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземної та української філології, Луцький національний технічний університет;

Мартинюк Тетяна Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Марченко Оксана Юріївна, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України;

Семеног Олена Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри – професор кафедри української мови і літератури, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка;

Фаст Ольга Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Красонь Катаржина (Krasoń Katarzyna), prof. dr hab, заступник декана з наукової роботи, Сілезький університет у Катовіце, Польща.

*Ілюстрація на обкладинці – картина із серії «Квіти – радість життя»
луцької художниці Світлани Костукевич (використана за згодою автора).*

Журнал ухвалено до друку Вченою радою

Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

18 жовтня 2023 р., протокол № 2

Науковий журнал «Академічні студії. Серія «Педагогіка» зареєстровано Міністерством юстиції України (Свідectvo про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія KB № 24745-14685P від 05.03.2021)

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 735 від 29 червня 2021 року (додаток 4) зі спеціальностей 011 – Освітні, педагогічні науки; 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 017 – Фізична культура і спорт.

Офіційний сайт видання: www.academstudies.volyn.ua/index.php/pedagogy

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення

StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-4758 (Print)

ISSN 2786-4766 (Online)

© Комунальний заклад вищої освіти

«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2023

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЩОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147:002.1]:004

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.1>

Л. С. ГЕРАСИМЮК

старший викладач,

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: lesya.ukr04@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2419-4412>

Л. М. ТАРАСЮК

старший викладач,

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: ludamt@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6034-0603>

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

У статті висвітлено питання формування цифрової компетентності як важливої складової професійної підготовки майбутніх фахівців з документознавства у системі вищої освіти. Проаналізовано сутність цифрової компетентності, її компоненти. Визначено й охарактеризовано принципи формування цифрової компетентності майбутніх фахівців із документознавства, зокрема: цілісність, послідовність, активна діяльність, неперервність, самоосвіта. Проаналізовано умови, що сприяють ефективному формуванню цифрової компетентності майбутніх документознавців у ЗВО: оновлення освітніх програм; практична спрямованість навчання; функціонування електронних платформ і середовищ, упровадження електронних освітніх ресурсів; розвинута ІТ-інфраструктура ЗВО.

Визначено сучасні засоби, що сприяють формуванню цифрової компетентності, зокрема: інтерактивні, мультимедійні та хмарні технології, гейміфікація, мобільні додатки тощо. Ефективними методами і формами, які слід використовувати в освітньому процесі, є: онлайн-лекції, використання електронних освітніх курсів, наставництво, тренінги, проблемно-пошуковий виклад інформації, презентації, творчі проекти та інші.

Акцентовано на важливості постійного розвитку і вдосконалення цифрової компетентності викладачів ЗВО за допомогою онлайн-курсів, вебінарів, тренінгів тощо.

Зроблено висновок, що сучасні умови вимагають оновлення підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців із документознавства. Зокрема, ЗВО повинні звертати особливу увагу на оновлення освітніх програм, які враховують сучасні тенденції і технології у сфері документознавства, а саме цифровізацію, забезпечення доступу до сучасних технологій та інфраструктури, підвищення кваліфікації викладачів у сфері цифрових технологій, а також сприяти мотивації студентів до оволодіння цифровими знаннями та навичками.

Ключові слова: цифрова компетентність, фахівець з документознавства, професійна підготовка, заклад вищої освіти, цифровізація.

Поставлення проблеми. На сучасному етапі світ перебуває у процесі цифрової трансформації, що суттєво впливає на всі сфери життя. Зокрема, в останні роки спостерігається цифровізація документообігу. Відповідно важливою складовою професійної компетентності фахівців із документознавства є цифрова компетентність. Для того, щоб сучасний документознавець володів достатніми навичками для роботи у цифровому середовищі, слід фор-

мувати цифрову компетентність ще під час навчання у ЗВО.

Аналіз попередніх досліджень. Як показав аналіз останніх досліджень, проблема формування цифрової компетентності майбутніх фахівців усе більше привертає увагу науковців, що пов'язано зі стрімким розвитком цифрових технологій. Зокрема, цій проблемі присвячені праці Г. Генсерук, О. Плужник, О. Хмельницької, Ж. Чернякової та ін. Проте на сьогодні

питання формування цифрової компетентності майбутніх документознавців залишається недостатньо вивченим.

Метою статті є дослідження особливостей формування цифрової компетентності майбутніх документознавців у процесі професійної підготовки.

Результати та дискусії. Цифрова компетентність є одним із ключових аспектів розвитку громадян в епоху цифрових технологій. Особливу роль вона відіграє у професійній підготовці майбутніх документознавців. Дослідження означеної проблеми потребує уточнення сутності таких понять, як «компетентність», «цифрова компетентність».

Учені Ю. Поскрипко та О. Данченко «компетентність» визначають як «наявність специфічних фахових компетенцій, неспецифічних особистісних компетенцій, установок, досвіду і досягнень з певного фаху (напрямку діяльності) та вміння правильно і своєчасно їх використовувати у процесі фахової діяльності з метою досягнення фахових цілей, вирішення фахових задач та розуміння і прогнозування перспектив» [Поскрипко : 122].

Слід розрізняти поняття «компетентність» і «компетенція». На сьогодні не існує єдиного підходу щодо визначення цих категорій. Часто ці терміни вживають як синоніми, однак вони мають різне значення. На нашу думку, компетенція є сукупністю знань, умінь, навичок, необхідних для виконання конкретних завдань чи вирішення певних проблем. Компетентність – це здатність ефективно застосовувати ці компетенції у різних ситуаціях і досягати бажаних результатів.

На думку вчених, цифрова компетентність є комплексом знань, умінь і навичок, які є необхідними для ефективного та відповідального використання цифрових інструментів і технологій у сучасному світі [Su J]. У Рамці цифрової компетентності для громадян України термін «цифрова компетентність» визначено як «інтегральна характеристика особистості, яка динамічно поєднує знання, уміння, навички та ставлення щодо використання цифрових технологій для спілкування, власного розвитку, навчання, роботи, участі в суспільному житті, відповідно до сфери компетенцій, належним чином (безпечно, творчо, критично, відповідально, етично)» [Рамка : 52–53].

Слід відзначити, що поряд із поняттям «цифрова компетентність» (digital competence) часто використовують термін «цифрова грамотність» (digital literacy). На сьогодні серед учених немає єдиної думки щодо трактування і розрізнення цих категорій. Під цифровою грамотністю розуміють базові уміння працювати з сучасною технікою та володінням ІКТ [Чернякова : 114]. Це включає навички роботи з текстовими процесорами, пошуковими системами, соцмережами тощо. Цифрова грамотність зазвичай спрямована на повсякденне використання цифрових технологій.

Цифрова компетентність охоплює більший обсяг знань і навичок, які дозволяють людині використовувати цифрові технології у різних галузях. Вона включає в себе розуміння принципів роботи цифрових технологій, здатність аналізувати й оцінювати інформацію з різних джерел, критично мислити щодо технологій та їхнього впливу на суспільство, забезпечення кібербезпеки тощо. Таким чином, цифрова компетентність орієнтована на більш глибоке розуміння і практичне використання технологій, що дозволяє адаптуватися до змін у технологічному середовищі та використовувати технології більш стратегічно і критично.

Як зауважує Г. Феллон, цифрова компетентність – це більше, ніж просто знання про те, як користуватися пристроями і програмами, це також знання, що пов'язані з правовими, етичними і цифровими аспектами безпеки [Феллон].

Ми живемо у суспільстві, яке дедалі більше цифровізується, тому кожен громадянин повинен володіти цифровою компетентністю. Базуючись на цьому твердженні, виокремлюють такі сфери цифрової компетентності: «основи комп'ютерної грамотності, інформаційна грамотність, уміння працювати з даними, створення цифрового контенту, комунікація та взаємодія у цифровому суспільстві, безпека в цифровому середовищі, розв'язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя» [Рамка : 9].

У контексті документознавства цифрова компетентність передбачає вміння користуватися цифровими інструментами, вміння критично оцінювати інформацію з мережі «Інтернет», розуміння принципів інформаційної безпеки, володіння спеціальними знаннями про електронний документообіг, цифрові архіви, правові аспекти електронних документів тощо.

Учена О. Плужник виокремлює такі ключові компетенції майбутніх документознавців:

- вміння підбирати, аналізувати, обробляти і використовувати необхідну інформацію;
- вміння спілкуватися за допомогою засобів онлайн-комунікації;
- знання основ програмування для створення програм, щоб спростити діловодні процеси;
- володіння навичками захисту інформації, персональних даних, а також ПК від загроз пошкодження/викрадення;
- навички вирішення проблем із комп'ютерною технікою [Плужник : 339].

Формування цифрової компетентності майбутніх документознавців базується на ряді принципів, котрі допомагають забезпечити ефективний процес підготовки фахівців у цій галузі. Серед них варто виокремити такі:

- *цілісність* – це означає, що всі компоненти цифрової компетентності розвиваються одночасно і паралельно;
- *послідовність*, що визначається поступовим переходом від основ до більш складних аспектів цифрової компетентності;
- *активна діяльність*, що включає у себе формування цифрової компетентності під час безпосередньої практичної діяльності;
- *неперервність*, що виявляється у постійному дослідженні новітніх цифрових технологій, які стрімко розвиваються;
- *самоосвіта* – означає підтримку прагнення здобувача освіти до осмислення особистісної значимості в оволодінні професійними навичками через удосконалення цифрової компетентності, потреби у власній самореалізації.

Формування цифрової компетентності у ЗВО вимагає комплексного підходу і врахування різних аспектів. Як відзначає Г. Генсерук, «важливою передумовою формування цифрової компетентності є готовність майбутніх фахівців до оволодіння й застосування цифрових технологій» [Генсерук : 13].

Серед умов, які сприяють ефективному формуванню цифрової компетентності майбутніх документознавців можемо виокремити такі:

- оновлення освітніх програм із урахуванням останніх тенденцій у сфері документознавства і цифрових технологій;
- практична спрямованість навчання, що передбачає завдання, які дозволяють студентам

застосовувати теоретичні знання на практиці. Це включає роботу з конкретними програмами, інструментами та методами обробки і зберігання документів;

- функціонування електронних платформ і середовищ для обміну досвідом, упровадження електронних освітніх ресурсів;
- розвинута ІТ-інфраструктура ЗВО (наявність апаратного, програмного забезпечення, цифрових лабораторій, швидкісного Інтернету, інформаційно-освітніх середовищ тощо).

На нашу думку, зазначені вище умови, допоможуть забезпечити якісне та практичне навчання майбутніх документознавців з орієнтацією на сучасні цифрові виклики.

На думку О. Хмельницької та Л. Ткаченко, інтерактивні, інформаційно-комп'ютерні, мультимедійні та хмарні технології, гейміфікація сприяють розвитку цифрової компетентності майбутніх фахівців [Хмельницька : 91]. Д. Вербо́вський та О. Олексюк вважають, що засоби гейміфікації формують у студентів уміння використовувати цифрові технології, вчать аналізувати отримані дані з кількох джерел одночасно, критично мислити, відстоювати власну точку зору, а також працювати з інформацією поданою у різних видах [Вербо́вський : 7].

Ефективними методами і формами, які слід використовувати в освітньому процесі, є: онлайн-лекції, використання електронних освітніх курсів, наставництво, тренінги, проблемно-пошуковий метод, презентації, творчі проекти, організація освітнього процесу через дистанційні платформи і мобільні додатки та інші [Хмельницька : 91].

На нашу думку, у процес підготовки майбутніх документознавців вадливо включати практичні завдання з використання цифрових технологій, сприяти розвитку аналітичних здібностей і критичного мислення при оцінці якості та достовірності цифрової інформації.

Як підкреслюють вчені, для ефективного формування цифрової компетентності майбутніх фахівців викладачам ЗВО необхідно володіти високим рівнем означеної компетентності [Tondeur : 35]. Зокрема, вони повинні вміти застосовувати новітні цифрові засоби, створювати відповідне середовище для студентів, знати шляхи і способи безпечного поводження у мережі «Інтернет», а також бути здатними

захищати особисту інформацію у цифровому просторі. Для цього важливо постійно оновлювати свої знання та навички у галузі цифрових технологій за допомогою онлайн-курсів, вебінарів, тренінгів тощо.

Слід відзначити, що нині багато країн світу перебувають у процесі розробки чи перегляду рамок цифрової компетентності, інструментів самооцінки та освітніх програм, щоб керувати підготовкою педагогів та їх безперервним професійним розвитком у цій сфері [Inamorato dos Santos].

Варто зауважити, що формування цифрової компетентності студентів неможливе без доступу до сучасних програм і технологій. Нині актуальною проблемою для багатьох ЗВО є недостатнє фінансування, що значно обмежує можливості щодо оновлення інфраструктури, закупівлі програм та обладнання для навчання майбутніх фахівців.

Таким чином, для ефективного формування цифрової компетентності майбутніх докумен-

тознавців ЗВО повинні звертати особливу увагу на оновлення освітніх програм, які враховують сучасні тенденції і технології у сфері документознавства, а саме цифровізацію; забезпечення доступу до сучасних технологій та інфраструктури, підвищення кваліфікації викладачів у сфері цифрових технологій, а також активно сприяти мотивації студентів до оволодіння цифровими знаннями та навичками.

Висновки. Цифрова трансформація сучасного світу ставить перед фахівцями з документознавства нові виклики та завдання. Для того, щоб вони були успішними фахівцями у цифровому середовищі, у ЗВО слід приділяти особливу увагу формуванню їх цифрової компетентності. Це допоможе забезпечити належний рівень підготовки майбутніх фахівців та зробить їх конкурентоспроможними на ринку праці.

Перспективним вважаємо дослідження рівня цифрової компетентності майбутніх фахівців із документознавства під час навчання у ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербо́вський Д., Олексюк В. Використання середовища гейміфікації у процесі розвитку фахової цифрової компетентності бакалаврів інформатики. *Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: 2022 (Безпечне середовище для учнів та вчителів: виклики та практичні рішення): зб. матеріалів всеукр.наук.-практ. семінару* (Київ, 3 березня 2022 р.) Інститут цифровізації освіти НАПН України. Київ, 2022. С. 5–8.
2. Генсерук Г. Р. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. *Open educational e-environment of modern University*. 2019. № 6. С. 8–16.
3. Плужник О. Формування цифрової компетентності у майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2021. № 1(13). С. 331–344. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-13-331-344>
4. Поскрипко Ю. А., Данченко О. Б. Компетенція і компетентність: консенсус. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. Вип. 3(55). С. 117–127. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-55-117-127>
5. Рамка цифрової компетентності для громадян України. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf
6. Хмельницька О., Ткаченко Л. В. Шляхи вдосконалення цифрової компетентності майбутніх педагогів під час організації освітнього процесу у закладі вищої освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : Педагогічні науки*. 2021. Вип. 1. С. 89–94.
7. Чернякова Ж. Змістова характеристика інформаційно-цифрової компетентності майбутнього вчителя Нової української школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 10(114). С. 112–123.
8. Falloon G. From digital literacy to digital competence: The teacher digital competency (TDC) framework. *Educational Technology Research and Development*. 2020. 68(5). 2449–2472. <https://doi.org/10.1007/s11423-020-09767-4/>
9. Inamorato dos Santos A, Chinkes E, Carvalho, Marco A. G., Solórzano Claudia M. V., Marroni Lilian S. The digital competence of academics in higher education: is the glass half empty or half full? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2023. 20:9.
10. Su J., Yang W. Digital competence in early childhood education: A systematic review. *Education and Information Technologies*. 2023. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11972-6>
11. Tondeur J., Howard S., van Zanten M., Gorissen, P., van der Neut, I., Uerz, D., Kral M. The HeDiCom framework: Higher Education teachers' digital competencies for the future. *Educational Technology Research and Development*. 2023. 71. 33–53. <https://doi.org/10.1007/s11423-023-10193-5>

REFERENCES

1. Verbovetskyi, D., Oleksiuk, V. (2022). Vykorystannia seredovyshcha heimyfikatsii u protsesi rozvytku fakhovoi tsyfrovoy kompetentnosti bakalavriv informatyky [Using the gamification environment in the process of developing the professional digital competence of bachelors of informatics]. *Tsyfrova kompetentnist suchasnoho vchytelia novoi ukrainskoi shkoly: 2022 (Bezpechne seredovyshche dlia uchniv ta vchyteliv: vyklyky ta praktychni rishennia): zb. materialiv vseukr. nauk.-prakt. seminaru* (Kyiv, 3 bereznia 2022 r.) Instytut tsyfrovizatsii osvity NAPN Ukrainy. Kyiv, pp. 5–8 [in Ukrainian].
2. Henseruk, H. R. (2019). Tsyfrova kompetentnist yak odna iz profesiino znachushchykh kompetentnostei maibutnikh uchyteliv [Digital competence as one the professionally important competencies of future teachers]. *Open educational e-environment of modern University*, 6, 8–16 [in Ukrainian].
3. Pluzhnyk, O. (2021). Formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv iz dokumentoznavstva ta informatsiinoi diialnosti [Formation of digital competence of future specialists of documentation and information activities]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*, 1(13), 331–344. doi: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-13-331-344> [in Ukrainian].
4. Poskrypko, Yu. A., Danchenko, O. B. (2019). Kompetentsiia i kompetentnist: konsensus [Competence and competency: consensus]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, 3(55), 117–127. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-55-117-127> [in Ukrainian].
5. Ramka tsyfrovoy kompetentnosti dlia hromadian Ukrainy [Digital competence framework for Ukrainian citizens]. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoy-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf [in Ukrainian].
6. Khmelnytska, O., Tkachenko, L. V. (2019). Shliakhy vdoskonalennia tsyfrovoy kompetentnosti maibutnikh pedahohiv pid chas orhanizatsii osvitnoho protsesu u zakladi vyshchoi osvity [Ways of improving future teachers, digital competence while organizing the educational process at an establishment of higher education]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriia : Pedahohichni nauky*, 1, 89–94 [in Ukrainian].
7. Cherniakova, Zh. (2021). Zmistova kharakterystyka informatsiino-tsifrovoy kompetentnosti maibutnoho vchytelia Novoi ukrainskoi shkoly [Content characteristics of information and digital competence of the future teacher of the new Ukrainian school]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 10(114), 112–123 [in Ukrainian].
8. Falloon G. (2020). From digital literacy to digital competence: The teacher digital competency (TDC) framework. *Educational Technology Research and Development*, 68(5), 2449–2472. <https://doi.org/10.1007/s11423-020-09767-4/> [in English].
9. Inamorato dos Santos A, Chinkes E, Carvalho , Marco A. G., Solórzano Claudia M. V., Marroni Lilian S. (2023). The digital competence of academics in higher education: is the glass half empty or half full? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, № 20:9 [in English].
10. Su J., Yang W. (2023). Digital competence in early childhood education: A systematic review. *Education and Information Technologies*. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11972-6> [in English].
11. Tondeur J., Howard S., van Zanten M., Gorissen, P., van der Neut, I., Uerz, D., & Kral, M. (2023). The HeDiCom framework: Higher Education teachers' digital competencies for the future. *Educational Technology Research and Development*, 71, 33–53. <https://doi.org/10.1007/s11423-023-10193-5> [in English].

L. S. HERASYMIUK

Senior Lecturer,

Private Higher Education Institution Academy of Recreational Technologies and Law, Lutsk, Ukraine

E-mail: lesya.ukr04@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2419-4412>

L. M. TARASIUK

Senior Lecturer,

Private Higher Education Institution Academy of Recreational Technologies and Law, Lutsk, Ukraine

E-mail: ludamt@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6034-0603>

**FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE AS A COMPONENT
OF THE PROFESSIONAL TRAINING
OF THE FUTURE DOCUMENTATION SPECIALIST**

The article highlights the issue of forming digital competence (DC) as an important component of the professional training of future documentation specialist in the higher education system. The essence of DC and its components are analyzed. The principles of forming the DC of future documentation specialist are defined and characterized, in particular: integrity, consistency, active activity, continuity, self-education. The conditions that contribute to the effective formation of DC of future documentation specialist in HEI are analyzed: updating of educational programs; practical focus of training; functioning of electronic platforms and environments, implementation of electronic educational resources; developed IT infrastructure of HEI.

Modern tools that contribute to the formation of DC are identified, in particular: interactive, multimedia and cloud technologies, gamification, mobile applications etc. Effective methods and forms that should be used in the educational process are: online lectures, use of electronic educational courses, mentoring, trainings, problem-searching presentation of information, presentations, creative projects and others.

Emphasis is placed on the importance of continuous development and improvement of the DC of teachers of HEI with the help of online courses, webinars, trainings etc.

It was concluded that modern conditions require updating approaches to the professional training of future documentation specialist. In particular, it is necessary to update educational programs, taking into account the digitalization of document studies, to ensure students' access to modern technologies and infrastructure, to improve the qualifications of teachers in the field of digital technologies, to promote the motivation of students to acquire digital knowledge and skills.

Key words: digital competence, documentation specialist, professional training, higher education institution, digitalization.

УДК 378.015.31:796?3

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.2>

О. П. МИТЧИК

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
завідувач кафедри фізичної культури,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: omytchuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-6775-6334>*

В. Й. ТАРАСЮК

*керівник фізичного виховання,
заслужений працівник фізичної культури і спорту України,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: volodymyrtarasjuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-3279-0532>*

А. Г. ЧИЖ

*викладач вищої категорії,
циклової комісії теорії і методики фізичного виховання,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: achyzh@lpc.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0001-5678-5490>*

В. П. КОНСТАНКЕВИЧ

*викладач вищої категорії,
циклової комісії теорії і методики фізичного виховання,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: v.v.konstankevych@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4418-8423>*

СПОРТИВНІ ІГРИ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються аспекти належної організації процесу фізичного виховання у закладах вищої освіти України, яка здатна подолати негативні тенденції у стані здоров'я і фізичної підготовленості студентської молоді.

Відмічено, що навчальні заняття ігровими видами спорту є дуже ефективними для впровадження їх у процес фізичного виховання студентів закладів вищої освіти, які мають різний фізичний стан й підготовку. В освітніх установах спортивні та рухливі ігри застосовуються переважно в рамках навчальних та рекреаційних занять з метою розвитку фізичних якостей, формування рухових умінь і навичок, активного відпочинку.

Різноманітність видів спорту дозволяє кожному студенту розкрити свій внутрішній потенціал. Зазначається, що при досягненні певних результатів, студент відчуває сенс відвідування занять з фізичного виховання. Під час систематичних занять улюбленим видом спортивних ігор у студентів формуються такі важливі якості, як швидкість, спритність, координація рухів, увага, реакція, мислення. Такі студенти мають досить високу активність, в них виробляється певний режим дня, підвищується впевненість у поведінці, спостерігається розвиток «престижних установок» та високий життєвий тонус. Вони більш комунікабельні, менше бояться критики, виражають готовність до співробітництва, тому що спостерігається більш високий рівень нервово-емоційної стійкості й витримка, серед них більше наполегливих та рішучих людей, що є лідерами в колективі.

Визначено, шляхом анкетування, види спорту, якими хотіли б займатися студенти коледжу. Провідне місце займають спортивні ігри. Найпопулярнішими серед юнаків залишається футбол, волейбол, бадмінтон, флорбол, а дівчата обирають настільний теніс, волейбол, бадмінтон. Подальшого вивчення та дослідження потребує раціональне співвідношення засобів різних спортивних ігор для оптимізації фізичного виховання у закладах вищої освіти та підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури.

Ключові слова: фізичне виховання, студенти, здоров'я, спортивні ігри, рухова активність.

Поставлення проблеми. Однією з найактуальніших проблем сьогодення є стан здоров'я та фізична працездатність молодого покоління. Пандемія коронавірусу та широкомасштабна війна в Україні ще більш негативно вплинули на фізичну активність населення та психофізичний стан. За даними науковців [Круцевич, Пангелова; Пилипей; Сайдаков та ін.], 60 % населення України віком 16–19 років має низький рівень фізичного стану, тому спостерігається стійка тенденція до погіршення стану здоров'я юнаків і дівчат, знижується інтерес до занять фізичною культурою і спортом [Котова; Остапенко].

Юнацький вік є надзвичайно сприятливим періодом для спрямованого впливу на підвищення рівня фізичного стану [Круцевич, Пангелова; Салатенко]. Саме тому проблема удосконалення фізичної підготовленості молоді на сьогоднішній день є актуальною і потребує зі сторони науковців та практиків з фізичного виховання подальших науково-практичних досліджень. Одним з перспективних напрямів удосконалення системи фізичної підготовки студентів є оптимізація навчальних програм зі спортивних спеціалізацій як шляхом збільшення обсягу та інтенсивності навантаження, так і через розширення методів і засобів навчання.

Студентська молодь – соціальна група, для якої характерною є низка специфічних умов життєдіяльності. Зниження рівня рухової активності студентів обумовлене не тільки збільшенням витрат часу на навчальну діяльність у закладах вищої освіти, але і способом життя, який став звичним для більшості молоді (захоплення комп'ютерними іграми, соціальними мережами, нераціональне харчування, нестача сну, недостатнє перебування на відкритому повітрі, наявність шкідливих звичок). У таких умовах тільки належна організація процесу фізичного виховання у закладах вищої освіти України здатна подолати негативні тенденції у стані здоров'я і фізичної підготовленості студентської молоді [Петрук та ін.]. Однією з найбільш актуальних форм організації фізичного виховання студентів, на думку таких науковців

[Данилюк; Жуков, Кузьміна], є спортивно орієнтована модель організації занять з фізичного виховання. У закладах вищої освіти проведено окремі дослідження, спрямовані на вивчення ефективності академічних занять з фізичного виховання з пріоритетним застосуванням різних видів спорту, популярних у студентському середовищі [Салатенко]. Активізацію студентів до занять з фізичного виховання у вищих навчальних закладах фахівці вбачають через функціонування секцій з видів спорту та загалом розвитку студентського спортивного руху [Котова та ін.].

Результати та дискусії. Навчальні заняття ігровими видами спорту є дуже ефективними для впровадження їх у процес фізичного виховання студентів закладів вищої освіти, які мають різний фізичний стан й підготовку, тому що структурною одиницею у грі є матч або зустріч, де прямий фізичний контакт достатньо обмежений (за винятком футболу, баскетболу й регбі). Завданням студентів (кожної із двох протилежних сторін) є домогтись переваги за кількістю певних ігрових дій (гол, розіграш очка, влучення) за встановлений час. Ігрові види спорту, які мають популярність серед студентів, можна розділити на індивідуальні та командні. У індивідуальних ігрових видах спорту окремі гравці ведуть боротьбу один проти одного, виключенням є парні зустрічі у тенісі й настільному тенісі.

Діяльність впродовж гри у індивідуальних наведених видах спорту відрізняється помірною руховою активністю, у студентів формуються такі важливі якості, як швидкість, спритність, координація рухів, увага, реакція, мислення тощо. Внаслідок відсутності фізичного контакту із суперником цими видами спорту можна займатись як юнакам, так й дівчатам.

В командних ігрових видах спорту в кожній грі беруть участь дві команди гравців, кожна команда має спільну мету, відмінною рисою командних ігор є можливість здійснення заміни гравців у команді, для чого число членів команди, як правило, перевищує максимально припустиме для особистої участі в грі. До командних ігрових видів спорту, які є популярними серед студентів

Таблиця 1
Види фізичних вправ, якими хотіли б
займатись студентки, % (n=234)

Легка атлетика	10,1%
Плавання	48,8%
Гімнастика	36,4%
Спортивні ігри	30%
Фітнес, шейпінг, аеробіка, йога	65%

й культивуються у закладах вищої освіти, відносяться баскетбол, волейбол, футбол, мініфутбол, флорбол, регбі та інші.

Спортивні ігри відносяться до обов'язкового програмного матеріалу дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти. Розділ спортивних ігор представлений в основному волейболом, баскетболом, настільним тенісом, футболом, гандболом. На відділенні спеціальної медичної групи рівною мірою використовуються спортивні та рухливі ігри. З числа спортивних ігор перевага віддається настільному тенісу, бадмінтону, волейболу. При цьому в заняттях зі студентами, які мають обмежені можливості серцево-судинної системи, спостерігається обережне ставлення до застосування ігрових вправ у зв'язку зі складністю дозування фізичного навантаження.

В освітніх установах спортивні та рухливі ігри застосовуються переважно в рамках навчальних та рекреаційних занять з метою розвитку фізичних якостей, формування рухових умінь і навичок, активного відпочинку. Для дорослого населення даний вид рухової активності виступає в основному як засіб рекреації та оздоровлення. Відзначається широке застосування ігрових вправ на підприємствах, в будинках відпочинку і санаторіях. Зокрема, ігри є одним з основних

засобів реабілітації осіб, які страждають серцево-судинними порушеннями, у тому числі перенесли інфаркт міокарда.

Отже, для того, щоб сучасна молодь була більше зацікавлена фізичною культурою і спортом, ми повинні враховувати найбільші їхні прагнення, мотиви, інтереси, види фізичних вправ, якими вони хотіли б займатися. Наприклад, дівчата 1–3-х курсів найбільше проявляють інтерес до аеробіки, фітнесу, шейпінгу – 65% (табл. 1). Також бажають займатись плаванням майже половина респондентів (48,8%). Близько третини студентів (30–36,4%) надають перевагу гімнастиці та спортивним іграм.

Перелік видів спортивних ігор, запропонованих студентам у анкеті, був обраний виходячи зі спортивної бази закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж», яка має у своєму складі залу спортивних ігор, загальною площею 400 м², залу настільного тенісу – 67 м², гімнастичну залу, атлетичної гімнастики – 80 м², легкоатлетичний манеж – 300 м².

За результатами анкетування футболом хотіли б займатися 40,2 % хлопців 1-го курсу навчання, 46,4 % – 2-го, 56,4 % – третього. У дівчат природньо менший інтерес до цього виду спорту. Від 7,4 % до 11,2 % опитаних хотіли б займатися цим видом спортивної діяльності. Волейболом під час навчальної діяльності хочуть займатися 30,4 % хлопців першого курсу, 36, % – другого та 40,2 % – третього. Серед дівчат цей показник дещо вищий: 46,4 %, 42,8 % та 33,6 % респонденток відповідно 1, 2 та 3-го курсу навчання.

У порівнянні з іншими видами спортивних ігор баскетбол менше приваблює студентів, щоб ним займатися під час навчання у закладі освіти. Від 5,6 % до 26,3 % опитаних здобувачів

Таблиця 2

Які улюблені види спортивних ігор студентів закладу вищої освіти

Вид спортивних ігор	Курс навчання					
	1 курс		2 курс		3 курс	
	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата
Футбол (міні-футбол)	40,2	8,1	46,4	7,4	56,4	11,2
Волейбол	30,4	46,4	36,4	42,8	40,2	33,6
Баскетбол	24,3	14,2	26,3	17,3	20,1	5,6
Настільний теніс	31,8	28,6	45,2	34,4	56,4	33,6
Бадмінтон	40,4	42,7	36,4	42,8	56,4	33,6
Флорбол	41,5	24,3	46,4	34,4	40,2	22,4

освіти хотіли б використовувати цей вид спорту у своїй спортивній та рекреаційній діяльності. Значно більше студентів цікавляться настільним тенісом. Цим видом спорту хотіли б займатися від 31,8 % до 56,4 % студентів-юнаків 1–3 курсів навчання. Серед студенток розподіл такий: 28,6 %, 34,4 % та 44,8 % опитаних відповідно 1, 2 і 3-го курсів навчання.

Бадмінтон достатньо цікавий емоційний вид спорту, який широко застосовують як підготовці фахівців з фізичного виховання так і у навчальній та рекреаційній діяльності різних верств населення. 40,4 % опитаних хлопців першого курсу навчання, 36,4 % – другого та 56,4 % третього хотіли б грати у бадмінтон. 42,7 % дівчат першого курсу мають бажання займатися цим видом спорту. На другому курсі до цієї категорії відносяться 42,8 % опитаних, на третьому – 33,6 %.

Флорбол – це досить безпечний у порівнянні вид спорту, бо гравці грають ключками і м'ячами, виготовленими з пластикових матеріалів, а правила гри не дозволяють силові контакти, тому гра будується на принципах справедливості і коректності. У флорболі по особливому відображаються «правила чесної гри», котрі визначають правила та сама філософія цієї гри. Флорбол можна грати в спортивних залах різного розміру, на траві, на піску і навіть на снігу! Гра розвиває такі фізичні якості як швидкість, витривалість, спритність. Флорбол також формує характер, навчає єдності, дає хороший фізичний та емоційний заряд, зміцнює здоров'я. Чималий інтерес до цього відносно нового виду спортивних ігор проявляють студенти закладу вищої освіти. Флорболом хочуть займатися 41,5 % хлопців першого курсу навчання, 46,4 % – другого та 40,2 % – третього. Серед опитаних дівчат 24,3 % першого, 34,4 % другого та 22,4 % третього курсів хотіли б займатися цим видом спортивних ігор.

Різноманітність видів спорту дозволяє кожному студенту розкрити свій внутрішній потенціал. Зазначається, що при досягненні певних

результатів, студент відчуває сенс відвідування занять з фізичного виховання. Під час систематичних занять улюбленим видом спортивних ігор у студентів формуються такі важливі якості, як швидкість, спритність, координація рухів, увага, реакція, мислення. Такі студенти мають досить високу активність, в них виробляється певний режим дня, підвищується впевненість у поведінці, спостерігається розвиток «престижних установок» та високий життєвий тонус. Вони більш комунікабельні, менше бояться критики, виражають готовність до співробітництва, тому що спостерігається більш високий рівень нервово-емоційної стійкості й витримка, серед них більше наполегливих та рішучих людей, що є лідерами в колективі [Пилипей]. Хорошим мотивом до занять у спортивних секціях для студентів слугує можливість брати участь у змаганнях різного рівня з обраного виду [Пилипей]. Прослідковується поступове зростання кількості юнаків, що цікавляться спортивними іграми.

Висновки. Результати дослідження фізичної і психофізіологічної підготовленості студентів дають можливість стверджувати про доцільність застосування ігрових видів спорту та їх ефективність у підготовці майбутніх фахівців. У закладі вищої освіти організація фізичного виховання залежить від можливостей та стану спортивної бази. Існуюча спортивна база Комunalного закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради дозволяє проводити різноманітні заняття зі студентами. Визначено шляхом анкетування види спорту, якими хотіли б займатися студенти коледжу. Провідне місце займають спортивні ігри. Найпопулярнішими серед юнаків залишається футбол, волейбол, бадмінтон, флорбол, а дівчата обирають настільний теніс, волейбол, бадмінтон.

Подальшого вивчення та дослідження потребує проблема раціонального співвідношення засобів різних спортивних ігор для оптимізації фізичного виховання у закладах вищої освіти та підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилюк В. Впровадження інноваційних фізкультурно-оздоровчих технологій у систему фізичного виховання вищих навчальних закладів / В. Данилюк, І. Назарова. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації* : зб. наук. праць. Вип. 2. Житомир, 2016. С. 25–30.
2. Жуков С. М., Кузьміна М. І. Види популярних спортивних ігор у вищих навчальних закладах. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*, 2013. Вип. 112(1). С. 137–139.

3. Котова О. В. Спортивні ігри як оптимальне середовище розвитку професійно-важливих якостей студентів ВНЗ в процесі фізичного виховання / О. В. Котова, Г. П. Суханова, В. С. Ушаков. *Зб. матеріалів VII Міжнарод. наук. практ. інтернет конф.*, Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 7. С. 123–127.
4. Круцевич Т., Пангелова Н. Сучасні тенденції щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. № 3. С. 109–114.
5. Остапенко Ю. О., Остапенко В. В. Спортивні ігри як засіб професійно-прикладної фізичної підготовки фахівців інформаційнологічної групи спеціальностей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 3(110). 2019. С. 425–429.
6. Петрук Л. А., Сініцина О. В., Сотник О. В., Бірук І. Д. Найпопулярніші спортивні секції серед студентів першого курсу. *Науковий часопис нац. пед ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15 : Наук.-пед. проблеми фіз. культури (фіз. культура і спорт)*. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 3(111) 19. С. 127–132.
7. Пилипей Л. П. Теоретико-методичні основи професійно-прикладної фізичної підготовки студентів вищих навчальних закладів : дис. док. наук з фіз. вих. і спорту / Пилипей Леонід Петрович. Київ, 2010. С. 263–266.
8. Пилипей Л. П. Фізичне виховання: професійно-прикладна фізична підготовка студентів у ВНЗ : навч.-метод. посіб. / Л. П. Пилипей. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. 156 с.
9. Сайдаков П. В., Куліш Н. М. Вплив найбільш популярних спортивних ігор у вищих навчальних закладах на розвиток рухової активності студентів. *Молодий вчений*. 2015. № 5(4). С. 173–175.
10. Салатенко І. О. Психофізичне вдосконалення студенток економічних спеціальностей під впливом спортивно орієнтованої технології на основі переважного застосування волейболу / І. О. Салатенко, О. Я. Дубинська. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2015. № 12. С. 103–108.

REFERENCES

1. Danyliuk V. (2016) Vprovadzhennia innovatsiinykh fizychno-ozdorovchykh tekhnolohii u systemu fizychnoho vykhovannia vyshchykh navchalnykh zakladiv / V. Danyliuk, I. Nazarova. *Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii* : zb. nauk. prats. Vyp. 2. Zhytomyr. S. 25–30.
2. Zhukov S. M., Kuzminova M. I. (2013) Vydy populiarnykh sportyvnykh ihor u vyshchykh navchalnykh zakladakh. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. : Pedahohichni nauky. Fizychno vykhovannia ta sport*. Vyp. 112(1). S. 137–139.
3. Kotova O. V. (2018) Sportyvni ihry yak optymalne seredovyshe rozvytku profesiino-vazhlyvykh yakosteiv studentiv VNZ v protsesi fizychnoho vykhovannia / O. V. Kotova, H. P. Sukhanova, V. S. Ushakov : Zb. materialiv VII Mizhnarod. nauk. prakt. internetkonf., Pereiaslav-Khmelnitskyi, Vyp. 7. S. 123–127.
4. Krutsevych T., Panhelova N. (2016) Suchasni tendentsii shchodo orhanizatsii fizychnoho vykhovannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*. № 3. S. 109–114.
5. Ostapenko Yu. O., Ostapenko V. V. (2019) Sportyvni ihry yak zasib profesiino-prikladnoi fizychnoi pidhotovky fakhivtsiv informatsiynolohichnoi hrupy spetsialnostei. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Vypusk 3(110). S. 425–429.
6. Petruk L. A., Sinitsyna O. V., Sotnyk O. V., Biruk I. D. (2019) Naipopuliarnishi sportyvni sektsii sered studentiv pershoho kursu. *Naukovyi chasopys nats. ped un-tu im. M. P. Drahomanova. Seria 15 : Nauk.-ped. problemy fiz. kultury (fiz. kultura i sport)*. Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova, Vyp. 3(111) 19. S. 127–132.
7. Pylypei L. P. (2010) Teoretyko-metodychni osnovy profesiino-prikladnoi fizychnoi pidhotovky studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv : dys. dok. nauk z fiz. vykh. i sportu / Pylypei Leonid Petrovych. Kyiv, S. 263–266.
8. Pylypei L. P. (2013) Fizychno vykhovannia: profesiino-prikladna fizychna pidhotovka studentiv u VNZ : navch.-metod. posib. / L. P. Pylypei. Sumy : DVNZ «UABS NBU», 156 s.
9. Saidakov P. V., Kulish N. M. (2015) Vplyv naibilsh populiarnykh sportyvnykh ihor u vyshchykh navchalnykh zakladakh na rozvytok rukhovoї aktyvnosti studentiv. *Molodyi vchenyi*. № 5(4). S. 173–175.
10. Salatenko I. O. (2015) Psykhofizychno vdoskonalennia studentok ekonomichnykh spetsialnostei pid vplyvom sportyvno oriientovanoi tekhnolohii na osnovi perevazhnogo zastosuvannia voleibolu / I. O. Salatenko, O. Ya. Dubynska. *Pedahohika, psykhologhiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*. № 12. S. 103–108.

O. P. MYTCHYK

Ph.D (Physical Education and Sport), Associate Professor,
 Head of the Physical Education Department,
 Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
 of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
 E-mail: omytchik@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-6775-6334>

V. YU. TARASIUK

*Head of Physical Education Department,
Honored Worker of Physical Culture and Sports of Ukraine,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: volodymyrtarasyuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-3279-0532>*

A. H. CHYZH

*Teacher of the Highest Category,
Cycle Commission of the Theory and Methods of Physical Education,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: achyzh@lpc.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0001-5678-5490>*

V. P. KONSTANKEVYCH

*Teacher of the Highest Category,
Cycle Commission of the Theory and Methods of Physical Education,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: v.v.konstankevych@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4418-8423>*

SPORTS GAMES IN PHYSICAL EDUCATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

The article examines aspects of the proper organization of the physical education process in higher education institutions of Ukraine, which is able to overcome negative trends in the state of health and physical fitness of student youth.

It was noted that educational classes with game sports are very effective for introducing them into the process of physical education of students of higher education institutions who have different physical conditions and training. In educational institutions, sports, and movement games are used mainly as part of educational and recreational activities for the purpose of developing physical qualities, forming motor skills and abilities, and active recreation.

A variety of sports allows each student to reveal their inner potential. It is noted that when certain results are achieved, the student feels the sense of attending physical education classes. During systematic training in their favorite kind of sports games, students develop such important qualities as speed, dexterity, coordination of movements, attention, reaction, and thinking. Such students have a fairly high level of activity, a certain stereotype of the daily regime is developed in them, confidence in behavior increases, the development of "prestige attitudes" and a high level of vitality is observed. They are more communicative, less afraid of criticism, express readiness for cooperation, because a higher level of nervous and emotional stability and endurance is observed, among them there are more persistent and decisive people who are leaders in the team.

The types of sports that college students would like to practice have been determined by means of a questionnaire. The leading place is occupied by sports games. Football, volleyball, badminton, and floorball remain the most popular among boys, while girls choose table tennis, volleyball, and badminton. Further study and research are needed for the rational ratio of the means of various sports games to optimize physical education in higher education institutions and the training of future specialists in physical education.

Key words: physical education, students, health, sports games, motor activity.

UDC 372.881.111.1

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.3>**O. A. TSYHANENKO***Lecturer at the English Language Department for Maritime Officers (Abridged Programme),
Kherson State Maritime Academy, Kherson, Ukraine**E-mail: olga.tsyhanenko@gmail.com**<http://orcid.org/0000-0002-0809-5978>*

SOME ASPECTS OF FORMATION OF READINESS FOR INTERCULTURAL COMMUNICATION AMONG FUTURE SHIPMASTERS AT MARITIME ENGLISH LESSONS

The relevance of this study is determined by the fact that the legislation emphasizes the special importance of knowing the English language in relation to safety at sea. Proficiency in the English language is one of the qualification characteristics of specialists in maritime professions and is a professionally important quality. The officer of the watch should be proficient in English, which is determined by international documents (the International Maritime Organisation (IMO) Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978). The national curricula of higher education institutions of the maritime profile include the discipline “Maritime English”. The discipline in the maritime specialist university course, regardless of its formal name in the curricula, is Maritime English. It is all those means of the English language that if used as a communication tool of the international maritime community, ensure the safety of navigation and contribute to the comprehensive development of the maritime industry.

An analysis of the standard of higher education in the specialty 271 Maritime and Inland Water Transport was conducted, which showed that the necessary skill is the readiness to communicate in oral and written forms in a foreign language to solve the tasks of professional activity and mastery of the English language in the amount necessary to fulfill one's professional duties. Therefore, the purpose of this article is to study the main aspects of the formation of readiness for intercultural communication in English among future shipmasters at universities. Active methods of intercultural education are proposed for the formation of readiness for foreign language communication to solve the tasks of professional activity. It was concluded that these forms of training are necessary to increase the level of communication skills of future shipmasters.

Key words: Maritime English, shipmasters, intercultural communication, International Maritime Organization, specialty 271.

Problem statement. The principles of the intercultural approach are now widely accepted as the basis for teaching both the basic principles of a foreign language and for specialized purposes. Teaching intercultural communication in English is a set of teaching principles, including recommendations for methodology and curriculum, where the emphasis is on meaningful connections. With this approach, students are encouraged to complete a given task using the language, rather than learning a foreign language [Pantelieieva, Malieieva, 2019: 133].

It is known that English has been adopted by the IMO as the official language of the sea [Maritime English. Model Course 3.17, 2000], and STCW95 [International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers] requires every seafarer to have a sufficient level of English language skills [International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978]. Legislation now emphasizes

the importance of English language proficiency in relation to maritime safety.

An analysis of the state educational standard for higher education in specialty 271 Maritime and Inland Water Transport showed that among the required skills the following stand out:

- ability to present the results of one's own research in scientific publications, to communicate in academic Ukrainian and foreign languages in international scientific discussions (Learning Outcomes 6);

- ability for effective scientific communication and free communication in national and foreign languages on issues related to the field of scientific and expert knowledge with colleagues, the wider scientific community, and society as a whole (General Competence 4) [Standard of higher education of the third level, degree of higher education “Doctor of Philosophy”, field of knowledge 27 Transport, specialty 271 Sea and inland water transport, 2022].

Analysis of recent research and publications.

M. M. Halytska, O. A. Chykhantsova investigated the formation of readiness for foreign language communication of university students [Halytska, 2007]; [Chykhantsova, 201]. The formation of foreign language communicative competence was studied by O. O. Pantelieieva, T. Ye. Malieieva, and others [Pantelieieva, Malieieva, 2019]. The training of interlanguage communication by means of an authentic text was considered by Yu. S. Andrusha [Andrusha, 2018]. However, modern forms of training for the formation of readiness for intercultural communication in English among future shipmasters were not the subject of special consideration.

The purpose of the article. Thus, the purpose of this article is to study the main aspects of the formation of readiness for intercultural communication in English, communication in oral and written forms among future shipmasters at a university. The object of research is the educational process of the university. The subject of the research is the main aspects of the formation of readiness for intercultural communication in English among future shipmasters.

Presenting main material. The preparation of future shipmasters for intercultural communication must begin with the improvement of social competence, which implies the readiness and desire to interact, the ability to cope with professional problems, as well as with problems that have developed in society. To form the readiness of future shipmasters for intercultural communication in English, appropriate language competence is necessary, which implies the formation of communicative skills in the process of learning a foreign language. Future shipmasters must have communication skills within the framework of the topics prescribed by the IMO, for example:

- Give warnings about the potential problems of marine pollution;
- Explain measures for ensuring trim and stability;
- Report recent events;
- Take and deliver messages accurately;
- Describe expected standards of work and behavior at sea;
- Understand and produce samples of ship's correspondence and survey reports;

- Describe measures for ensuring vessel security;

- Correctly interpret operating manuals;
- Give navigational warnings;
- Give warnings and advice concerning safe working practice on board [Maritime English. Model Course 3.17, 2000].

The formation of readiness for intercultural communication in English among future shipmasters is achieved as a result of the interaction of the main components of readiness: desire and ability to interact. Readiness for intercultural communication is an integrative personal development that presupposes a certain level of knowledge of a foreign language and communication skills.

The main ways to improve the formation of future shipmasters' readiness for intercultural communication are as follows:

- application of modern principles of teaching a foreign language (principles of an intercultural approach);
- specification and systematization of the introduction of educational material into the content of teaching a foreign language (workshops to improve oral and written speech skills in the field of professional Maritime English);
- the use of methods of active social training of students in intercultural communication in order to develop the main components of readiness in them.

The principles of foreign language teaching are as follows:

- 1) Intercultural principle (activities that involve real communication that promote learning);
- 2) Purpose principle (activities in which language is used to convey basic tasks);
- 3) The principle of meaningfulness (language that makes sense to the learner supports the learning process) [Halytska, 2007:10].

In the context of the above requirements, within the framework of the communicative orientation of learning a foreign language, which is a system-forming factor, three aspects of learning are distinguished in a non-linguistic university:

- 1) practical aspect (formation of the student's ability and readiness for intercultural communication);
- 2) educational aspect (formation of a system of moral and ethical values; an evaluative and emotional attitude to the world; a positive attitude towards the culture of the people who

speak English; understanding the peculiarities of thinking; acquiring knowledge about the culture, realities and traditions of the countries of the language being studied);

3) developmental aspect (formation of the mechanism of linguistic guesswork and the ability to transfer knowledge and skills to a new situation through problem-search activities) [Chykhantsova, 2015: 131].

The purpose of teaching the Foreign Language is to increase the initial level of foreign language proficiency achieved at the previous stage of education and for students to master the necessary and sufficient level of foreign language communication to solve social and communicative problems in various areas of everyday, cultural, professional and scientific activities when communicating with foreign partners, as well as for further self-education. Learning a foreign language is also intended to ensure the development of information culture broadening the horizons and improving the general culture of future shipmasters.

The final goal of teaching the Foreign Language is the formation of the ability and readiness for intercultural communication. This goal determines the communicative orientation of the course, which involves achieving a certain level of communication in a foreign language, which is understood as the ability to correlate linguistic means with specific goals, situations and tasks of verbal communication.

The end result of mastering the Foreign Language presupposes: the presence of language competence sufficient for further educational activities, for subsequent study of foreign experience in a certain field, as well as for making business contacts at an elementary level; the ability to conduct a conversation in a foreign language – a general dialogue, follow the rules of speech etiquette, read literature in the specialty without a dictionary in order to find information, translate texts in the specialty with a dictionary, compose annotations, abstracts and business letters.

The main goal of studying the Maritime English for cadets of specialty 271 Maritime and Inland Water Transport is to develop skills in practical knowledge of a foreign language, both everyday and specialized speech in written and oral forms to

perform professional duties in the first and second years of their study; in senior courses – further improvement of oral and written speech skills in the field of professional Maritime English, as well as the development of reading skills in literature in the specialty and the formation of professional oral speech skills.

Therefore, in order to improve oral and written speech skills in the field of professional Maritime English, it is advisable to expand the content of foreign language teaching through specific educational material: textbooks for practical classes and independent work for cadets. Also, these textbooks intended to develop the skills of reading literature in the specialty and the formation of professional oral speech skills among cadets of specialty 271 Maritime and Inland Water Transport, contain information necessary for business communication in English for navigators with foreigners on issues related to documentation used for cargo transportation on sea vessels, with loading and unloading operations in ports, etc.

Topics for studying a foreign language for future shipmasters may include: Solid Bulk Cargo Handling, Liquid Bulk Cargo Handling, Container Cargo Handling, Dangerous Cargo Handling, Heavy Cargo Handling, Occupational Safety, Medical Care on Board, Survival Crafts, Ship Security Techniques, Enclosed Space Awareness, Navigation in Confined Waters, Navigational Equipment, Vessel Traffic Service, Chart Updating, IMO Nautical Publications, Ballast Water Management, Bunkering, Ship Waste Management, Ship Routine Maintenance, Ship's Systems.

The textbooks provide authentic text materials in English, selected from original sources, namely IMO conventions, popular science literature, which helps students learn the necessary modern terminology, grammatical aspects of documentation and ultimately improve their professional competence. Each module includes texts with visual illustrations, a word list and various types of exercises. The material in these educational publications prepares cadets to perform the function of a watch officer among an international ship's crew, introduces them to daily operations and emergencies.

One of the modern methods of active social training of intercultural communication is

the method of active involvement in situations of intercultural communication: discussions, games, situation analysis, trainings that allow cadets to completely immerse themselves in active controlled communication. Simulation and business games allow cadets to get acquainted with problems in dynamics. Interactive learning is based on the reflexive interaction of the subject with the educational learning environment. Examples of tasks could be the following:

- In groups, conduct a briefing prior to loading the cargo following the plan;
- In groups, design a memo on the risks and their mitigation measures for group C cargoes;
- Take turns to describe and guess types of tankers [Barsuk et al., 2021];
- Instruct your partner about the main provisions of MLC;
- Work in pairs. Ask your partner if the MLC requirements have been met during his last practice. Tell about your partner's practice;
- In pairs, organize the briefing on complaint procedure [Bobrysheva et al., 2021];
- In groups, make a poster about hazards of Singapore territorial waters;
- List and discuss the measures to prevent collision;
- Imagine you are the Master. Your vessel has polar class 4. You will navigate in Arctic waters. Organize briefing with officers and give some instructions [Kulikova et al., 2021];
- Using the picture, instruct your crewmembers about Ballast Water Management System;
- In pairs, exchange the information about ballast water exchange methods;
- In pairs, discuss ballast water exchange requirements for Brazil and Mediterranean regions [Fedorova et al., 2022].

Conclusions. To develop the readiness of future shipmasters for intercultural communication,

we need such educational technologies as the following:

- personality-oriented technologies (differentiated tasks, multi-level tests with varying degrees of text complexity, development of individual routes);
- interactive learning technology ensures the formation and development of communication skills (work in pairs, brainstorming, trainings);
- integral technologies (problem method, situation modeling, various profession-oriented tasks, work in pairs and mini-groups);
- project technologies (individual, group, presentations, speeches at conferences in a foreign language);
- method of analyzing real situations (case study) (case text with questions for discussion; appendices with a selection of various information conveying the general context of the case, conclusion on the case);
- language portfolio serves to assess the level of competence in the field of foreign languages and can serve as a starting assessment of the level of achievement.

Thus, in conclusion, we note that the considered methods of active social training of cadets in intercultural communication contribute to the formation of the main components of readiness for intercultural communication in English. The following ways to improve the formation of the readiness of future shipmasters for intercultural communication in English have been identified: the use of modern principles of the intercultural approach and the use of special active methods of intercultural training in order to form the main components of readiness. Analysis of communicative situations contributes to cadets' mastery of communicative skills. To intensively develop the readiness of future shipmasters for intercultural communication in English, innovative educational technologies are needed.

BIBLIOGRAPHY

1. Андруша Ю. С. Роль і особливості використання автентичних текстів в умовах мультилінгвального навчання англійської мови. Міжкультурна й міжмовна комунікація: проблеми, питання, вирішення : колективна монографія. Т. 12, ч. 2. Дніпро : ТОВ "Роял Принт", 2018. С. 297–305.
2. Галицька М. М. Формування у студентів вищих навчальних закладів сфери туризму готовності до іншомовного спілкування : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / М. М. Галицька ; наук. кер. Редько ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 20 с.
3. Пантелєєва О. О. Формування іншомовної комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей / О. О. Пантелєєва, Т. Є. Малєєва. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. Вип. 1. С. 132–142. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2019_1_15 (дата звернення: 15.09.2023).

4. Стандарт вищої освіти третього рівня, ступінь вищої освіти «доктор філософії» галузі знань 27 Транспорт за спеціальністю 271 Морський та внутрішній водний транспорт. Міністерство освіти і науки України, 2022. 12 с.
5. Чиханцова О. А. Значення іншомовного професійного спілкування для студентів немовних внз. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Вип. 12 (14). Київ: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2015. С. 127-141.
6. Catch the Wind: course-book / [I. Kulikova, I. Kutsenko, T. Pindosova, V. Smelikova, O. Tsyganenko]. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd, 2021. 180 p.: English.
7. Get It Done: coursebook / [O. Fedorova, M. Ishchenko, I. Penza, N. Sheveleva-Garkusha, O. Tsyganenko,]. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd, 2022. 198 p.: English.
8. International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978. URL: <https://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/Pages/STCW-Convention.aspx> (дата звернення: 15.00.2023).
9. Maritime English. Model Course 3.17. London: IMO Publication, 2000. 138 p.
10. Sail Safe: coursebook / [S. Barsuk, V. Bondarenko, A. Vid, V. Kudryavtseva, V. Likhosherstova]. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd, 2021. 230 p.: English.
11. Watch Out: textbook/ [N. Bobrysheva, V. Kudryavtseva, T. Pindosova, O. Tsyganenko]. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd, 2021. 202 p.

REFERENCES

1. Andruska Yu. S. (2018) Rol i osoblyvosti vykorystannia avtentychnykh teksti v umovakh multylinhvalnoho navchannia anhliiskoi movy. [The role and features of the use of authentic texts in the conditions of multilingual teaching of the English language] Mizhkulturna y mizhmovna komunikatsiia: problemy, pytannia, vyrishennia [kolektyvna monohrafiia]. Dnipro: TOV "Roial Prynt" – Intercultural and interlingual communication: problems, issues, solutions [collective monograph], vol. 12, p. 2. Dnipro: "Royal Print" LLC. 297-305. [in Ukrainian].
2. Halytska M. M. (2007) Formuvannia u studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv sfery turyzmu hotovnosti do inshomovnoho spilkuvannia [Formation of readiness for foreign language communication among students of higher education institutions in the field of tourism] Avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Kyiv: Nats ped. un-t im. M. P. Drahomanova – Thesis abstract of... Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04. Kyiv: National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. 20. [in Ukrainian].
3. Pantelieieva O. O., Malieieva T. Ye. (2019) Formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kompetentsii studentiv nemovnykh spetsialnostei [Formation of foreign language communicative competence of students of non-language majors] Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. Personal spirituality: methodology, theory and practice, vol. 1. 132-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2019_1_15 (assessed: 15.09.2023). [in Ukrainian].
4. Standart vyshchoi osvity tretoho rivnia, stupin vyshchoi osvity «doktor filosofii» haluzi znan 27 Transport za spetsialnistiu 271 Morskyi ta vnutrishnii vodnyi transport [Standard of higher education of the third level, degree of higher education "Doctor of Philosophy", field of knowledge 27 Transport, specialty 271 Sea and inland water transport] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy – Ministry of Education and Science of Ukraine, 2022. 12 p.
5. Chykhantsova O. A. (2015) Znachennia inshomovnoho profesiinoho spilkuvannia dlia studentiv nemovnykh vnz [The importance of foreign language professional communication for students of non-linguistic universities] Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy. Kyiv: Vidkrytyi mizhnarodnyi universytet rozvytku liudyny "Ukraina". Actual problems of education and upbringing of people with special needs, coll. of science papers 12 (14). Kyiv: Open International University of Human Development "Ukraine". 127-141. [in Ukrainian].
6. Catch the Wind: course-book / [I. Kulikova, I. Kutsenko, T. Pindosova, V. Smelikova, O. Tsyganenko]. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd, 2021. 180 p.: English.
7. Get It Done: coursebook / [O. Fedorova, M. Ishchenko, I. Penza, N. Sheveleva-Garkusha, O. Tsyganenko,]. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd, 2022. 198 p.: English.
8. International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978. URL: <https://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/Pages/STCW-Convention.aspx> (assessed: 15.09.2023).
9. Maritime English. Model Course 3.17. London: IMO Publication, 2000. 138 p.
10. Sail Safe: coursebook / [S. Barsuk, V. Bondarenko, A. Vid, V. Kudryavtseva, V. Likhosherstova]. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd, 2021. 230 p.: English.
11. Watch Out: textbook/ [N. Bobrysheva, V. Kudryavtseva, T. Pindosova, O. Tsyganenko]. Kherson: KSMA Science Park "Maritime Industry Innovations" Ltd, 2021. 202 p.

О. А. ЦИГАНЕНКО

*викладач кафедри англійської мови з підготовки морських фахівців за скороченою програмою,
Херсонська державна морська академія, м. Херсон, Україна*

Електронна пошта: olga.tsyganenko@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-0809-5978>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ СЕРЕД МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ НА УРОКАХ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Актуальність даного дослідження визначається тим, що законодавство наголошує на особливій важливості володіння англійською мовою щодо безпеки на морі. Володіння англійською мовою входить до кваліфікаційних характеристик фахівців морських професій та є професійно важливою якістю. Наявність іншомовної професійної компетентності у вахтового помічника капітана обумовлено міжнародними документами (Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року). Національні навчальні програми вищих навчальних закладів морського профілю включають дисципліну «Морська англійська мова». Дисципліна у вузівському курсі підготовки спеціаліста-судноводія, незалежно від її формального найменування у навчальних планах, є морською англійською мовою (МЕ). Це всі ті засоби англійської мови, які, використовуючи як інструмент забезпечення комунікації міжнародного морського співтовариства, забезпечують безпеку судноводіння і сприяють всебічному розвитку морської галузі.

Проведено аналіз стандарту вищої освіти за спеціальністю 271 Морський та внутрішній водний транспорт, який показав, що необхідним умінням є готовність до комунікації в усній та письмовій формах іноземною мовою для вирішення завдань професійної діяльності та володіння англійською мовою в обсязі, необхідному для виконання своїх професійних обов'язків. Тому метою цієї статті є дослідження основних аспектів формування готовності до міжкультурного спілкування англійською у майбутніх судноводіїв у ЗВО. Запропоновано активні методи міжкультурного навчання для формування готовності до іншомовного спілкування для вирішення завдань професійної діяльності. Зроблено висновок, що дані форми навчання необхідні для підвищення рівня сформованості комунікативних умінь у майбутніх судноводіїв.

Ключові слова: морська англійська мова, судноводії, міжкультурна комунікація, Міжнародна морська організація, спеціальність 271.

ТЕОРІЯ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ

UDC 378.147.88

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.4>

L. O. BACHIEVA

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Pedagogy, Methods and Management of Education,

Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, Kharkiv, Ukraine

E-mail: bachievalarisa@uipa.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0188-6638>

ANALYSIS OF THE FOREIGN PRACTICE OF MODELLING RESEARCH ACTIVITIES OF PEDAGOGICAL EDUCATION SPECIALISTS

The article provides the results of the theoretical study of modelling research activities of pedagogical education specialists based on the analysis of foreign sources of information. The Ukrainian educational system seeks to join the European educational and research space. That is why the study of foreign experience in the implementation of research activities of specialists in the field of pedagogy is especially relevant. Given the fact that modelling is a universal means of conscious perception of reality, it is this aspect of the presentation of research activity that needs systematic consideration and requires detailed study. The purpose of the study is to carry out a theoretical study of examples of modelling research activities of pedagogical education specialists in foreign theory and practice. The object of the study is the process of research activity of pedagogical education specialists. The subject of the study is examples of modelling research activities of pedagogical education specialists in foreign theory and practice. Research methods: review of the literature on the research topic, systematization and generalization of information regarding the process and results of modelling research activities of pedagogical education specialists. The study of foreign sources of scientific information made it possible to determine that research activity is an important component of the professional activity of pedagogical education specialists. The generalized model of this activity is formed by the components: selection of the topic, definition of the problem, formulation of the research questions, creation of the research design (definition of the research purpose, definition of the methods of forming a sample, selection of the methods and procedures for collecting information, development of the strategy for analysing the collected data), presentation of the results. The perspective of further research involves the development of models of research activities of pedagogical education specialists based on declarative and procedural modelling.

Key words: model of research activities, pedagogical education specialists.

The relevance of the problem. At the international level, we can observe an increased attention to research in the field of teacher training for the implementation of research activities, in some countries such training is mandatory [Lidewij & etc.]. The Ukrainian educational system follows these requirements. That is why the key requirements for teachers are participation in the scientific research work of the educational institution, submission of applications and work on grant projects, publication of the results of author's research in the most prestigious and authoritative journals, active involvement of students in research activities, etc. In addition, the demands of students for the quality of the educational process require the teacher to search or develop the author's effective content, forms, methods

and means of training. Foreign educational practice views research as a process of systematic and critical consideration of professional practice in order to obtain information for effective educational activities [Reid].

Therefore, the teacher's professional activity turns into a constant process of research activities, the purpose of which is to improve one's own educational practice, to obtain theoretical and empirical results that are of interest to the domestic and foreign educational community.

However, the results of foreign studies show that some teachers have a negative attitude to such work. The research conducted [Joram, Ponte, Beijard, Ax, Puustinen, Sääntti, Koski, Tammi] made it possible to define the reasons for this attitude, namely: the priority of quality preparation for

classes; strong cognitive load during research; obligation to present the results of research work, etc. The importance of combining educational practice and research activities is emphasized by [Miles & etc.]. The author points out that the educational practice of teachers should be based on research that considers teaching practice, as well as research related to teaching practice [Miles & etc. : 9].

Considering the fact that modelling is one of the universal methods of learning reality, the question arises about the availability of research activity models, the implementation of which will contribute to reducing the negative experience of teachers and contribute to the development of their research practice. The trends of globalization of education prompt the search, analysis and generalization of foreign experience.

Analysis of recent research and publications.

The works by V. Bykov, I. Osadchyi, O. Spirin and others have revealed the essence of the modelling process. D. Lande has singled out the properties of the models, and S. Ivanova has formed the stages of their development. The justification of research activity planning models has been presented in the works by L. Prexl, N. Sennewald, K. Girgensohn et al. The components of the model of developing a research question and its essence have been formed in the works by M. Karmasin, R. Ribing and S. McCombs et al. The basic work that reveals the methodology of praxeological research has been presented by J. Formosinho, O. Formosinho. Examples of the practice of implementing various research activity models have been presented in the works by F. Poblete-Valderama et al., S. Chan et al.

Despite the availability of scientific developments on this issue, the analysis of examples of modelling research activities of pedagogical education specialists from foreign educational theory and practice requires further attention. The introduction of the most successful examples into the domestic educational process will improve the teachers' research activities.

The purpose of the study is to carry out a theoretical study of examples of modelling research activities of pedagogical education specialists in foreign theory and practice, to formulate recommendations for their application in domestic education. The object of the study is the process of research activity of pedagogical education spe-

cialists. The subject of the research is examples of modelling research activities of pedagogical education specialists in foreign theory and practice. Research methods: review of the literature on the research topic, systematization and generalization of information about the process and results of modelling research activities of pedagogical education specialists.

Statement of basic research material.

At the first stage of the study, the essence of the "model" and "modelling" concepts will be defined. So, among the universal means of conscious perception of reality, especially in the field of professional activity, there is a model as a holistic reflection of a real object in an ideal form [Osadchyi : 2]. A model is a certain representation (analogue, image) of a system that is projected and reflects the features and properties of this system, and the purpose of its construction is to create an artificial object with the help of which a real phenomenon or system is presented/displayed [Bykov : 232]. By implementing the abstractions and simplifications used in the process of scientific modelling, super-complex objects become objects of knowledge. According to [Goodnough : 749], the model is the basic unit of theory analysis. At the same time, the model is an abstract representation of the theory, and its operational structure can be transferred empirically [Spirin : 339]. Such universality encourages scientists to model certain elements and stages of its implementation. When analysing activity systems, it is advisable to form a model that contains the following components: subject, object, goal, motive, or products that are the result of participation in activity [Reid].

The researcher [Ivanova : 48] formulated the following stages of model development: 1) study of the model building issue, definition of the functions of the object under research, its place and role in the education system; 2) setting tasks to define the components of the model, its effective functioning and diagnostics; 3) identifying the necessary components of the model, criteria for their diagnosis; 4) establishment of relationships (logical, functional, semantic, technological, etc.) between previously defined components of the model; 5) development of the model and prediction of its dynamics [Ivanova : 48]. The properties of the models are the following: adequacy, consistency, certainty, sensitivity, realism, efficiency,

progressiveness [Lande : 39]. The implementation of the formulated provisions leads to the emergence of various models that are substantiated, implemented and changed. Let's consider some examples of the implementation of modelling research activities of pedagogical education specialists based on the analysis of foreign theory and practice.

At the first stage of the research, its detailed planning should be carried out. The author provides a sequence of steps for planning research work: calculation of working hours per day (time of productive work, educational and cognitive features, educational experience); definition of the stages and sequence of their implementation [Prexl]. The opinion about the need for detailed planning continues to be developed in the works of other authors [Sennewald & Girgensohn]. The authors have defined the following stages: search and reading make up 15% of the time (getting a general idea of the topic, formulating a research question); evaluation and structuring of the work – 15% of the time (approval of the research question, formulating the structure); writing a draft version of the work – 40% of the time (writing and discussing the version of the work); finalizing the work – 30% of the time (discussing, adding materials); checking (checking for compliance with requirements, sending and receiving reviews) [Sennewald & Girgensohn : 102]. The stages presented by the researchers should be considered as procedural models for planning research activities.

The next stage of pedagogical research is aimed at defining the purpose of the research. The stages of such activity are the following: search for a topic (reviewing the literature, search for ideas through creative methods, thematic review); definition of the focus of the work (formation of the focus, search for new concepts); formation and clarification of the research question, formulation of the research purpose [Voss, Oehlich, Kullmann]. Special attention is drawn to the “research question” concept. In particular, [Karmasin & Ribingr : 34] single out the components of the research question model, namely: material, framework conditions, content aspect, structural aspects, methods and theories. At the same time, the research question should clearly define the aspects that will be clarified in the work. It is the research question that directs the scientist's work and determines

the future type of work, namely: primary or secondary, qualitative or quantitative, descriptive or experimental [McCombs].

The next stage of the work is the formation of the “research design”. It should be noted that this concept is new in domestic educational practice, and therefore requires particular attention. So, the term “research design” refers to the strategy of answering a research question using empirical data. The model of the research design formation involves: definition of the research approach (qualitative, quantitative); selection of the type of research and its structure (experimental, quasi-experimental, correlational, descriptive); selection of a sample (probabilistic, non-probabilistic); choosing a data collection method (questionnaire, survey, observation, etc.); planning of data collection procedures; defining the data analysis strategy (quantitative analysis, qualitative analysis) [McCombs].

Summarizing the presented information, let's pay attention to the fact that the analysed sources of information contain specific recommendations regarding the stages of research implementation and recommendations regarding the selection of possible options for its implementation. However, they do not contain recommendations for the research design development regarding specific objects and subjects of educational theory and practice.

Further research will be directed to the study of “training through research” examples and models of their implementation. Consider the example presented by [Poblete-Valderrama et al.]. For the training of teachers, the authors have proposed topics and relevant technologies of activity that reveal the following aspects: introduction to research; research methodology (paradigmatic approach); structure of scientific articles; structure of scientific work; presenting the results of scientific research; mathematical statistics in research [Poblete-Valderrama et al.]. According to the results of the pilot implementation of the specified program (as a model of the teacher's research activity), the authors have concluded that it is effective due to teachers' mastery of the ability to apply the mastered methodologies for their own practice.

Note that the given example has an important feature – it is practically oriented. That is, it allows the teacher to master the methods of research activity

to create products (scientific article, research work, presentation of research results, etc.). The application of such an approach, in our opinion, is appropriate.

An example of the implementation of a research approach in training has been given by [Chan 2016]. The author has drawn attention to the lack of practice-oriented texts in textbooks (transcripts of authentic conversations at the workplace) that are necessary for mastering educational information as evidenced by the study of the opinion of applicants for education [Timmis : 122]. The experimental study provided for the introduction of such texts into the educational practice and research activities of applicants for education. Students' comments received by the researcher are incredibly interesting. These are: "[we] can see real language instead of the 'proper' language in textbooks", "we worked with real tasks", etc. [Chan : 81]. The results of the experimental work allowed the author to form a conclusion that the students studied and worked with "real" materials, which made it possible to improve the understanding of future professional activities.

In the context of the development of domestic educational practice, this example is interesting due to the implementation of "teaching in the real context" and the application of a model based on the combination of pedagogy and research activities. The presented results have shown how useful for teachers is the combination of educational and research activities, the result of which is the formation of an empirical basis for theoretical provisions. Note that the work of the researcher [Chan] stimulates the discussion of ways to strengthen the relationship between research and pedagogy to improve educational practice. Within the framework of our study, this experience directs to the identification of specific products of the teachers' research activities, the study of ways of their development and the involvement of real examples used in educational practice in the educational process.

A fundamental work that reveals the methodology of praxeological research [Formosinho & Formosinho : 601]. In particular, the author has presented criteria of rigour and ethics in qualitative research. The authors have stated that research in education is part of this movement for a more meaningful and useful social research connected to the social practice in natural educational contexts.

Among the masses, the following criteria have been singled out: detailed description of actions, description of the circumstances of the studied action, description of the local research context and its interaction with meso- and macro-contexts. In addition, according to the authors, the detailed description of actions and contexts as a principle for rigour in research is essential for this mechanism of transfer of knowledge, since it is necessary to inform fully the interested researchers, practitioners, policymakers, trainers and other educators that may import the findings to their contexts if dense enough information is provided. Analysing the influence of the researcher's personality, the author points out that the person of the researcher is the main instrument of research. So, researchers' declaration of beliefs, commitments and interests is also an essential principle for ethics in research.

Summarizing the results of the study [Formosinho & Formosinho] provides grounds to draw a conclusion about the need to perform the following procedures for revealing the essence of research activity: defining the stages, clear structuring the content of each stage, forming the results of the performance of each stage of activity. The objective could be achieved by developing models of the stages of the implementation of research activities and the results of their implementation. In particular, we consider the implementation of declarative and procedural modelling of research activity to be promising. At the same time, declarative models should be aimed at the reproduction of domain objects, their properties and relationships between them. They determine the content or semantic part of domain knowledge. Procedural models should present the principles and order of transformation of domain objects (algorithms, methods, instructions, recipes, decision-making strategies, etc.). In the context of our work, we note that declarative models determine the content (semantic) part of domain knowledge and form a subject model of research activity training; procedural models present an operational model of research activity.

Findings from the study and prospects for further research. The work has presented examples of research activity modelling. Using theoretical research methods, we have studied the essence of the concepts of model and modelling, considered models of research planning and implementation.

The concepts of research question and research design, which are new in domestic education, have been characterized. Using the analysis of examples of practice, the author's ideas for modelling research activity have been formed.

Finally, we remind the reader of an important clause of our analysis. We have analysed a limited number of scientific developments. Although we

consider our findings as valuable evidence of the relevance of modelling the research activities of pedagogical education specialists, our analysis is able to evaluate only some of its examples. However, this did not prevent us from deciding that further work should be directed at defining the stages of research activity, developing declarative and procedural models for their implementation.

BIBLIOGRAPHY

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2009. 684 с.
2. Іванова С. М. Використання системи EPrints як засобу інформаційно-комунікаційної підтримки наукової діяльності в галузі педагогічних наук : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10 / Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2015. 317 с.
3. Ланде Д. В. Основи інформаційного та соціально-правового моделювання: навч. посіб. / Д. В. Ланде, В. М. Фурашев, К. В. Юдкова. К. : НТУУ «КПІ», 2014. 220 с.
4. Соколова І. В. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання / С.О. Сисоєва, І.В. Соколова / НАПН України. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН України. Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. К. : ЕКМО, 2010. 362 с.
5. Спірін О. М. та ін. Модель інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень на основі електронних систем відкритого доступу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 59, № 3. С. 134–154.
6. Chan C. S. Investigating a research-informed teaching idea: The use of transcripts of authentic workplace talk in the teaching of spoken business English. *English for specific purposes*. 2017. 46. P. 72–89.
7. Engeström Y., Miettinen R., Punamäki-Gitai R. L. (eds.) Perspectives on activity theory. Cambridge: Cambridge University Press. 1999.
8. Formosinho J., Formosinho O. Towards a social science of the social: the contribution of praxeological research. *European early childhood education research journal*. 2012. Vol. 20, 4. P. 591–606.
9. Goodnough K. Professional Learning of K-6 Teachers in Science Through Collaborative Action Research: An Activity Theory Analysis. *Journal of Science Teacher Education*. 2016. 27(7), P. 747–767.
10. Joram E. “Clashing Epistemologies: Aspiring Teachers’, Practicing Teachers’, and Professors’ Beliefs about Knowledge and Research in Education.” *Teaching and Teacher Education*. 2007. 23(2). P. 123–135.
11. Lidewij V. K., Ellen J. & Klaas V. V. Pre-service teacher research: a way to future-proof teachers?, *European Journal of Teacher Education*. 2023, 46(3). P. 435–455.
12. Limburg A., Otten S. Schreiben in den Wirtschaftswissenschaften. Auflage, Paderborn. 2011
13. McCombs S. Types of Research Designs Compared. Guide & Examples. URL: <https://www.scribbr.com/methodology/types-of-research/>. (date of access: 22.10.2023).
14. Miles R., Lemon N., Mathewson Mitchell D., Reid J. *The recursive practice of research and teaching: reframing teacher education*. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*. 2006. 44(4). P. 1–14.
15. Poblete-Valderrama F., Garrido-Méndez A., Castillo C., Cáceres R., Toro-Salinas A., Aburto J., Aguilar L., Cenzano-Castillo L., Rodríguez K., Rivera C. Aprendizaje Basado en Investigación para el fortalecimiento de la Formación Inicial Docente en Pedagogía en Educación Física. *Retos*. 2023. 47. P. 589–592.
16. Ponte P., Beijard D., Ax J. “Don’t Wait till the Cows Come Home: Action Research and Initial Teacher Education in Three Different Countries.” *Teachers and Teaching*. 2004. № 10(6). P. 591–621.
17. Prexl L. Tipps zum wissenschaftlichen Schreiben. URL: https://www.vwl.uni-mannheim.de/media/Fakultaeten/vwl/Dokumente/20140217_FINAL_Tipps_wissenschaftliches_Arbeiten.pdf (date of access: 22.10.2023).
18. Puustinen M., Sääntti J., Koski A., Tammi T. “Teaching: A Practical or Research-Based Profession? Teacher Candidates’ Approaches to Research-Based Teacher Education.” *Teaching and Teacher Education*. 2018. №74. P. 170–179.
19. Reid A. *Towards a Culture of Inquiry in DECS*. Occasional Paper Series. South Australian Department of Education and Children’s Services. 2004. 1. P. 3–19.
20. Sennewald N., Girgensohn K., Schreiben L., Schreiben lehren. Schreiben lernen: Eine Einführung. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2016. 136 p.
21. Tatto T. M. Developing teachers’ research capacity: the essential role of teacher education . *Teaching Education*. 2021. № 32 (1). P. 27–46.
22. Timmis I. Towards a framework for teaching spoken grammar. *ELT Journal*. 2005. № 59(2). P.117–125.
23. Ulvik M. “Student-Teachers Doing Action Research in Their Practicum: Why and How?” *Educational Action Research*. 2014. № 22(4). P. 518–533.

REFERENCES

1. Bykov V. Yu. (2009) *Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity* [Models of organizational systems of open education : monograph]. Kyiv : Atika. (in Ukrainian)
2. Ivanova S. M. (2015) *Vykorystannia systemy ERints yak zasobu informatsiino-komunikatsiinoi pidtrymky naukovoї diialnosti v haluzi pedahohichnykh nauk* [Using the EPrints system as a means of information and communication support for scientific activity in the field of pedagogical sciences] [Neopubl. dys. kand. ped. nauk] (PhD Thesis), Kyiv : Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy.
3. Lande D. V. (2014) *Osnovy informatsiinoho ta sotsialno-pravovoho modeliuвання* [Basics of informational and socio-legal modeling]. Kyiv : NTUU «KPI».
4. Sokolova I. V. (2010) *Problemy neperervnoi profesiinoi osvity: Tezaurus naukovoho doslidzhennia* [Problems of continuing professional education: thesaurus of scientific research]. Kyiv : EKMO. (in Ukrainian)
5. Spirin O. M. (2017) *Model informatsiino-analitychnoi pidtrymky pedahohichnykh doslidzhen na osnovi elektronnykh system vidkrytoho dostupu*. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Model of information and analytical support for pedagogical research based on open access electronic systems]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, vol. 59, no. 3, pp.134–154.
6. Chan S. (2017) Investigating a research-informed teaching idea: The use of transcripts of authentic workplace talk in the teaching of spoken business English. *English for Specific Purposes*, no. 46, pp.72–89.
7. Engeström Y., Miettinen, R., Punamäki-Gitai R. L. (eds.) (1999) *Perspectives on activity theory*. Cambridge: Cambridge University Press. (in Velykobrytaniia)
8. Formosinho J., & Formosinho, O. (2012) Towards a social science of the social: the contribution of praxeological research. *European Early Childhood Education Research Journal*, vol. 20, no. 4, pp. 591–606.
9. Goodnough K. (2016) Professional learning of K-6 teachers in science through collaborative action research: An activity theory analysis. *Journal of Science Teacher Education*, no. 27(7), pp. 747–767.
10. Joram E. (2007) “Clashing epistemologies: Aspiring teachers’, practicing teachers’, and professors’ beliefs about knowledge and research in education.”. *Teaching and Teacher Education*, no. 23(2), pp. 123–135.
11. Lidewij, V., Ellen, J., & Klaas, V. (2023) Pre-service teacher research: A way to future-proof teachers? *European Journal of Teacher Education*, no. 46 (3), pp. 435–455.
12. Limburg A., & Otten S. (2011) *Schreiben in den Wirtschaftswissenschaften*. Auflage : Paderborn. (in Germany)
13. McCombs S. (2019) Types of research designs compared. guide & examples. Scribbr. Retrieved from: <http://www.scribbr.com/methodology/types-of-research/> (25 October 2023).
14. Miles R., Lemon N., Mathewson Mitchell, D., & Reid J. (2006) The recursive practice of research and teaching: Reframing teacher educatio. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, no. 44(4), pp. 1–14.
15. Poblete-Valderrama F., Garrido-Méndez A., Castillo C., Cáceres R., Toro-Salinas A., Aburto J., Aguilar L., Cenzano-Castillo L., Rodríguez, K., & Rivera C. (2023) Aprendizaje basado en investigación para el fortalecimiento de la formación inicial docente en pedagogía en educación física. *Retos*, no. 47, pp. 589–592.
16. Ponte P., Beijard D., & Ax J. (2004) “Don’t wait till the cows come home: Action research and initial teacher education in three different countries.” *Teachers and Teaching*, no.10 (6), pp. 591–621.
17. Prexl, L. (2014, 17 liutoho). Tipps zum wissenschaftlichen Schreiben. Retrieved from: <http://surl.li/mocaz> (25 October 2023).
18. Puustinen M., Sääntti J., Koski A., & Tammi T. (2018) “Teaching: A practical or research-based profession? Teacher candidates’ approaches to research-based teacher education.”. *Teaching and Teacher Education*, no. 74, pp. 170–179.
19. Reid A. (2004) Towards a culture of inquiry in DECS. *Occasional Paper Series*, no. 1, pp. 3–19.
20. Sennewald N., Girgensohn K. & Schreiben L. (2016) *Schreiben lehren. Schreiben lernen: Eine Einführung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (in Germany).
21. Tatto T. (2021) Developing teachers’ research capacity: The essential role of teacher education. *Teaching Education*, no. 32 (1), pp. 27–46.
22. Timmis I. (2005) Towards a framework for teaching spoken grammar. *ELT Journal*, no. 59(2), pp. 117–125.
23. Ulvik M. (2014) “Student-Teachers doing action research in their practicum: Why and how?”. *Educational Action Research*, no. 22 (4), pp. 518–333.

Л. О. БАЧІЄВА

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти,

Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків, Україна

Електронна пошта: bachievalarisa@uipa.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0188-6638>

АНАЛІЗ ЗАКОРДОННОЇ ПРАКТИКИ МОДЕЛЮВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Стаття презентує результати теоретичного дослідження питань моделювання дослідницької діяльності фахівці педагогічної освіти на основі аналізу закордонних джерел інформації. Українська освітня система прагне долучитися до європейського освітнього та дослідницького простору. Саме тому вивчення зарубіжного досвіду реалізації дослідницької діяльності фахівців педагогічної галузі особливо актуалізується. Зважаючи на те, що моделювання є універсальним засобом усвідомленого сприйняття дійсності, саме цей аспект представлення дослідницької діяльності потребує системного розгляду та вимагає детального вивчення. Мета дослідження – здійснити теоретичне дослідження прикладів моделювання дослідницької діяльності фахівців педагогічної освіти у закордонній теорії та практиці. Об'єктом дослідження є процес дослідницької діяльності фахівців педагогічної освіти. Предметом дослідження є приклади моделювання дослідницької діяльності фахівців педагогічної освіти у закордонній теорії та практиці. Методи дослідження: аналіз літератури з теми дослідження, систематизація та узагальнення інформації щодо процесу та результатів моделювання дослідницької діяльності фахівців педагогічної освіти. Вивчення закордонних джерел наукової інформації дозволив визначити, що дослідницька діяльність є важливим компонентом професійної діяльності фахівців педагогічної освіти. Узагальнену модель цієї діяльності формують складові: обрання теми, визначення проблеми, формулювання дослідницьких запитань, створення дизайну дослідження (визначення мети дослідження, визначення методів формування вибірки, обрання методів та процедур збирання інформації, формування стратегії аналізу зібраних даних), оприлюднення отриманих результатів. Перспектива подальших досліджень передбачає розроблення моделей дослідницької діяльності фахівців педагогічної освіти на засадах декларативного та процесуального моделювання.

Ключові слова: модель дослідницької діяльності, фахівці педагогічної освіти.

УДК 37.378

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.5>

Т. С. ЗОРОЧКІНА

доктор педагогічних наук, професор,

в.о. завідувача кафедри початкової освіти,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Електронна пошта: zvezdochcina@vnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6321-0852>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОГО ПЛАНШЕТА «GEOBOARD» ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто особливості застосування математичного планшета «Геоборд» як засобу розвитку логічного мислення молодших школярів.

Здійснено аналіз праць вчених щодо визначення понять «мислення», «логічне мислення», «логічні вміння». Надано характеристику таким прийомам логічного мислення: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікація, систематизація.

Аналіз дозволяє розподілити ціле на частини; синтез є засобом поєднання певних окремих елементів у єдине ціле; абстрагування передбачає виокремлення конкретних ознак й відволіктися від інших; порівняння встановлює схожості чи відмінності; узагальнення слугує засобом об'єднання явищ чи предметів за певними ознаками; класифікація дозволяє здійснювати поділ предметів за ознаками; систематизація передбачає поділ та подальше об'єднання. Зазначені логічні прийоми є взаємопов'язаними у процесі пізнання та відіграють важливу роль у ньому. З'ясовано функції та роль математичного планшета у навчанні молодших школярів. А також запропоновано вправи для розвитку логічного мислення молодших школярів із застосуванням математичного планшета «Геоборд». Застосування геоборду на уроках математики сприяє розвитку логічного мислення молодших школярів, формуванню в них цілісної картини світу, розвитку конструктивних навичок, уявлення про просторові відношення, геометричні фігури, числа, арифметичні дії тощо. Дитина зможе експериментувати, створюючи візерунки і фігури за допомогою гумок, що сприяє розвитку логічного мислення. А також в учнів формуються навички самостійної та колективної роботи, здійснюється індивідуальний та творчий підхід, активізується дослідницька діяльність.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів початкової школи, математичний планшет, засоби навчання, геоборд, логічне мислення, логічні вміння, навчання молодших школярів.

Поставлення проблеми. Сучасний освітній процес диктує потребу в застосуванні нових і досконалих методів, засобів і технологій. У Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено, що ціль освітньої галузі «Математика» – формування предметної математичної та ключових компетентностей, що потрібні для самореалізації учнів [2]. Таким чином, уроки математики у початковій школі все більше потребують урізноманітнення, сучасних підходів з метою підвищення якості освітнього процесу, розвитку інтелектуальної творчої особистості учня. Завдяки застосуванню ефективних засобів на уроках математики в початковій школі значно підвищується якість освітнього процесу. Одним із засобів, який дозволяє підвищити ефективність математичної освіти в початковій школі, розвивати в учнів логічне мислення є математичний планшет «Геоборд» [5].

Мета статті – розкрити особливості застосування математичного планшета «Геоборд» як засобу розвитку логічного мислення молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню логічного мислення молодших школярів присвячені наукові праці таких українських науковців, як А. Столяр, Л. Фрідман, С. Логачевська, О. Ящук, Т. Гарачук та інші. Проблема застосування математичного планшета у початковій школі на уроках розглянуто у працях таких вчених: Н. Бібік, О. Савченко, М. Гладкова, В. Коркової, Ю. Мельника, М. Казанського та ін.

Проте аналіз праць учених вказує на потребу методичних розробок системного застосування математичного планшета «Геоборд» як засобу розвитку логічного мислення молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Особливу увагу розвитку логічного мислення варто приділяти в молодшому шкільному віці, адже саме в цей період відбувається активне опанування більшості прийомів логічного мислення.

У Педагогічному енциклопедичному словнику поняття «мислення» трактується як «опосередковане віддзеркалення зовнішнього світу, яке спирається на враження від реальності й дає можливість людині в залежності від засвоєних нею знань, умінь і навичок адекватно оперувати інформацією, успішно будувати свої плани і програми поведінки» [4, с. 228].

Щодо визначення логічного мислення, то учені Г. Черушева, О. Щіпановська, В. Пархоменко розглядають його як «доказовий та обґрунтований вид мислення, що призводить до правильних, об'єктивних висновків з огляду на правильні вихідні позиції і судження» [8, с. 166].

Науковиці Л. Вороніна, М. Карпова зазначають, що логічне мислення є видом розумової діяльності, характерними ознаками якого є використання понять, умінь, пов'язаних із побудовою умовиводів і суджень. Формується логічне мислення у видах діяльності, характерних для певного віку, ґрунтується на виділенні істотних зв'язків, властивостей об'єктів дійсності [1].

Науковці А. Сільвейстр та М. Моклюк, співвідносять логічне мислення з науково-теоретичним рівнем пізнання, цілісне функціонування якого забезпечують логічні вміння чи прийоми логічного мислення [6].

На думку вчених Л. М. Цибух, Д. Ф. Цибух логічне мислення – це здатність учнів мислити точно і послідовно, без суперечностей у міркуваннях, уміти виявляти логічні помилки [7].

Таким чином, можна стверджувати, що логічне мислення – це науково-теоретичний рівень мислення, який передбачає здатність мислити точно та послідовно, оперувати абстрактними поняттями та здійснювати об'єктивні висновки, завдяки сформованій структурі взаємопов'язаних компонентів. Варто зазначити, що функціонування логічного мислення неможливе без наявності логічних умінь чи прийомів логічного мислення.

Науковиця Олена Ящук визначає логічні вміння як вміння організувати свою розумову діяльність: аналізувати, порівнювати, виділяти головне [9].

До прийомів логічного мислення відносяться: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікація, систематизація. Розглянемо кожен із прийомів. Аналіз дозволяє розподілити ціле на частини; синтез є засобом поєднання певних окремих елементів у єдине ціле; абстрагування передбачає виокремлення конкретних ознак й відволіктися від інших; порівняння встановлює схожості чи відмінності; узагальнення слугує засобом об'єднання явищ чи предметів за певними ознаками; класифікація дозволяє здійснювати поділ предметів за ознаками; систематизація передбачає поділ та подальше об'єднання. Зазначені логічні прийоми є взаємопов'язаними у процесі пізнання та відіграють важливу роль у ньому.

Розвивати логічне мислення у процесі навчання – це значить:

1) розвивати в молодших школярів уміння порівнювати предмети, знаходити в них спільні і відмінні ознаки;

2) навчити молодших школярів виділяти суттєві та другорядні властивості предметів, також відокремлювати суттєві від несуттєвих;

3) навчити молодших школярів розчленовувати предмет на частини з метою пізнання кожної складової частини і з'єднувати розчленовані предмети в єдине ціле;

4) навчити молодших школярів формулювати правильні висновки зі спостережень та вміти перевіряти ці висновки;

5) прищеплювати молодшим школярам уміння узагальнювати факти.

Ефективним засобом розвитку логічного мислення молодших школярів виступає математичний планшет «Геоборд». Розглянемо детально, як працювати з таким засобом навчання.

Математичний планшет «Геоборд» (Geoboard) – це багатофункціональна геометрична дошка для конструювання зображень на площині [3]. Математичний планшет являє собою поле з кілочками, за які зачіплюють різнокольорові гумки, малюючи при цьому різноманітні схеми та фігури, або роблячи обчислення. За допомогою геоборду молодші школярі можуть вивчати цифри, арифметичні дії додавання і віднімання, таблицю множення, геометричні фігури (у тому числі форму, розмір, симетрію, периметр, площу), знайомиться

з дробами. Розробник геоборду – єгипетський математик Калєб Гатєгно – спочатку використовував математичний планшет як інструмент для ефективного вивчення математичних понять: лічба, додавання та віднімання, площа, периметр, положення, масштаб, площа, кути тощо. Проте, як виявилось, геоборд можна застосовувати ширше – як платформу для мистецьких робіт, дизайну чи ігор [5].

Для розвитку логічного мислення молодших школярів можна запропонувати такі завдання.

1. Зобразити різні геометричні фігури на геоборді.

Завдяки такому завданню ми можемо розвивати в учнів уміння порівнювати геометричні фігури знаходити в них спільні і відмінні ознаки. Наприклад, зачепивши гумку за 2 кілочки – отримаємо пряму, зачепивши за 3 кілочки – ми отримуємо трикутник, якщо зачепити за 4 кілочки, то отримаємо квадрат (рис. 1).

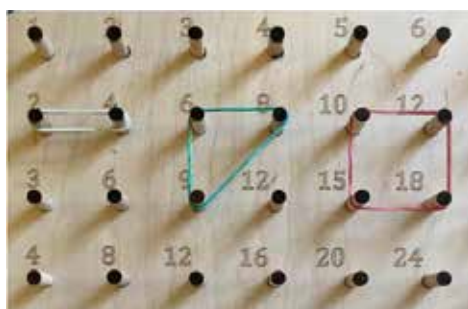


Рис. 1. Приклад вивчення геометричних фігур

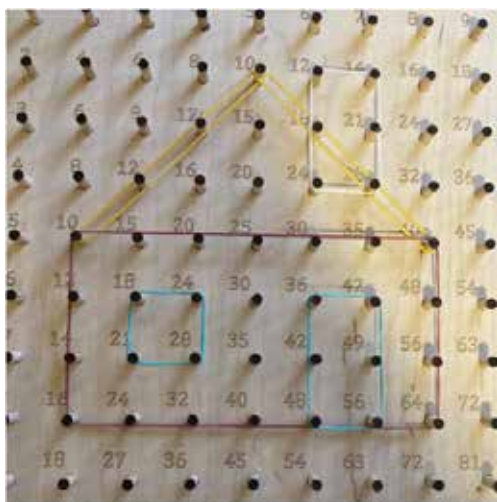


Рис. 2. Приклад створення будинку на геоборді

2. Відтворити малюнок на геоборді.

Учитель пропонує учням зобразити будинок на геоборді за поданим зразком. При цьому учень повинен самостійно визначити суттєві ознаки і відобразити їх на геоборді.

Завдяки такому завданню ми можемо навчити молодших школярів виділяти суттєві та другорядні властивості предметів, а також відокремлювати суттєві від несуттєвих.

Наприклад, створюємо прямокутник, як основу будинка. Потім створюємо трикутник, що буде відповідати даху будинка. Далі всередині прямокутника створюємо квадрат – вікно та прямокутник – двері. Доповнюємо димарем із прямокутника (рис. 2).

Завдяки цій вправі ми можемо навчити молодших школярів розчленовувати предмет на частини з метою пізнання кожної складової частини і з'єднувати розчленовані предмети в єдине ціле.

3. Вивчення таблиці множення.

Навчити молодших школярів формулювати правильні висновки зі спостережень та вміти перевіряти ці висновки.

За допомогою геоборду можна вивчати таблицю множення. Учитель демонструє різні варіанти об'єднання кілочків по горизонталі та вертикалі. Таким чином ми можемо навчити молодших школярів формулювати правильні висновки зі спостережень та вміти перевіряти ці висновки.

Наприклад, якщо зачепити гумку за 2 кілочки горизонтально та 3 кілочки вертикально, ми отримуємо у правому нижньому кутку 6. Тобто, два помножити на 3 буде 6 (рис. 3).

Практикуємо аналогічно з 3 і 4 (12), 5 і 5 (25). Формулюємо висновки і перевіряємо.

Наведемо ще приклади завдань на геоборді: «Зачарована цифра», «Частина та ціле», «Дзер-

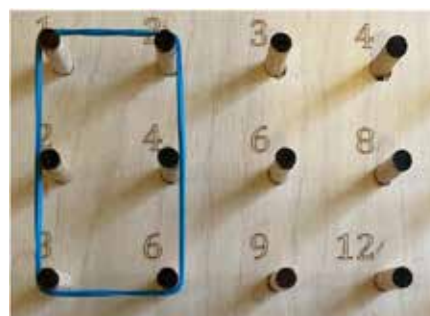


Рис. 3. Приклад вивчення таблиці множення

кальне відображення», «Просторове орієнтування», «Скільки цвяхів усередині?», «Неуважний художник», «З яких фігур складено картинку?» та ін. Такі завдання розвивають в учнів початкових класів не лише логічне мислення, але й просторове, асоціативне та творче мислення.

Як бачимо, за допомогою геоборду можна не лише ефективно розвивати логічне мислення, а й розвивати когнітивні здібності учнів, творчу уяву. Крім цього, в учнів розвивається просторова уява, пам'ять, критичне та творче мислення, креативність, кмітливість та зосередження, а також дрібна моторика та координація.

Висновки. Таким чином, логічне мислення – це науково-теоретичний рівень мислення, що передбачає здатність мислити точно й послідовно, оперувати абстрактними поняттями, здійснювати об'єктивні висновки, завдяки сформованій структурі взаємопов'язаних компонентів, серед яких логічні вміння. Функціо-

нування логічного мислення здійснюється на основі логічних умінь, до яких належать: здатність аналізувати та синтезувати; класифікувати предмети чи явища; порівнювати, встановлювати схожість та відмінність; виділяти суттєві ознаки з другорядних; об'єднувати явища чи предмети за певними ознаками; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки тощо.

Застосування геоборду на уроках математики сприяє розвитку логічного мислення молодших школярів, формуванню в них цілісної картини світу, розвитку конструктивних навичок, уявлення про просторові відношення, геометричні фігури, числа, арифметичні дії тощо. Дитина зможе експериментувати, створюючи візерунки і фігури за допомогою гумок, що сприяє розвитку логічного мислення. А також в учнів формуються навички самостійної та колективної роботи, здійснюється індивідуальний та творчий підхід, активізується дослідницька діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вороніна Л. В., Карпова М. В. Поняття логічного мислення у психолого-педагогічній літературі. Традиції та інновації у педагогічній освіті. *Збірник наукових праць на V Міжнародній конференції*. 2019. С. 18–21.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 10.09.2023).
3. Лук'яненко К. Ігри на уроках математики з планшетом Geoboard. *Фізико-математична освіта. Науковий журнал*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2014. No 1(2). С. 19–25.
4. Педагогічний енциклопедичний словник [гол. ред. Б.М. Бім – Бад]. 2005. 324 с.
5. Романенко, Л., & Чорнобай, В. (2021). Дидактичні особливості застосування планшета GEOBOARD на уроках математики в 1 класі. *Молодий вчений*, 8(96), 74–78. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-8-96-16> (дата звернення: 10.09.2023).
6. Сільвейстр А. М., Моклюк М. О., Розвиток логічного мислення в учнів основної школи на уроках фізики. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Випуск 73. 2020. С. 144–149.
7. Цибух Л. М., Цибух Д. Ф. Багатоваріантність розв'язання математичних завдань як фактор розвитку творчого та логічного мислення. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2012/NiO_9_2012/2/Tsy.htm (дата звернення: 10.09.2023).
8. Черушева Г. Б., Щіпановська О. Р., Пархоменко В. В. Психологія і педагогіка : навч. посіб. Ч. I / за ред. д.ф.н., проф. І. Ф. Надольного. Вид. 2-ге, (перероб. та допов). Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 377 с.
9. Ящук О. Логічні вміння як невід'ємна складова розвитку мислення молодшого школяра. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/3641> (дата звернення: 13.11.2023).

REFERENCES

1. Voronina L.V., Karpova M.V. (2019) Ponyattya lohichnoho myslennya u psykholoho-pedahohichniy literatury. Tradytsiyi ta innovatsiyi u pedahohichniy osviti. *Zbirnyk naukovykh prats' na V Mizhnarodniy konferentsiyi*. S. 18–21.
2. Derzhavnyy standart pochatkovoyi osvity. URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (data zvernennya: 10.09.2023)
3. Luk"yanenko K. (2014) Ihry na uroках matematyky z planshetom Geoboard. *Fizyko-matematychna osvita. Naukovyy zhurnal*. Sumy : SumDPU im. A. S. Makarenka. No 1(2). S. 19–25.
4. Pedahohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk [hol. red. B.M. Bim – Bad]. 2005. 324 s.
5. Romanenko, L., & Chornobay, V. (2021). Dydaktychni osoblyvosti zastosuvannya planshetu GEOBOARD na uroках matematyky v 1 klasi. *Molodyy vchenyy*, 8 (96), 74-78. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-8-96-16> (data zvernennya: 10.09.2023)
6. Sil'veystr A. M., Moklyuk M. O. (2020) Rozvytok lohichnoho myslennya v uchniv osnovnoyi shkoly na uroках fizyky. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchiy i zahal'noosvitniy shkolakh*. Vypusk 73. S.144–149.

7. Tsybukh L. M., Tsybukh D. F. Bahatovariantnist' rozv'yazannya matematychnykh zavdan' yak faktor rozvytku tvorchoho ta lohichnoho myslennya. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2012/NiO_9_2012/2/Tsy.htm (data zvernennya: 10.09.2023).
8. Cherusheva H. B., Shchipanovs'ka O. R., Parkhomenko V. V. (2012) Psykholohiya i pedahohika : navch. posib. CH. I / Za red. d.f.n., prof. I. F. Nadol'noho. Vyd. 2-he, (pererob. ta dopov). Kyiv : DP «Inform.- analit. ahent-stvo», 377 s.
9. Yashchuk O. Lohichni vminnya yak nevid'yemna skladova rozvytku myslennya molodshoho shkolyara. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/3641> (data zvernennya: 13.11.2023).

T. S. ZOROCHKINA

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Primary Education,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, Cherkasy, Ukraine
E-mail: zvezdochcina@vu.cdu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6321-0852>*

**TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO THE APPLICATION
OF THE MATHEMATICAL TABLET “GEOBOARD” AS A TOOL
FOR THE DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING YOUNGER SCHOOL STUDENTS**

The article examines the peculiarities of using the mathematical tablet “Geobord” as a means of developing logical thinking of younger schoolchildren.

The analysis of the works of scientists regarding the definition of the concepts of “thinking”, “logical thinking”, “logical skills” was carried out. The following methods of logical thinking are characterized: analysis, synthesis, comparison, abstraction, generalization, classification, systematization.

Analysis allows you to divide the whole into parts; synthesis is a means of combining certain separate elements into a single whole; abstraction involves isolating specific features and turning away from others; comparison establishes similarities or differences; generalization serves as a means of combining phenomena or objects according to certain characteristics; classification allows dividing objects by features; systematization involves division and subsequent unification. The specified logical techniques are interconnected in the process of cognition and play an important role in it. The functions and role of the mathematical tablet in the education of younger schoolchildren have been clarified. And exercises for the development of logical thinking of younger schoolchildren using the mathematical tablet “Geobord” are also offered. The use of a geoboard in mathematics lessons contributes to the development of logical thinking of younger schoolchildren, the formation of a holistic picture of the world in them, the development of constructive skills, ideas about spatial relationships, geometric figures, numbers, arithmetic operations, etc. The child will be able to experiment, creating patterns and shapes with the help of rubber bands, which promotes the development of logical thinking. In addition, students develop skills for independent and collective work, an individual and creative approach is implemented, and research activity is intensified.

Key words: training of future primary school teachers, mathematical tablet, teaching aids, geoboard, logical thinking, logical skills, education of younger schoolchildren.

УДК [378.147:780.616.432:316.72]:378.6:7(045)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.6>**I. С. КЕНТЕШ***аспірант кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна**Електронна пошта: kentesh.ishtvan96@gmail.com**<https://orcid.org/0000-0003-1168-9651>***ЗНАЧЕННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ
(ФОРТЕПІАННОЇ) ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ**

Стаття присвячена розгляду значення полікультурного підходу у контексті підготовки майбутніх фахівців у галузі мистецтва, зокрема у сфері фортепіанної освіти в закладах вищої мистецької освіти.

Виконано аналіз поняття «полікультурна освіта» з використанням різних педагогічних підходів, таких як: компаративний, комунікативний, компетентнісний і культурологічний. Зазначено, що визначення поняття «полікультурна освіта» має бути адаптованим до конкретного контексту кожної країни, враховуючи особливості її культурного розвитку та освітніх потреб. Закцентовано увагу на основних суперечностях, що виникають при розгляді поняття «полікультурна освіта», зокрема на тенденції до отождіння його з іншими поняттями, такими як «багатокультурна», «транскulturна» освіта. Зроблено акцент на необхідності уточнення та адаптації цих понять до вітчизняного освітнього середовища.

На підставі аналізу наукових праць щодо полікультурності в освіті доведено, що полікультурний підхід сприяє розвитку навичок міжкультурної комунікації, що дозволяє митцям ефективно співпрацювати з колегами та аудиторією з різних культур. Полікультурна освіта допомагає розвивати особистість митця, робить його більш відкритим, толерантним, здатним до культурного діалогу та розуміння інших. Сучасні вимоги до митців включають у себе не лише високий рівень технічних навичок, але і здатність адаптуватися до змінного культурного середовища та використовувати його в своєму творчому процесі.

Загальний висновок полягає в тому, що полікультурний підхід у процесі фахової (фортепіанної) підготовки в закладах вищої мистецької освіти має важливе значення для розвитку майбутніх митців. Він передбачає не лише оволодіння мистецькою технікою, але й врахування різноманітних культурних, міжкультурних і міжнаціональних аспектів, що сприяє збагаченню та розширенню художнього сприйняття та творчого потенціалу майбутніх митців.

Ключові слова: полікультурна освіта, фахова (фортепіанна) підготовка, заклади вищої мистецької освіти, глобалізація, культурне різноманіття, культурна комунікація, особистісний розвиток, музична освіта.

Постановка проблеми. Глобалізація у сучасному світі призводить до зростаючої культурної різноманітності та міжкультурного спілкування. Цей процес відображається у всіх сферах суспільства, включаючи вищу мистецьку освіту. В умовах постійної міграції, взаємодії культур та мистецьких напрямків, важливим завданням вищих навчальних закладів мистецької освіти стає формування полікультурної компетентності у здобувачів освіти. Особливо актуальним цей аспект є у процесі фахової підготовки майбутніх музикантів, зокрема фортепіаністів.

Полікультурний підхід у мистецькій освіті став важливим компонентом формування сучасного музиканта. Він передбачає засвоєння не лише традиційних музичних знань та навичок, але й розширення горизонтів, розвиток толерантності, відкритість до інших культур, їхніх музичних традицій та стилів. Саме полікультурний підхід дозволяє створити умови для

розвитку креативності та унікальності в музичному мистецтві, а також підготувати майбутніх фортепіаністів до успішної кар'єри в умовах глобального культурного ринку.

Актуальність дослідження відзначається зростанням міграції, швидким розвитком засобів комунікації та збільшенням культурного обміну між різними країнами та регіонами. У такому контексті мистецтво та музика не обмежуються територіальними рамками, і музиканти повинні бути готові взаємодіяти з різними культурними контекстами. Умови для виконання та виступів музикантів стають все більше міжнародними. Випускники вищих мистецьких закладів мають змогу співпрацювати з артистами та аудиторією з різних країн. Знання і розуміння культурних особливостей і музичних традицій стають ключовими для успішного виконання.

Музична аудиторія також стає все більш різноманітною. У вищих мистецьких закладах

навчаються студенти з різних країн і культур, а концертні заходи привертають слухачів із різних спільнот. Музиканти повинні вміти залучати та зацікавлювати аудиторію з різних культурних фонів. Освітній процес вимагає адаптації до сучасних викликів. Полікультурний підхід у мистецькій освіті відповідає сучасним потребам та сприяє підготовці випускників до успішної кар'єри в музичній галузі. *Мета роботи* – проаналізувати особливості полікультурного підходу у процесі фахової (фортепіанної) підготовки в закладах вищої мистецької освіти.

Аналіз попередніх досліджень. Сучасні дослідження у сфері культурологічних та полікультурних підходів в освіті вивчаються заслуговуючи на увагу науковців. Ці дослідження спрямовані на обґрунтування ідей культурно-історичної психології і концепції діалогу культур, що належать І. Берлянду, В. Литовському та іншим видатним дослідникам. Аналіз потенціалу культурологічного та полікультурного підходів у сфері освіти був проведений у працях вчених, таких як В. Гура, А. Погодіна, І. Балхаров та ін.

Вивчення сучасної психолого-педагогічної науки показує, що проблема полікультурності в освіті стає предметом значного зацікавлення як іноземних дослідників (Г. Бейкер, Дж. Бенкс, К. Беннет, Ж. Гай, Д. Голлник, С. Ньето, Д. Садкер, М. Садкер, Ф. Чінн і багатьох ін.), так і українських вчених (серед яких Г. Абібулаєва, І. Білецька, Л. Гончаренко, Я. Гулецька, О. Гуренко, О. Мілютіна, І. Омелянчук, Г. Розлуцька, Н. Якса) та ін.

Виклад основного матеріалу. Провідними тенденціями сучасного розвитку є формування політичного, економічного та культурного співробітництва держав на основі взаємного діалогу за збереження етнокультурної специфіки партнерів.

Культура ХХІ століття бачиться як світовий інтеграційний процес, у якому відбувається змішання різних національних та етнічних культур. Тенденції сучасного суспільства в соціальному, культурному, економічному та політичному планах призвели до формування відкритого полікультурного соціуму. У результаті глобалізаційних процесів особистість сьогодні перебуває на межі культур, взаємодія з якими вимагає від неї толерантності, діалогічності, розуміння та поваги до культурної ідентичності інших

людей. У контексті соціокультурних змін суспільство висуває перед освітою завдання підготовки молоді до активної життєдіяльності в умовах багатонаціонального та полікультурного середовища [Гуренко : 48].

На думку Сокол М.О., на освітні установи покладається велика відповідальність – виховання етнічно ідентичної та полікультурної особистості, орієнтованої через свою культуру на інші [Сокол : 21].

Відповідаючи на виклик часу, останніми роками у вітчизняній педагогіці сформувалося самостійне напрямк роботи з молоддю, що динамічно розвивається, – полікультурна освіта, що виступає інноваційним засобом вирішення освітньо-виховних завдань за умов глобалізації.

Термін «полікультурна освіта» відображає сутність полікультуризму в педагогіці і не включає тільки освіту людини, а й цілі, завдання та основні напрямки розвитку особистості, здатної та готової жити у сучасному складноструктурованому соціумі [Дворника, Коваль : 11].

Сива Ю. В. зазначає, що полікультуризм в освіті допомагає звернути розмаїття суспільства на корисний чинник його розвитку, забезпечує швидшу адаптацію людини до мінливих умов існування, допомагає їй сформувати багатогранну картину світу, набутти навичок продуктивної взаємодії з представниками сусідніх культур та у світовому просторі [Сива : 22]. Затребуваність полікультурної освіти у обумовлена самою суттю процесів демократизації та гуманізації соціального життя, прагненням створити суспільство, в якому культивуються поважне ставлення до особистості, захист гідності та прав кожної людини.

Закладам вищої освіти, де спільно навчаються представники різних народів із різною національною культурою, психологічним укладом та менталітетом, властивий поліетнічний характер, що актуалізує впровадження педагогіки полікультурності в освітній процес вищої школи. З урахуванням процесів глобалізації педагогічна діяльність сучасного закладу вищої освіти має бути побудована за полікультурним принципом, лише в цьому випадку вища школа зможе забезпечити можливість повноцінної самореалізації кожного випускника незалежно від його мовної та етнокультурної приналежності. Формування полікультурної

особистості має стати необхідним компонентом соціально-особистісного розвитку майбутніх спеціалістів [Абібуласва : 55].

Полікультурний підхід – це методологічна та педагогічна концепція, яка підкреслює важливість взаємодії та взаєморозуміння між різними культурами і сприяє сприйняттю культурного розмаїття як цінності [Поясок, Беспарточна : 75]. Цей підхід передбачає розгляд культурних різниць як джерела багатства та натхнення, а не конфлікту чи обмеження. В основі полікультурного підходу лежить ідея того, що різноманітність культур та традицій є важливим ресурсом для суспільства і має бути вивчена, врахована та використана в різних аспектах життя.

Основні риси полікультурного підходу включають:

- толерантність та повагу до різниці: полікультурний підхід покликаний виховувати толерантне ставлення до інших культур і переконань. Він спонукає до поваги до різних способів життя, мов і традицій;
- взаєморозуміння і співробітництво: полікультурний підхід сприяє співпраці між представниками різних культур. Він підкреслює важливість відкритості до спільної роботи та обміну думками;
- пізнання інших культур: цей підхід стимулює навчання і вивчення інших культур, їхніх мов, історій, традицій і способів мислення;
- уникнення стереотипів і прирівнювання: полікультурний підхід закликає уникати загальних стереотипів і усвідомлювати, що жодна культура не є однорідною;
- збагачення індивідуального розвитку: вивчення інших культур може збагатити осо-

бистий розвиток, розширити світогляд і надати нові можливості для самореалізації.

Ці принципи допомагають створити сприятливу навчальну обстановку, де учні можуть розкривати свій потенціал та розвивати розуміння світу навколо них у контексті культурної різноманітності.

Таблиця 1, що включає в себе педагогічні принципи полікультурної освіти та їх аспекти. Ці принципи допомагають створити навчальне середовище, сприяючи розвитку розуміння та толерантності між учнями з різних культур та стимулюючи їх до взаємодії та навчання в різноманітних культурних контекстах.

Полікультурна освіта виконує ряд важливих функцій, спрямованих на розвиток розуміння, толерантності та співробітництва між різними культурами і національностями.

Серед функцій полікультурної освіти можна виділити такі:

- виховання толерантності: однією з основних функцій полікультурної освіти є сприяння розвитку толерантності та поваги до різних культур і переконань;
- гармонізація відносин: вона сприяє гармонізації відносин між представниками різних культур, сприяючи мирному співіснуванню;
- сприяння інклюзивності: полікультурна освіта розвиває інклюзивне навчання, де різні групи населення, включаючи меншини, можуть вільно і ефективно отримувати освіту;
- розширення світогляду: вона допомагає учням розширити світогляд і отримати більше інформації про різні культури та світові погляди;
- громадянська відповідальність: полікультурна освіта виховує громадян, які свідомі своєї

Таблиця 1

Педагогічні принципи полікультурної освіти та їх аспекти

Принцип	Аспекти
Гуманізм	повага до гідності кожної особи розуміння індивідуальних потреб учнів
Різнорманітність	включення різнорманітних культур та мов дослідження та розуміння різнорманітності світ
Взаємодія	створення умов для активної взаємодії між учнями різних культур
Культурний діалог	розвиток культурного діалогу обмін думками та досвідом між культурами
Урахування індивідуальних потреб	врахування індивідуальних потреб та особливостей кожного учня розвиток власного культурного ідентитету
Адаптованість	адаптація методів та засобів навчання до різних культурних контекстів
Виховання поваги	виховання поваги до інших культур та толерантності розвиток толерантності до різнорманітності

громадянської відповідальності та готові приймати активну участь у суспільстві;

– розвиток міжкультурного співробітництва: вона сприяє розвитку міжкультурного співробітництва та сприяє вирішенню міжнаціональних та міжкультурних конфліктів;

– зміцнення самоідентифікації: полікультурна освіта допомагає учням краще розуміти свою ідентичність і відчувати себе частиною різних культур;

– підготовка до глобалізації: готує здобувачів освіти до життя у глобальному світі, де різні культури взаємодіють і співпрацюють на різних рівнях [Пань Шен : 23].

Функції полікультурної освіти допомагають створити сприятливий клімат для розуміння та співробітництва між культурами, що сприяє гармонійному розвитку суспільства.

Кругленко Л. В. зазначає, що сутність полікультурної освіти полягає в створенні інклюзивного, розуміючого та толерантного оточення, де різні культури можуть існувати, співіснувати і взаємодіяти, сприяючи розвитку розуміння і поваги до кожної людини і її культурної спадщини [Кругленко : 9].

Слід зауважити, що у різних сферах життя, включаючи освіту, мистецтво, науку і бізнес, полікультурний підхід може бути корисним і сприяти побудові більш гармонійного та різноманітного суспільства.

Процес фахової (фортепіанної) підготовки в закладах вищої мистецької освіти має свої особливості, які відрізняють його від інших форм навчання музики та фортепіано:

1. Вища освіта. Фахова підготовка в музичних вищих навчальних закладах спрямована на надання вищої освіти в області музики та фортепіано. Це означає, що здобувачі отримують вищий рівень освіти, який включає в себе глибокий аналіз та дослідження музичної теорії та практики

2. Індивідуальний підхід. Фахова підготовка в закладах вищої мистецької освіти передбачає індивідуальний підхід. Кожен здобувач музичної освіти має можливість працювати з досвідченим викладачем на індивідуальних уроках, що дозволяє враховувати його потужності та потреби.

3. Глибокий аналіз музики. Здобувачі освіти, які навчаються фортепіано в вищих навчальних закладах, глибше розуміють музику. Вони

аналізують твори, вивчають історію музики та музичну теорію, що допомагає їм виконувати музичні композиції на вищому рівні.

4. Концертна діяльність. Вищі музичні заклади акцентують увагу на концертній діяльності. Здобувачі освіти мають можливість виступати на концертах, робити записи і демонструвати свої музичні навички перед аудиторією.

5. Дослідження і творчість. Фахова підготовка вищої мистецької освіти спонукає здобувачів освіти до дослідницької роботи та творчості в музичній сфері. Вони можуть вивчати нові аспекти музики, створювати власні музичні твори і відкривати нові шляхи в музичній сфері.

6. Вибір спеціалізації. Вищі музичні навчальні заклади часто пропонують можливість вибору спеціалізації. Наприклад, здобувач освіти може обрати спеціалізацію у викладанні музики, концертному виконанні, композиції тощо, що дозволяє їм глибше вивчати певний аспект музики.

По суті, фахова (фортепіанна) підготовка в закладах вищої освіти мистецького спрямування має свої особливості, які відрізняють її від інших видів вищої освіти. Основні особливості фахової підготовки в музичних вищих навчальних закладах, зокрема фахова підготовка у музичних закладах вищої освіти зорієнтована на розвиток музичних навичок та творчого потенціалу здобувачів освіти. Головною метою є формування висококваліфікованих музикантів та музичних викладачів.

На думку Дем'яненко Т.А., Кірсанова С.С., у музичних вищих навчальних закладах великий акцент робиться на індивідуальному підході. Кожен здобувач освіти отримує особистого викладача, який сприяє розвитку його музичних здібностей та потенціалу. Фахова підготовка в музичних закладах вимагає від здобувачів освіти великого завантаження, вони проводять багато часу на практичних заняттях, репетиціях та вивченні нот [Дем'яненко, Кірсанова : 47].

Здобувачі освіти музичних закладів регулярно виступають перед аудиторією, що допомагає розвивати їхні сценічні навички та набувати досвіду виступів. Окрім практичних навичок, студенти також вивчають теоретичні аспекти музики, включаючи теорію музики, історію музики та аналіз композицій. Багато уваги приділяється творчості, вони мають можливість створювати власні музичні твори та аранжування.

Музичні заклади вищої освіти часто забезпечують можливістю виступати в громадських та благодійних заходах, надавати музичну освіту для дітей та інших груп населення.

Зазначені вище особливості роблять фахову музичну підготовку вищої освіти важливою та цінною для тих, хто бажає розвивати свій музичний талант та стати професіоналом у цій сфері.

Загалом, фахова (фортепіанна) підготовка в закладах вищої мистецької освіти покликана надати здобувачам освіти глибокі знання, навички та досвід у сфері музики, що дозволяє їм розвиватися як професіонали в цій галузі.

Слід звернути увагу, що полікультурний підхід у процесі фахової (фортепіанної) підготовки в закладах вищої мистецької освіти відіграє важливу роль і має значення з декількох ключових позицій:

- культурна різноманітність: полікультурний підхід враховує культурну різноманітність здобувачів освіти. У вищих музичних закладах навчаються студенти з різних країн, із різними музичними традиціями та культурними фонами. Полікультурний підхід допомагає інтегрувати цю різноманітність в навчальний процес та збагачує музичну спадщину здобувачів освіти;

- міжкультурне розуміння: полікультурний підхід сприяє міжкультурному розумінню та співпраці між здобувачами освіти різних культур. Він допомагає створити середовище, в якому вони можуть вивчати, аналізувати та поважати музичні традиції інших країн та етнічних груп;

- розвиток толерантності і відкритості: полікультурний підхід сприяє розвитку толерантності, відкритості та культурного розуміння. Він надає можливість більш глибоко розуміти та поважати різницю, що важливо в сучасному світі;

- розширення музичного горизонту: полікультурний підхід дозволяє досліджувати і виконувати музику з різних культур, що розширює їхній музичний горизонт і дає можливість вивчати різні стилі, жанри та інструменти;

- глобальна конкурентоспроможність: знання та досвід, отримані завдяки полікультурному підходу, роблять здобувачів освіти більш конкурентоспроможними на глобальному музичному ринку. Вони можуть легше працювати в різних країнах та серед різних аудиторій;

- творчість та інновації: різноманітність культурних підходів та ідей може стати джерелом новаторських рішень та творчості в музичному мистецтві. Здобувачі освіти можуть поєднувати елементи різних культур у своїх власних композиціях та виступах.

Усе це підкреслює важливість полікультурного підходу у фаховій (фортепіанній) підготовці в закладах вищої мистецької освіти, допомагає створити багатогранне, відкрите та толерантне музичне середовище, яке сприяє розвитку талановитих музикантів та педагогів.

Результати і висновки. Полікультурний підхід в процесі фахової (фортепіанної) підготовки у закладах вищої мистецької освіти є ключовим чинником, який визначає якість і рівень підготовки майбутніх музичних виконавців і педагогів. Детальний аналіз вказує на кілька важливих висновків.

Полікультурний підхід дозволяє включати різноманітні культурні аспекти у навчальний процес. Здобувачі освіти отримують можливість досліджувати, вивчати та апріорувати різні музичні традиції, створюючи багатогранний підхід до виконавства та музичної педагогіки.

Вони вчаться взаємодіяти та співпрацювати з представниками різних музичних традицій, що розширює їхній горизонт розуміння та сприяє розвитку культурного діалогу. Полікультурний підхід дозволяє отримувати різноманітний музичний досвід, включаючи в себе елементи різних жанрів, стилів та епох. Це сприяє розвитку їхньої музичної ерудиції та робить їх більш компетентними у виборі та виконанні музичних творів. Здобувачі освіти, які навчаються за полікультурним підходом, стають більш конкурентоспроможними на музичному ринку. Вони можуть виступати у різних музичних середовищах і розуміють потреби та смаки різних аудиторій.

Полікультурна освіта дозволяє розвивати власний музичний стиль, використовуючи елементи різних культурних традицій. Це сприяє створенню унікальних творчих виразів і збереженню авторської ідентичності.

У підсумку, полікультурний підхід у мистецькій освіті виявляється надзвичайно важливим і цінним, сприяючи розвитку здобувачів освіти не лише як музикантів, але й як особистостей, які розуміють і цінують музичну різноманітність і культурний плюралізм. Цей підхід

сприяє створенню глибокого зв'язку між мистецтвом і суспільством, дозволяючи музикантам не лише виступати в різних культурних контекстах, але й сприяючи міжкультурному взаєморозумінню та співпраці. Таким чином, полікультурна освіта в мистецтві має велике значення для сучасних музичних виконавців і педагогів, розширюючи їхні можливості і поглиблюючи їхні знання та вміння в контексті міжкультурного взаємодії і творчості.

турна освіта в мистецтві має велике значення для сучасних музичних виконавців і педагогів, розширюючи їхні можливості і поглиблюючи їхні знання та вміння в контексті міжкультурного взаємодії і творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абібулаєва Г. С. Деякі аспекти полікультурної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 1. С. 75–84.
2. Гуренко О. І. Концепція полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2016. № 5. С. 48–55.
3. Дем'яненко Т. А., Кірсанова С. С. Полікультурна освіта як частина педагогічної культури викладачів вищих навчальних закладів. *Pedagogika. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 200-ліття Варшавського університету (м. Варшава, 29–30 вересня, 2016). Варшава, 2016. С. 47–51.
4. Кругленко Л. В. Концептуальні підходи до визначення поняття «полікультурна освіта» у вітчизняному педагогічному дискурсі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 66, Т. 1. С. 9–12.
5. Поясок Т. Б., Беспарточна О. І. Формування полікультурної компетентності майбутніх економістів. *Engineering and Educational Technologies*. 2019. № 7(1). С. 56–64.
6. Сива Ю. В. Аналіз основних підходів та провідних концептуальних ідей до визначення суті полікультурної освіти. URL: http://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0b65635a2ac68b4c43a89521216c27_0.html
7. Сокол М. О. Система педагогічних понять в історії розвитку педагогічної науки (XIX–XX ст.) : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Дрогобич, 2018. 43 с.
8. Теорія і методика мистецької освіти: збірник науково-методичних статей / за ред. Ю. Ф. Дворника, О. В. Коваль. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. Вип. 3. 261 с.
9. Пань Шен. Методичне забезпечення експериментального дослідження формування художньо-педагогічної освіченості майбутніх учителів музичного мистецтва Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства. *Матеріали і тези VII Міжнародної конференції молодих учених та студентів* (Одеса 04–05 жовтня 2021 р.). Т. 2. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, С. 26–28.

REFERENCES

1. Abibulaieva, H. S. (2006). Deiaki aspekty polikulturnoi osvity. *Pedahohika i psykhohihiia*. № 1. S. 75–84
2. Hurenko, O. I. (2016). Kontseptsiiia polikulturnoi osvity maibutnikh sotsialnykh pedahohiv. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia «Pedahohichni nauky»*. № 5. S. 48–55.
3. Demianenko, T. A., Kirsanova S. S. (2016). Polikulturna osvita yak chastyna pedahohichnoi kultury vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. *Pedagogika. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje* : materialy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii z nahody 200-littia Varshavskoho universytetu (m. Varshava, 29–30 veresnia, 2016). Varshava, S. 47–51
4. Kruhlenko, L. V. (2019). Kontseptualni pidkhody do vyznachennia poniattia «polikulturna osvita» u vitchyznianomu pedahohichnomu dyskursi. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 66, T. 1. S. 9–12.
5. Poiasok, T. B., Bespartochna O. I. (2019). Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv. *Engineering and Educational Technologies*. № 7(1). S. 56–64.
6. Syva, Yu. V. (2016). Analiz osnovnykh pidkhodiv ta providnykh kontseptualnykh idei do vyznachennia suti polikulturnoi osvity. URL: http://knowledge.allbest/pedagogics/2c0b65635a2ac68b4c43a89521216c27_0.htm
7. Sokol, M.O. (2018). Systema pedahohichnykh poniat v istorii rozvytku pedahohichnoi nauky (KhIKh – KhKh st). : avtoref. dys. ... dokt. ped. nauk : Drohobych., 43 s.
8. Teoriiia i metodyka mystetskoï osvity: zbirnyk naukovo-metodychnykh statei / za red. Yu. F. Dvornika, O. V. Koval. Nizhyn (2019). NDU im. M. Hoholia, Vyp. 3. 261 s.
9. Pan, Shen (2021). Metodychne zabezpechennia eksperymentalnoho doslidzhennia formuvannia khudozhno-pedahohichnoi osvichenosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva Muzychna ta khoreohrafichna osvita v konteksti kulturnoho rozvytku suspilstva. *Materialy i tezy VII Mizhnarodnoi konferentsii molodykh uchenykh ta studentiv* (Odesa 04-05 zhovtnia 2021 r.). T. 2. Odesa : PNPU imeni K. D. Ushynskoho, S. 26–28.

I. S. KENTESH

*Postgraduate Student at the Department of Preschool Pedagogy, Primary Education
and Educational Management,*

Mukachevo State University, Mukachevo, Transcarpathian region, Ukraine

E-mail: kentesh.ishtvan96@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1168-9651>

**THE SIGNIFICANCE OF A POLY CULTURAL APPROACH IN THE PROCESS
OF PROFESSIONAL (PIANO) TRAINING IN INSTITUTIONS
OF HIGHER ART EDUCATION**

The article is devoted to examining the significance of the intercultural approach in the context of preparing future specialists in the field of arts, particularly in piano education in institutions of higher artistic education. An analysis of the concept of “intercultural education” is conducted using various pedagogical approaches, including comparative, communicative, competency-based, and cultural. It is emphasized that the definition of “intercultural education” should be adaptable to the specific context of each country, taking into account the peculiarities of its cultural development and educational needs. Attention is focused on the main contradictions that arise when considering the concept of “intercultural education,” particularly the tendency to equate it with other concepts such as “multicultural” and “transcultural” education. The necessity of refining and adapting these concepts to the domestic educational environment is emphasized.

Based on an analysis of scientific works on interculturality in education, it is argued that the intercultural approach contributes to the development of intercultural communication skills, enabling artists to effectively collaborate with colleagues and audiences from different cultures. Intercultural education helps develop the artist’s personality, making them more open, tolerant, capable of engaging in cultural dialogue, and understanding others. Contemporary demands on artists encompass not only a high level of technical skills but also the ability to adapt to a changing cultural environment and incorporate it into their creative process.

In conclusion, it is highlighted that the intercultural approach in the process of professional (piano) education in institutions of higher artistic education holds great significance for the development of future artists. It involves not only mastering artistic techniques but also considering various cultural, intercultural, and cross-national aspects, which enriches and expands the artistic perception and creative potential of future artists.

Key words: intercultural education, professional (piano) education, institutions of higher artistic education, globalization, cultural diversity, cultural communication, personal development, music education.

УДК 37.012:[378.147:37.011.3-051]

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.7>**М. О. ЧУВАСОВ***доктор філософії, докторант,**Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,**м. Кропивницький, Україна**Електронна пошта: mochuvasov@gmail.com**<http://orcid.org/0000-0002-2024-9095>*

РОЛЬ ДІАГНОСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІДВИЩЕННІ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті розкривається роль діагностичної діяльності в системі професійної підготовки як важливої ланки відстеження й оцінювання продуктивності досягнутих результатів у професійному становленні майбутніх педагогів і ефективності навчання в умовах університетської освіти. Увага дослідників акцентується в основному на дослідженні таких явищ, як дидактична та педагогічна діагностика, педагогічний моніторинг, контроль, оцінювання, корекція результатів. Наголошено, що діагностична діяльність – це процес збору даних й вимір ступеня їх об'єктивності за допомогою діагностичних технологій, процедур, технічного інструментарію та облік діагностичної інформації про індивідуальні можливості, здібності, якості особистості, які є основою стратегії професійного розвитку студентів. Спрямованість діагностичної діяльності на збір й вимір інформації, необхідної для реалізації стратегії дій в цілепокладанні, оновленні даних, систематизації їх, моніторингу, контролю, аналізу й оцінюванні. Проаналізовано сутність, вимоги та чинники, характеристики продуктивності діагностичної діяльності. Мета діагностичної діяльності – готовність студентів до самоаналізу, корекції траєкторії власного професійного розвитку. Вона передбачає збір даних й вимір об'єктивності необхідної інформації для встановлення критеріїв аналізу й оцінки педагогічних ситуацій, виявлення зони пошуку оптимальних рішень, керування діями студентів й корекції власних дій при необхідності, ступеня продуктивності професійної підготовки й характеру впливу педагогічної взаємодії на професійне зростання студентів. Продуктивність діагностичної діяльності обумовлюється вимогами до неї. Серед них особливо значущі: об'єктивність, валідність, надійність, систематичність, облік особливостей об'єкта діагностики та умов її проведення, спрямованість на студентоцентризм.

Ключові слова: професійна підготовка, діагностична діяльність, майбутні педагоги.

Постановка проблеми. Реалізація Концепції Нової Української школи, забезпечення якості освіти зумовлює пошук шляхів подальшої оптимізації вищої освіти, підвищення її ефективності в модернізації сучасного суспільства і збагаченні людського капіталу. Сучасна університетська освіта покликана готувати конкурентоспроможних фахівців, здатних до творчої, інноваційної діяльності. Ускладнення завдань, які стоять перед системою університетської освіти в плані підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів, актуалізують пошук ресурсних можливостей підвищення продуктивності професійної підготовки і виявлення засобів об'єктивного оцінювання якості підготовленості майбутніх педагогів до творчості та педагогічної майстерності у сфері педагогічної праці. Особливої актуальності набуває процес діагностичної діяльності в системі професійної підготовки як важливої ланки відстеження й оцінювання продуктивності досягну-

тих результатів у професійному становленні майбутніх педагогів і ефективності навчання в умовах університетської освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі теоретично обґрунтовані особливості педагогічної діагностики (П. Блоцький, О. Залужний, Г. Костюк, А. Біне, Ч. Спірмен, З. Стоунс та ін.); конкретизовані діагностичні аспекти виховного процесу (А. Белкін, Н. Монахов, М. Шилова та ін.). Сутність педагогічної діагностики, її значення в освітньому процесі, завдання, використання її різних форм і методів, основні вимоги до педагогічної діагностики розглядали багато вчених (Б. Бітінас, Б. Кобзар, Дж. Клауср, І. Підласий та ін.). Поняття «діагностика» трактується як перевірка результатів навчання, збір, аналіз, інтерпретацію різних даних задля виявлення стану і прогнозування динаміки розвитку освітніх процесів (В.Галузяк, І.Холковська, К.Інгенкамп), як прояснення всіх обставин

протікання освітнього процесу, точне визнання його результатів (Н. Георгян, Т. Садова); як виявлення перебігів і результатів навчання, сформованість умінь студентів (С. Гончаренко, В. Євдокимов, О. Пехота, І. Прокопенко, С. Сисоєва).

Мета статті – дослідити роль діагностичної діяльності в підвищенні продуктивності професійної діяльності майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Професійна підготовка, на думку Г. Троцько, – це система, яка характеризується взаємозв'язком і взаємодією структурних і функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети вийти на якісно новий рівень готовності студентів до професійної діяльності [Троцько : 23].

Професійна підготовка як динамічний, систематизований процес трансляції та засвоєння знань, формування практичних умінь і навичок потребує глибокого і всебічного аналізу. Предмету осмислення підлягають не лише мета, завдання, зміст підготовки педагогічних кадрів, але й пошук нових підходів до цілеспрямованої організації діагностичної діяльності, виявлення її ресурсів, що забезпечують об'єктивний вимір результативності освітнього процесу вищої школи в професійному становленні студентів. Серед багатьох причин, що перешкоджають ефективному розв'язанню проблеми якісної підготовки педагогічних кадрів, можна виділити недооцінку діагностичного компонента професійної підготовки, що ґрунтується на раціональній основі діагностики її продуктивності в професійному становленні майбутніх педагогів. Однобічність професійної підготовки, призводить до того, що замість цілісного професіонально-педагогічного досвіду майбутні спеціалісти засвоюють лише «знаннєвий» компонент, який складає лише частину їх професіоналізму.

Більш актуальним стає уміння здійснювати не тільки пошук необхідної інформації, керувати її потоками та використовувати її для розв'язування професійних завдань, а й діагностувати її вплив на професійне зростання майбутніх педагогів. «Знаннєвий» підхід гальмує перехід до професійної підготовки як системи, як процесу мислення, дії та розвитку

здібностей майбутнього педагога-професіонала, здатного до використання діагностичного інструментарію в оцінці якості освітнього процесу і його ресурсів в розвитку й об'єктивному вимірі динаміки професійного зростання студентів. Сьогодні потрібен педагог, який не буде знаходитися в полоні інструкцій, педагогічних рецептів, жорстких методичних рекомендацій, а буде спроможний будувати не тільки свою професію, але й діагностичну діяльність відповідно до власного творчого, проектно-конструктивного і духовно-морального досвіду.

У практиці організації професійної підготовки увага в основному акцентується на педагогічному моніторингу і контролі. Педагогічний моніторинг трактується як система добору, обробки, аналізу зберігання інформації про функціонування і розвиток педагогічних систем у конкретному напрямі для постійного відстеження її стану, видозмін, корекцій та прогнозування і проектування подальшого розвитку.

Педагогічний контроль тлумачать як цілеспрямоване, планомірне спостереження та фіксацію вербальних і практичних дій здобувачів освіти задля визначення рівня набутого ними соціального досвіду, опанованого програмного матеріалу у вигляді знань, умінь, компетенцій та формування особистісних професійних рис (Н. Георгян, К. Інгенкамп, І. Підласий, Т. Садова, В. Ягупов та ін.). У педагогічній науці використовуються поняття: «контроль» як родове; «перевірка» – як процес контролю; «оцінка» – як кількісна фіксація виявленого рівня знань, умінь, навичок у балах (С. Вітвицька, В. Приходько, Н. Ревуцька та ін.).

Акцент зусиль професійної підготовки на розвиток особистісного потенціалу майбутнього фахівця в умовах університетської освіти обумовлює не тільки потребу в оновленні її змісту, методики й технології, моніторингу і контролю, але й пошуку ресурсів об'єктивного виміру її впливу на професійне становлення майбутніх фахівців різних сфер діяльності особливо педагогічної.

В їх працях діагностика – це інструмент діагностичної діяльності, яка охоплює вимір результатів, ступеня сформованості навчальних умінь та навичок учнів. Діагностика, на їх думку, виявляє результати у зв'язку зі шляхами, способами їх визначення, наголошують

на тенденціях й динаміки формування продуктів освітнього процесу. О. Матвеева трактує поняття «дидактична діагностика» як діагностику навченості (знання, уміння, навички, сформованість загальних і спеціальних професійних умінь, способів когнітивної діяльності) [Матвеева]. І. Підласий дидактичну діагностику розглядає як своєчасно виявлення, оцінювання та аналіз перебігу навчального процесу з огляду на його продуктивність; діагностування навченості – це виявлення наслідків досягнутих результатів [Підласий].

Поряд з дидактичною діагностикою в науковій літературі зустрічається поняття «педагогічна діагностика». К. Інгенкамп педагогічну діагностику трактує як процес у ході якого (із використання діагностичного інструментарію або без нього), дотримуючись наукових критеріїв якості, педагог стежить за учнями та проводить анкетування, обробляє дані спостережень й опитування і повідомляє одержані результати з метою описання поведінки, пояснення її мотивів чи передбачення поведінки в майбутньому [Інгенкамп : 55–58].

Т. Садова і Н. Георгян тлумачать діагностику «як систему технологій, засобів, процедур, методик і методів висвітлення обставин, умов і факторів функціонування педагогічних об'єктів, перебігу педагогічних процесів, встановлення їх ефективності та наслідків у зв'язку з заходами, що передбачаються або здійснюються» [Садова : 14].

Аналіз наукових робіт свідчить про різні підходи у тлумаченні діагностики, її сутності, різними авторами як систему процесу контролю й оцінки знань; контроль, оцінку і корекцію знань; як фактор самооцінки, оцінки та корекції. На думку Л. Левченко та О. Кривоноса діагностика є потужним резервом сучасного освітнього процесу, яка об'єднує усі його складові та є шляхом його розвитку та удосконалення [Левченко : 92].

Усі автори діагностику розглядають як теорію діяльності, що спрямована на визначення та розпізнання стану об'єктів (суб'єктів) освітнього процесу з метою забезпечення його продуктивності. Сутність її полягає в визначенні змін, що відбуваються при досягненні результатів навчання та відповідно, формування готовності до діяльності в наслідок застосування

методів, прийомів або цілісної системи освітнього процесу. На жаль, у всіх тлумаченнях сутності діагностики не акцентується увага на її процесуальній стороні, діяльній основі, описовому характері діагностичних методів і процедур. Продуктивність діагностування більшою мірою залежить від того, як учасники цього процесу підготовлені до діагностичної діяльності.

Однак, проблема якості професійної підготовки майбутніх педагогів не можна розглядати як тільки теоретичні основи, на яких базується вимір результатів навчання і їх коригування. В цьому процесі значну роль відіграє трактування педагогічної діагностики з позицій діяльності, послідовності виконання операцій відповідно до її мети та завдань, які стоять перед нею. При цьому важливо говорити про діагностичні функції педагогів, продуктивність яких обумовлюється діагностичною грамотністю не тільки в вимірі ефективності організації професійної підготовки, а й посилення уваги до вивчення індивідуальних можливостей і здібностей, виявлення пізнавальних інтересів і потреб студентів, перспектив їх особистісного розвитку, передбачення труднощів у навчанні. В сучасній вищому педагогічному навчальному закладі відсутня система діагностичної роботи, що негативно впливає на якість освіти та продуктивність професійного становлення її учасників. Все це актуалізує діагностичну функцію педагогів в освітньому процесі. На жаль, формуванню діагностичних функцій педагога не приділяється належної уваги в системі професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах університету. Сьогодні необхідна спеціальна, цілеспрямована робота по підготовки майбутніх педагогів до діагностичної діяльності.

Не випадково С. Мартиненко зазначає, що підготовка до діагностичної діяльності має свої особливості, цілі й завдання її визначатимуться відповідно результатам контролю та оцінювання якості як основних показників продуктивності педагогічного процесу [Мартиненко : 102].

Ми погоджуємося з Г. Цехмістровою, яка вважає, що для оцінки та продуктивності професійної діяльності мають бути встановлені критерії, еталони та стандарти освіти [Цехмістрова].

Значущість діагностування відмічав І. Підласий, тому що воно передбачає вивчення і пошуки

оптимальних шляхів підвищення продуктивності підготовки, її двох сторін: учіння і викладання – від початку педагогічного процесу до його завершення, від заданої мети до її досягнення [Підласий]. Дійсно, діагностування – це з'ясування умов і обставин, за яких протікає процес професійної підготовки, отримання чіткого уявлення про її стан, причини, які сприяють чи перешкоджають досягненню запланованих результатів. Увага дослідників акцентується в основному на дослідженні таких явищ, як діагностика, моніторинг, контроль, оцінювання, корекція результатів. При цьому має місце недооцінка аналізу досягнутих результатів. Аналіз зібраних даних – це виявлення динаміки, тенденцій, прогнозування подальшого розвитку результатів професійної підготовки в професійному розвитку майбутніх педагогів. На основі аналізу діагностичних даних проходить оцінювання навчальних досягнень студентів у сфері сформованості їхньої готовності до професійної праці. Оцінювання – це фіксація результатів професійної підготовки, продуктивності її впливу на професійне зростання студентів, кількісним показником яких є оцінний бал. Оцінювання розглядається як процес, що відбувається у ході професійної підготовки, і як оцінний бал, який фіксує підсумки аналізу досягнутих результатів. Всі ці процеси тісно взаємопов'язані між собою і представляють єдиний діяльнісний процес, який впливає на якість професійної підготовки студентів в закладах вищої освіти. Кожний з цих процесів має свою специфіку, функції, але тісно пов'язані між собою і ланками діяльності, яка об'єднує у своїй структурі: діагностування, моніторинг, контроль, аналіз, оцінювання, корекцію та облік діагностичних даних в освітньому процесі.

Е. Bauer, F. Fischer, J. Kiesewetter, D. Shaffer, M. Fisher, J. Zottmann, M. Sailer [9] аналізуючи діагностичну діяльність у медичній освіті та педагогічній підготовці, виявили, що майбутні лікарі та майбутні вчителі приділяють найбільшу увагу оцінюванню доказів. Крім того, студенти педагогічної освіти більше зосереджувалися на отриманні доказів, тоді як студенти медичної освіти приділяли більше уваги створенню гіпотез і висновкам.

Діагностична діяльність є важливою ланкою структури професійної діяльності. Вона безпосередньо пов'язана з професійною підготовкою

студентів як цілісною системою, побудованою на органічній єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне – діагностична діяльність є складовою професійно-педагогічної підготовки; як особливе – має свою специфіку, зумовлена закономірностями, особливостями освітнього процесу; як індивідуальне – відображає залежність професійної підготовки від своєчасного виміру та обліку зібраних даних в модернізації освітнього процесу і забезпеченні подальшого професійного зростання майбутніх педагогів в умовах університету.

Від того, наскільки майбутні педагоги підготовлені до цього виду діяльності, своєчасної діагностики та самодіагностики ефективності освітнього процесу залежить успіх їхнього професійного становлення. На жаль, в структурі професійної підготовки майбутніх педагогів цієї структурної ланки не поділяється уваги з боку викладачів і студентів. Слід зазначити, що діагностичний аспект в основному розглядається в науковій літературі лише в дослідницької та аналітичної діяльності.

Взаємодія і взаємозалежність професійної підготовки та діагностичної діяльності визначає збалансовану єдність якості професійного становлення майбутніх педагогів і продуктивності освітнього процесу, його позитивної динаміки в напрямі формування їх готовності до діагностичної діяльності, відповідність досягнутих результатів потребам й стандартам вищої освіти. Діагностичні дані впливають на характер, зміст, технологію підготовки студентів я важливого фактору їх професійного становлення. На думку С. Мартиненко, підготовка до діагностичної діяльності безпосередньо пов'язана з професійною підготовкою як цілісною системою, побудованою на органічній єдності загального (як складовою загальнопедагогічної підготовки), особливого (має свою специфіку, зумовлену особистостями навчального процесу) та індивідуального (відображає залежність підготовки від розвитку особистісних якостей і властивостей) [Мартиненко].

Систематична робота по підготовки студентів до діагностичної діяльності в освітньому процесі актуалізує необхідність реалізації таких напрямків:

– формування у майбутніх педагогів потреби та позитивного відношення до діагностичної діяльності в ході професійної підготовки;

– засвоєння теоретичних основ педагогічної діагностики, самодіагностики, конкретизація їх ролі у підвищенні продуктивності професійної підготовки в професійному зростанні особистості та виміру якості освітнього процесу;

– опанування методами діагностики та самодіагностики професійних інтересів, мотивів, здібностей, установок, виміру продуктивності професійного становлення в умовах університету.

Реалізація цих напрямків роботи обумовлює зростання ролі діагностичної діяльності та підготовки до неї майбутніх педагогів, теоретичного обґрунтування її сутності, змісту, функцій, технологій реалізації в педагогічній практиці.

Ми будемо виходити з того, що діагностична діяльність – це процес збору даних й вимір ступеня їх об'єктивності за допомогою діагностичних технологій, процедур, технічного інструментарію та облік діагностичної інформації про індивідуальні можливості, здібності, якості особистості, які є основою стратегії професійного розвитку студентів, при постановці мети, планування, структурування змісту, відбору методів освітнього процесу в умовах університетської освіти. Спрямованість діагностичної діяльності на збір й вимір інформації, необхідної для реалізації стратегії дій в цілепокладанні, оновленні даних, систематизації їх, моніторингу, контролю, аналізі й оцінюванні, позитивно впливає на формування готовності майбутніх педагогів до діагностики і самодіагностики власних досягнень, як важливої ланки педагогічного професіоналізму.

Мета діагностичної діяльності – готовність студентів до самоаналізу, корекції траєкторії власного професійного розвитку. Вона передбачає збір даних й вимір об'єктивності необхідної інформації для встановлення критеріїв аналізу й оцінки педагогічних ситуацій, виявлення зони пошуку оптимальних рішень, керування діями студентів й корекції власних дій при необхідності, ступеня продуктивності професійної підготовки й характеру впливу педагогічної взаємодії на професійне зростання студентів. Серед її завдань виділяють: діагностику якості освітнього процесу; ефективності засобів навчання й пізнавального процесу; ступеня сформованості навчальних дій, професійних знань, умінь, навичок, пізнавальних інтересів і потреб, характеру стилю та профе-

сійної позиції студентів, їх готовності до діагностичної діяльності й самодіагностики рівня професійного зростання в умовах університетської освіти; специфіки викладання, професійних якостей викладачів, рівня їх діагностичної грамотності, методики й технологій, інструментальних засобів, які використовуються для виміру продуктивності професійної підготовки студентів в професійному зростанні й прогнозування шляхів удосконалення професійної підготовки з метою виконання суспільного замовлення на підготовку творчого й конкурентоспроможного фахівця.

Діагностична діяльність спрямована на вимір якості знань, вмінь, навичок, розуміння сутності та ролі діагностики та самодіагностики в педагогічній роботі, виявлення рівня розвитку пізнавальних процесів, емоційної та вольовій сфері, рис характеру, здатності орієнтуватися в навчальних ситуаціях, відношеннях між учасниками професійної підготовки та характеру спілкування. На основі зібраних даних виникає можливість грамотна впливати на психічний стан учасників освітнього процесу для їх професійного розвитку та опанування досвідом діагностичної діяльності.

Продуктивність діагностичної діяльності обумовлюється вимогами до неї. Серед них особливо значущі: об'єктивність, валідність, надійність, систематичність, облік особливостей об'єкта діагностики та умов її проведення, спрямованість на студентоцентризм. В. Бербец звертає увагу на принципи діагностичної діяльності: на виявлення чинників, які впливають на ефективність освітнього процесу як фактору професійного розвитку студентів, формування їх готовності до діагностичної та само діагностичної діяльності як важливого складника педагогічного професіоналізму [Бербец]. Діагностична діяльність доповнює концепт продуктивності професійної підготовки на рівнях своєчасного виміру ефективності засвоєння освітніх стандартів й навчальних досягнень студентів у власному професійному становленні. Діагностична діяльність як важливе джерело освітнього процесу позитивно впливає на досягнення запланованої мети, створює необхідну базу даних, що слугує основою вихідною позицією для визначення пріоритетних напрямків у реалізації прогнозованих цілей в підготовки конкурентоспроможних педагогічних кадрів.

Діагностична діяльність передбачає визначення чинників, які доповнюють професійну підготовку базою даних, до кількості найбільш значущих чинників зараховують:

- професійну компетентність викладача у сфері діагностичної діяльності, що дає можливість на основі бази даних будувати найбільш ефективну професійну підготовку майбутніх педагогів;

- сприйняття і розуміння викладача ролі педагогічної діагностики та самодіагностики в забезпеченні продуктивності освітнього процесу і професійного зростання студентів;

- опановування діагностичними технологіями, процедурами й діагностичним інструментарієм;

- здатність будувати освітній процес на основі обліку даних, які є результатом діагностики та самодіагностики стану освітнього процесу, професійного розвитку студентів та перспектив подальшого вдосконалення якості підготовки майбутніх педагогів.

Названі чинники є основою діагностичної діяльності як важливої ланки професійної підготовки, що забезпечують її продуктивність. Основними характеристиками продуктивності діагностичної діяльності є:

- своєчасно виявлення ступеня засвоєння систематичних професійних знань;

- ступеня розвитку властивостей і професійних якостей, які забезпечують успішність дій студентів у різних сферах педагогічної діяльності;

- рівнів готовності до творчої діяльності та ефективних практичних дій;

- характеру мотивації викладачів і студентів до професійної та діагностичної діяльності, бажання й потреби у використанні педагогічної діагностики та самодіагностики в практичній діяльності як інструментів об'єктивного відстеження та аналізу професійного зростання учасників освітнього процесу.

Розгляд діагностичної діяльності як важливої ланки професійної підготовки майбутніх педагогів обумовлює необхідність виконання вимог:

- оновлення змісту професійної підготовки шляхом доповнення її змісту теоретичними основами педагогічної діагностики та самодіагностики, практикумами про теоретичні основи діагностичної діяльності й тренінгами накопичення досвіду використання діагностичних технологій, процедур, інструментарію в освітньому процесі;

- посилення управлінського аспекту в діях викладачів при реалізації діагностичної діяльності як фактору накопичення необхідних даних для організації й вдосконалення освітнього процесу з метою забезпечення умов для професійного становлення майбутніх педагогів;

- проведення систематичного моніторингу, контролю, аналізу й оцінки даних діагностики та самодіагностики для подальшого вдосконалення освітнього процесу;

- використання різних форм, методів, діагностичного інструментарію, діагностичних технологій для накопичення об'єктивних даних про продуктивність професійної підготовки і її впливу на професійне зростання студентів в обраній сфері конкретної спеціальності;

- систематична діагностика і самодіагностика рівнів готовності викладачів й майбутніх педагогів до діагностичної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, продуктивність професійної підготовки в професійному становленні студентів і формуванні їх готовності до використання в практичній роботі педагогічної діагностики залежить від того, як вони розуміють особливості, зміст, технології й технічний інструментарій діагностичної діяльності як засобів виміру ступеня зростання професіоналізму в педагогічній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бербец В. В. Методика діагностування навчальних досягнень учнів 5–9 класів на уроках трудового навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2005. 20 с.
2. Левченко Л. С, Кривонос О. Б. Педагогічна діагностика професійно-творчих умінь студентів як показник готовності спеціаліста до професійної діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : збірник наук. праць. Суми : Сум. ДПУ ім. А.С.Макаренка. 2015. Вип. 2. С. 91–97.
3. Мартиненко С. М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкових класів: теорія і практика : навч. метод. посіб. Київ : Сім кольорів. 2010. 262 с.
4. Матвеева О. О. Напрями педагогічної діагностики якості вищої музично-педагогічної освіти. *Open Academic. Journals Index*. 2014. URL: <http://oajsi.net/articles/2014/1054-1415094911.pdf>
5. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів. Київ : Освіта, 2002. 165 с.

6. Садова Т. А., Георгян Н. М. Діагностика навчально-пізнавальної діяльності студентів закладу вищої освіти : навч.-метод. посіб. Слов'янськ, 2019. 87 с.
7. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01, 13.00.04. Київ, 1997. 54 с.
8. Цехмістрова Г. С. Діагностика ефективності навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 273 с.
9. E. Bauer, F. Fischer, J. Kiesewetter, D. Shaffer, M. Fisher, J. Zottmann, M. Sailer. Diagnostic Activities and Diagnostic Practices in Medical Education and Teacher Education: An Interdisciplinary Comparison. *BRIEF RESEARCH REPORT*. Front. Psychol., 20 October 2020. Sec. Educational Psychology. Volume 11. 2020 | <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.562665>
10. Karlheinz Ingenkamp/Urban Lissmann. Lehrbuch der Pädagogischen Diagnostik. 2008. BeltzVerlag WeinheimundBasel. Herstellung: Klaus Kaltenberg Umschlaggestaltung: Glas AG, Seeheim-Jugenheim e-book. 398 p.

REFERENCES

1. Berbets, V. V. (2005). Metodyka diahnostuvannya navchalnykh dosiahneni uchniv 5–9 klasiv na urokakh trudovoho navchannya [Methods of diagnosing the educational achievements of 5–9 grades students at Arts and Crafts lessons]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
2. Levchenko, L. S., & Krivos, O. B. (2015). Pedahohichna diahnostryka profesiyno-tvorchykh umini studentiv yak pokaznyk hotovnosti spetsialista do profesiynoi diyalnosti [Pedagogical diagnostics of students' professional and creative skills as an indicator of a specialist's readiness for professional activity]. *Pedahohichni nauky : teoriya, istoriya, innovatsiini tehnolohii*, 2, 91–97. Sumy : DPU im. A. S. Makarenko [in Ukrainian].
3. Martynenko, S. M. (2010). Osnovy diahnostrychnoi diyalnosti vchytelya pochatkovykh klasiv; teoriya i praktyka [Fundamentals of diagnostics of primary school teacher's activity: theory and practice: teaching methodology]. Kyiv : Sim kolioriv [in Ukrainian].
4. Matveeva, O. O. (2014). «Napriamy pedahohichnoyi diahnostryky yakosti vyshchoi muzychno-pedahohichnoyi osvity» [«Directions of pedagogical diagnostics of higher musical and pedagogical education quality»] *Open Academic Journals Index*. 2014. Retrieved from <http://oajsi.net/articles/2014/1054-1415094911.pdf> [in Ukrainian].
5. Pidlasiy, I. P. (2002). Diahnostryka ta ekspertyza pedahohichnykh proektiv [Diagnostics and expertise of pedagogical projects]. Kyiv : Osvita [in Ukrainian].
6. Sadova, T. A., & Heorgyan, N. M. (2019). Diahnostryka navchalno-piznavalnoi diyalnosti studentiv zakladu vyshchoi osvity [Diagnostics of educational and cognitive activity of students of higher educational institution]. Sloviyansk [in Ukrainian].
7. Trotsko, H. V. (1997). Teoretychni ta metodychni osnovy pidhotovky studentiv do vykhovnoi diyalnosti u vyshchikh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological foundations of preparing students for educational activities in higher educational institutions]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
8. Tsehmistrova, H. S. (2002). Diahnostryka efektyvnosti navchalnoho protsesu u vyshykh navchalnykh zakladakh osvity [Diagnostics of the educational process effectiveness in higher educational institutions]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
9. Bauer, E., Fischer, F., Kiesewetter, J., Shaffer, D., Fisher, M., Zottmann, J., & Sailer, M. (2020). Diagnostic Activities and Diagnostic Practices in Medical Education and Teacher Education: An Interdisciplinary Comparison. [Brief research report] *Front. Psychol. Sec. Educational Psychology*. Vol. 11. (2020, Oct. 20). Retrieved from <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.562665> [in English].
10. Ingenkamp, K. & Lissmann, U. (2008). Lehrbuch der Pädagogische Diagnostik. [Textbook for pedagogical diagnostics]. BeltzVerlag Weinheimund Basel. Herstellung : Klaus Kaltenberg Umschlaggestaltung: Glas AG, Seeheim-Jugenheim [in German].

M. O. CHUVASOV

Doctor of Philosophy, Doctoral Student,

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, Ukraine

E-mail: mochuvassov@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2024-9095>

THE ROLE OF DIAGNOSTIC ACTIVITY IN THE ADVANCED PRODUCTIVITY OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF PERSONAL TEACHERS

The article reveals the role of diagnostic activity in the system of professional training as an important means of assessing the productivity of achieved results in the professional development of future teachers and the effectiveness and the beginning of university education in the minds. The respect of the investigators focuses mainly on the investigation of such phenomena as didactic and pedagogical diagnostics, pedagogical monitoring, control, evaluation, and correction of results. It is agreed that diagnostic activity is a process of data collection and the stage of their activity depends on other diagnostic technologies, procedures, technical instruments and the amount of diagnostic information and about individual abilities, aptitudes, and special features, which are the basis of the students' professional development strategy. Direct diagnostic activity on the collection of global information necessary for the implementation of strategy in targeted, updated data, systematization, monitoring, control, analysis and evaluation. The essence, the relevant officials, and the characteristics of the productivity of diagnostic activity have been analyzed. The meta diagnostic activity is the readiness of students for self-analysis, correction of the trajectory of their professional development. Vaughn conveys the collection of data and the objective information necessary to establish criteria for analyzing and assessing pedagogical situations, identifying areas for finding optimal solutions, and caring for students' actions and the correction of power actions if necessary, the level of productivity of professional training and the nature of the influx of pedagogical interaction in the professional growth of students. The productivity of diagnostic activity is determined by the benefits before it. Among them are particularly significant: objectivity, validity, reliability, systematic, the type of features of the object of diagnosis and the minds of its implementation, directive to student-centrism.

Key words: professional training, diagnostic activity, future teachers.

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 37.013:39(=161.2)]+17.022.1

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.8>

В. О. ПРИЙМАК

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри історії України та археології,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: sasha788996@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-3471-4282>

С. В. КАЛИТКА

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,

доцент кафедри фізичної культури і спорту,

Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», м. Рівне, Україна

Електронна пошта: sv-kalitka@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5446-2743>

В. І. РОМАНОВА

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,

завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання та адаптивної фізичної культури,

Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», м. Рівне, Україна

Електронна пошта: romanova250570@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0079-9855>

Т. В. ХОДАКОВСЬКА

заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель історії,

КЗЗСО «Луцький ліцей № 27 Луцької міської ради», м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: ttettianra@gmail.com

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ ТА ДОСВІД ФІЗИЧНОГО І МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ

Актуальність статті обґрунтовується тим, що у періоди соціальних потрясінь, у періоди воєн і змін політичної ситуації дуже суттєво перебудовується система цінностей будь-якої нації. Ця закономірність, зокрема, дуже чітко прослідковується на прикладі незалежної України, яка пережила жорсткі часи свого становлення. Буремні 90-ті роки ХХ століття трошили систему цінностей колишніх радянських українців, висуваючи, на жаль, на перший план жорстокий раціоналізм, хабарництво, корупцію, спокійне споглядання розкрадання багатств країни політичними елітами, користолюбство, шахрайство та обман. Все це призвело до морального занепаду нашого суспільства, яке десятиліттями не змогло вибудувати систему громадянського суспільства, яке залишалося посттоталітарним і перекреслювало майбутнє молодих українців відсутністю «соціальних ліфтів» для молоді, незатребуваністю креативності, активної громадянської позиції. Знецінилися мораль та духовність, які у величезного числа людей, взагалі, перестали бути цінностями. А порушення системи моральності у суспільстві призводить до катастрофічних наслідків. На сьогодні в Україні визріло розуміння того, що без відродження засад моралі та духовності, неможливим є майбутнє нашої країни.

Війна і окупація, які прийшли із вторгненням військ російської федерації на терени незалежної України, значно вплинули на формування системи цінностей наших громадян, а також більш суттєво висвітлили недоліки нашої системи шкільного виховання. Система виховання школярів повинна трансформуватися у зв'язку із архіскладними викликами: довготривалою війною із противником, котрий значно переважає кількісно. Для того, щоб його подолати, потрібно переважати якісно. Нам життєво необхідна істинна система цінностей, життєво

необхідним є аксіологічний підхід у вихованні молодого покоління, покоління громадян-патріотів, що необхідно, найперше, впроваджувати у школі. І для впровадження такої системи цінностей, безцінним є історичний досвід: досвід фізичного та морального виховання запорізьких козаків.

Століттями перебуваючи у стані війни з ворогами, козаки до досконалості відшліфовували свою систему психофізичної підготовки, яка ґрунтувалася на системі християнської моралі і віри, оборонцями якої вони і були. Аксіологічний підхід у вихованні школярів у сучасній українській школі можливо, важливо, логічно і дуже правильно поєднувати із нашим національним скарбом: козацькими традиціями навчання і виховання.

Проаналізовано поняття: аксіологія, аксіологічна педагогіка, християнська мораль, козаки, козацька педагогіка, щодо яких посилився науковий інтерес як до питань, пов'язаних із вихованням школярів не лише як фізично загартованих громадян, а як громадян із системою морально-духовних цінностей.

Розглянуто основні напрями розвитку аксіологічного (ціннісного) підходу у вихованні українських школярів.

Висвітлено позитивні аспекти впровадження елементів фізичного та морального виховання запорізьких козаків в український шкільний навчально-виховний процес.

Акцентовано увагу на становленні в Україні сучасної системи освіти та фізичного виховання, метою якої, у тому числі, є також залучення до виховного процесу досвіду системи фізичного та морального виховання запорізьких козаків.

Стаття розкриває важливість аксіологічного підходу у вихованні школярів і чітко вказує на спільність цінностей аксіологічної і козацької педагогіки, в основі яких: духовність, мораль, гуманізм, культура. Це надважливо в умовах нинішньої війни в Україні, коли українці захищають від російської агресії і знищення не лише себе, свою країну, а народи Європи і європейські цінності. По суті, як у давнину чинили українські козаки, особливо в умовах турецько-татарської агресії.

Зазначено, що внаслідок впровадження аксіологічного підходу у вихованні школярів та досвіду фізичного та морального виховання запорізьких козаків у навчальний процес Нової української школи поліпшиться не лише якість освіти, а й рівень морально-духовних цінностей української молоді.

Ключові слова: аксіологія, духовність, гуманізм, козацька педагогіка, культура.

Поставлення проблеми. Вже тривалий час українська освіта перебуває у стані трансформації, бо відбулася зміна моральних ідеалів у пострадянських країнах, виникла необхідність адаптуватися до європейської науково-освітньої мережі та інтелектуального простору. Окрім того, з'явилися нові, суттєві виклики: агресія російської федерації щодо України; конфлікт, насамперед ціннісний, що загрожує довготривалістю. У цій війні, коли Україні загрожує ворог, що значно переважає нас територіально, чисельністю, озброєнням, дуже важливо не втратити сили духу і системи морально-культурних цінностей нашого народу, які є, одночасно, європейськими культурними цінностями.

В таких умовах надважливими є реформування української системи освіти на основі ідей гуманізму. Цю мету можливо досягти, якщо у виховний процес запроваджувати аксіологічний підхід та досвід фізичного та морального виховання запорізьких козаків.

Для вирішення поставленої дослідницької проблеми ми у своїй роботі спираємося на наукові доробки Н. О. Ткачової та Т. К. Варенко (аксіологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів); О. С. Мандзяка (слов'янські військові мистецтва); Т. Г. Калужної (педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти); М. Ф. Грінєнка

(здоровий спосіб життя, шлях до здоров'я); А. В. Цюся та Н. А. Деделюк (історія фізичного виховання на теренах України, закономірності розвитку фізичного виховання дітей на території України); Е. С. Вільчиковського (теорія і методика фізичного виховання дитини, оптимізація фізичного виховання дитини у вітчизняній системі освіти); М. В. Ляха (фізичне виховання молоді козацької доби та учнів козацьких класів сучасної школи); Калитки С. В., Приймак В. О. та ін. (пропагування ідей олімпізму, впровадження олімпійської освіти та аксіологічний підхід у вихованні школярів) та деяких інших дослідників.

Метою статті є дослідження проблеми впровадження аксіологічного підходу та досвіду фізичного та морального виховання запорізьких козаків у вихованні українських школярів.

Поставлена мета реалізується у таких **завданнях:** показати позитивні аспекти впровадження у виховний процес досвіду психофізичного виховання запорізьких козаків та наголосити на важливості виховання юнацтва на європейських цінностях гуманізму, духовності, моральності, культури та пропагування здорового способу життя.

Методологія та методи. Методологічну основу дослідження становить аналіз історико-педагогічних джерел для розкриття понятійного

апарату дослідження. Методами наукової розвідки є аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація теоретичного матеріалу.

Результати та дискусії. Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що Україна сьогодні є серед лідерів за темпами впровадження інновацій у освітньо-виховний процес. Це й не дивно, бо протягом 30-річчя становлення як незалежної держави відбувалися значні трансформації життєвого укладу українців: вони пережили періоди соціальних потрясінь, зміни суспільно-економічного ладу, зміни політичної ситуації, кілька революцій і зараз перебувають у стані довготривалої, до того ж, гібридної, війни – війни на знищення українського народу, із нашим агресивним північним сусідом. Всі ці перипетії призвели, по суті, до появи глибоких кризових явищ: у освіті, у системі виховання молоді, у системі фізичного виховання, тощо. Всі ці події вимагають істотної перебудови системи цінностей нації. Від рівня матеріальної і духовної культури суспільства залежить рівень розвитку всіх державних систем, і, зокрема, система освіти. А надважливе місце у системі освіти, на нашу думку, посідають педагогічна аксіологія та система фізичного виховання, яка тісно пов'язана, також, із системами охорони здоров'я, науки, культури, оборони і розвивається під впливом змін, що відбуваються в них. Зокрема, на думку Е.С. Вільчковського, реалізуючи свої педагогічні функції, одна лише система фізичного виховання здатна вирішувати завдання морального, естетичного, інтелектуального розвитку, досягаючи успіху там, де виявляються неефективними інші системи [Вільчковський: 144].

Окрім того, співзвучною до козацької системи навчання, виховання і загартовування є поняття, що вже прижилося в системі сучасної української освіти: це – поняття «основи олімпійських знань». Олімпійський рух, олімпійська освіта, олімпізм є на сьогодні повноцінними джерелами освіти, визначають, серед найважливіших принципів освіти, її гуманістичний характер, пріоритет загальнолюдських цінностей, сприяння взаєморозумінню і співпраці між людьми і народами, реалізацію права молоді на вільний вибір поглядів і переконань. Поєднуючи спорт з освітою та культурою, вони утворюють спосіб життя, який базується на радості від зусилля, на освіт-

ніх цінностях, на доброму прикладі та повазі до фундаментальних етичних цінностей. [Калитка С.В., Приймак В.О., Ковальчук Н.М., Тарасюк В.Й., с. 170].

Для того, щоб віднайти оптимальні шляхи виходу із кризових явищ і в суспільстві, і в освіті, ще у 90-х роках в Україні було визначено концептуальні положення, які повинні були бути прийняті за основу у процесі формування, зокрема, національної системи фізичного виховання молоді. І тут дуже важливою є ідеологія системи фізичного виховання школярів, яка повинна формуватися на загальнолюдських цінностях і національних засадах, які, зокрема, і проголошує педагогічна аксіологія. Аксіологічний підхід у педагогіці передбачає розгляд механізмів перетворення цінностей культури в світ особистості і, відповідно, вплив особистості на зміни системи цінностей соціуму, його культурних форм. Так, Н. Асташова стверджує, що аксіологічний підхід – це філософсько-педагогічна стратегія, яка визначає перспективи подальшого вдосконалення системи освіти, а також шляхи розвитку педагогічної майстерності та використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості [Асташова, с. 132].

На основі врахування різних поглядів науковців, Н.О. Ткачова та Т.К. Варенко дійшли висновку, що аксіологічний підхід – це своєрідна філософсько-педагогічна стратегія, яка ґрунтується на ідеї пріоритету загальнолюдських цінностей і самоцінності кожної особистості та визначає перспективи подальшого вдосконалення системи освіти й оптимального використання педагогічних ресурсів відповідно до вимог сучасного суспільства [Ткачова, с. 213].

Формування національної системи фізичного виховання школярів вимагає нового змісту та пошуку ефективних форм, засобів і методів підготовки та підвищення кваліфікації шкільного вчителя, оскільки гуманістичні цінності освіти передбачають зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особисто орієнтовану. Також кожен учень повинен бути включений у процес соціалізації через засвоєння її специфічного змісту як частини загальної культури нації [Вільчковський, с. 147, 149].

Українці як нація мають унікальний досвід фізичного загартування і морального виховання молодого покоління на традиціях запорізького

козацтва. Загартовуючи себе й готуючи свій організм до складних випробувань долі, козаки влітку спали проти зоряного неба, мріяли про невідомі світи, прагнули проникнути в таємниці Космосу. Вони ґрунтовно знали народну медицину, її рецепти, які забезпечували міцне здоров'я, повноцінне довголіття [Лях, с. 295].

Шерпер у книзі «Аннали Малоросії», що вийшла у 1788 р., порівнює козацьку республіку з республіками Спарти і Риму. Але, виховані як спартанці, і призвичаєні до війни, як римляни, громадяни козацької республіки ніколи не прагнули до завоювання чужих земель, а лише до захисту своїх вівтарів і домашнього вогнища [Наливайко].

На підставі цього можна зробити висновок, що запорожці створили досить ефективні спеціальні фізичні і психофізичні вправи, спрямовані на самопізнання, саморозвиток, тілесне, психофізичне та моральне вдосконалення воїна [Вільчковський, с. 39].

Перебуваючи у стані безперервних воєн, Запорізька Січ постійно відчувала потребу у поповненні своїх лав. Тому у Січі були вироблені певні критерії відбору воїнів. Окремі історичні свідчення і народні перекази стверджують, що кандидати у військо піддавалися певному випробуванню. Від них не вимагали документів, лишень, потрібно було довести свою відвагу, вправність і мужність. Муштра була суворою. На підставі історичних свідчень, можна зробити висновок, що єдиних критеріїв відбору молодих козаків не існувало. Справжнім козаком ставав лише той, хто проявив себе у військовому поході, показав свою військову зрілість і здатність переносити всі негаразди військового життя [Вільчковський, с. 39]. Молоді козаки і їхні слуги – джури – обов'язково навчалися у січовій школі. Школа складалася із двох відділів: в одному навчалися майбутні дякони та паламарі, у другому – було завжди 30 учнів. Окрім того, був ще відділ молодиків, де навчалися сироти, хрещеники козацької старшини та інші діти [Вільчковський, с. 40].

Як зазначає Проспер Меріме, не кожного приймали до Січі, хоч бажаючих було багато. Для цього потрібно було пройти дуже складний відбір і цілу низку випробувань. Свою відвагу, вправність і мужність потрібно було довести. І муштра була суворою [Меріме: 33]. Як зазначає В.Січинський: «між ними можна добре

вишколитися в лицарському (військовому) порядку й чуйності» [Січинський, с. 61].

Гійом Левассер де Боплан зазначав: «Вони надзвичайно міцні статури, легко переносять спеку і холод, голод і спрагу, невтомні на війні, мужні, сміливі, а швидше нерозважливі, бо не дорожать власним життям» [Боплан, с. 31].

Як зазначають у своїй монографії А.Цюсю та Н.Деделюк, «запорожці створили досить ефективні спеціальні фізичні та психофізичні вправи, спрямовані на самопізнання, саморозвиток, тілесне, психофізичне й моральне вдосконалення воїна» [Цюсю, с. 129]. Отже, Запорізька Січ була школою суворої підготовки воїнів, де важило багато не лише фізичне загартовування, а й моральне виховання. На думку А. В. Цюсю, можна зробити висновок про те, що єдиних критеріїв відбору молодих козаків не існувало [Цюсю, с. 129].

Але всі козаки і їхні джури навчалися у січовій школі при церкві Святої Покрови, яка складалася із двох відділів. У одному, на паламарів та дяконів, завжди навчалося тридцять хлопчиків. У другому – навчалися сироти, хрещеники козацької старшини та інші діти [Пристапа, с. 26].

Цілком імовірно, що час перебування молодиків у Січовій школі суворо не регламентувався, а залежав, передусім, від їх здібностей до військової та духовної науки, розумового й фізичного розвитку [Лях, с. 297].

Дуже багато історичних джерел свідчать про велику фізичну силу й витривалість запорозької старшини. Її з гідністю наслідують і члени сучасної козацької старшини, адже в Україні славні традиції запорізького козацтва ніколи не вмирили, живі і понині.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сучасне українське козацтво в Україні і сьогодні вимагає від своїх побратимів і послідовників дотримання здорового способу життя, звичаїв і традицій запорізьких козаків, залучає їх до активної участі в життєдіяльності дитячих козацьких громад у загальноосвітніх і позашкільних закладах України.

На сьогодні одним з основних завдань українських козацьких громад є робота в навчальних закладах з підготовки фізично загартованих і досконало розвинених, із міцним здоров'ям, мужніх воїнів – захисників рідного народу і народів Європи від рашистської агресії.

Здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що для підвищення виховного потенціалу дитячих і молодіжних освітніх установ України за рахунок створення в них гуманістичних виховних систем, дуже ефективною проявила себе система фізичного загартовування і морального виховання запорізьких козаків.

В перспективах подальших досліджень вбачаємо аналіз результатів навчання в умовах впровадження козацьких методів навчання і виховання та аксіологічного підходу у вихованні школярів.

Беззаперечно, що аксіологічною базою нашої сучасної української освіти має бути гуманізм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асташова Н. А. Концептуальные основы педагогической аксиологии. *Педагогика*. 2002. № 8. С. 8–13.
2. Боплан Г. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн. Київ : Видавництво Наукова думка. Кембрідж (Мас.): Укр. наук. ін.-т. 1990. 256 с.
3. Калитка С. В., Приймак В. О., Ковальчук Н. М., Тарасюк В. Й. Пропагування ідей олімпізму, впровадження олімпійської освіти та аксіологічний підхід у вихованні школярів. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»* (1), 2022. С. 168–175. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.24>
4. Калюжна Т. Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти / за наук. ред. О. В. Уваркіної. Київ : Видництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 128 с.
5. Меріме П. Українські козаки та їх останні гетьмани: Богдан Хмельницький. Львів: Видавництво Каменяр, 1990. 301 с.
6. Наливайко Д. С. Козацька християнська республіка / Д. С. Наливайко. Київ : Видавництво Дніпро, 1992. 495 с.
7. Приступа Є. Н., Пилат В. С. Традиції української національної фізичної культури. Львів: Видавництво Троян, 1991. 104 с.
8. Система фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі та України (XVI – початок XXI століття): порівняльний аналіз [Текст] : монографія / Е. С. Вільчковський, Б. М. Шиян, А. В. Цьось, В. Р. Пасічник. Луцьк : Видавництво Вежа-Друк, 2016. 240 с.
9. Січинський В. Чужинці про Україну. Київ : Видавництво Довіра. 1992. 256 с.
10. Цьось А. В. Історія фізичного виховання на теренах України з найдавніших часів до початку XIX ст. : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. В. Цьось, Н. А. Деделюк. Луцьк : Видавництво Східноєвроп. нац.ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 456 с.
11. Лях М. В. Фізичне виховання молоді козацької доби та учнів козацьких класів сучасної школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2014, № 7(41). С. 295–303.
13. Грінченко М. Ф. Шлях до здоров'я / М. Ф. Грінченко. Київ : Видавництво Здоров'я, 1981. 152 с.
14. Ткачова Н. О., Варенко Т. К. Аксіологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів. *Наука і освіта*. 2009. № 7. С. 212–215.

REFERENCES

1. Astashova N. (2002) Conceptual foundations of pedagogical axiology / N. Astashova. *Pedagogy*. No. 8. P. 8–13.
2. Boplan H. (1990) Description of Ukraine, several provinces of the Kingdom of Poland, stretching from the borders of Muscovy to the borders of Transylvania, together with their customs, way of life and warfare. Kyiv : Naukova Dumka Publishing House. Cambridge (Mass.): Ukr. of science Institute of Technology 256 p.
3. Kalytk S., Pryymak V., Kovalchuk N., Tarasyuk V. (2022) Promotion of the ideas of Olympism, implementation of Olympic education and axiological approach in education of schoolchildren. *Academic studies. Series "Pedagogy"*. (1), P. 168–175. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.24>
4. Kalyuzhna T. (2012) Pedagogical axiology in the conditions of modernization of professional and pedagogical education / for the science. ed. O. Uvarkina. Kyiv : of the NPU named after M. P. Drahomanov. Publishing House. 128 p.
5. Merime P. (1990) Ukrainian Cossacks and their last hetmans: Bohdan Khmelnytskyi. Lviv : Kamenyar Publishing House, 301 p.
6. Nalyvaiko D. (1992) Cossack Christian Republic/D. Nalyvaiko. Kyiv : Dnipro Publishing House, 495 p.
7. Prystupa E., Pilat V. (1991) Traditions of Ukrainian national physical culture. Lviv: Troyan Publishing House, 104 p.
8. System of physical education of students of secondary schools in Poland and Ukraine (XVI – beginning of XXI century): comparative analysis [Text] : monograph / E. Wilchkovsky, B. Shiyany, A. Tsos, V. Pasichnyk. Luts'k : Vezha-Druk Publishing House, 2016. 240 p.
9. Sichynsky V. (1992) Foreigners about Ukraine. Kyiv : Dovira Publishing House. 256 p.
10. Tsos A. (2014) The history of physical education on the territory of Ukraine from the earliest times to the beginning of the 19th century / A. Tsos, N. Dedelyuk. Luts'k : Eastern Europe Publishing House. National University named after Lesya Ukrainka, 456 p.

11. Lyakh M. (2014) Physical education of the youth of the Cossack era and students of the Cossack classes of the modern school. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. No. 7(41). P. 295–303.
13. Grinenko M. (1981) The way to health / M. Grinenko. Kyiv : Health Publishing House, 152 p.
14. Tkacheva, N., Varenko, T. (2009) Axiological approach in professional training of future teachers. *Science and education*. No. 7. P. 212–215.
-

V. O. PRYYMAK

*Candidate of Historical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of History of Ukraine and Archeology,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: sasha788996@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3471-4282>*

S. V. KALYTKA

*Candidate of Sciences in Physical Education and Sports,
Associate Professor at the Department of Physical Culture and Sports,
Academician Stepan Demianchuk International University of Economics
and Humanities, Rivne, Ukraine
E-mail: Kalytko.Svitlana@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5446-2743>*

V. I. ROMANOVA

*Candidate of Sciences in Physical Education and Sports,
Associate Professor at the Department of Theories and Methods
of Physical Education and Adaptive Physical Culture,
Academician Stepan Demianchuk International University of Economics
and Humanities, Rivne, Ukraine
E-mail: romanova250570@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0079-9855>*

T. V. KHODAKOVSKA

*Vice Principal, Teacher of History,
Communal Institution of General Secondary Education “Lutsk Lyceum 27 of the Lutsk City Council”,
Lutsk, Ukraine
E-mail: ttettianra@gmail.com*

**AXIOLOGICAL APPROACH TO SCHOOLCHILD EDUCATION AND EXPERIENCE
WITH PHYSICAL AND MORAL EDUCATION OF ZAPOROZHIAN COSSAKS**

The relevance of the article is justified by the fact that in periods of social upheaval, wars, and changes in the political situation, the system of values of any nation is significantly rebuilt. This regularity, in particular, can be very clearly traced to the example of independent Ukraine, which survived the harsh times of its formation. The stormy 90s of the 20th century destroyed the value system of former Soviet Ukrainians, bringing to the fore, unfortunately, cruel rationalism, bribery, corruption, calm contemplation of the theft of the country's wealth by political elites, self-interest, fraud, and deception. All this led to the moral decline of our society, which for decades could not build a system of civil society, remained post-totalitarian, and crossed out the future of young Ukrainians with the lack of «social elevators» for young people, a lack of demand for creativity, and active citizenship. Morality and spirituality, which have ceased to be values for a huge number of people, have become devalued. And the violation of the system of morality in society leads to catastrophic consequences. Today in Ukraine, the understanding has matured that without the revival of the foundations of morality and spirituality, the future of our country is impossible.

The war and occupation that came with the invasion of the troops of the Russian Federation on the territory of independent Ukraine had a significant impact on the formation of the value system of our citizens and also significantly highlighted

the shortcomings of our school education system. The system of education for schoolchildren must be transformed in connection with the most complex challenges: a long-term war with an enemy that is significantly superior in numbers. In order to overcome it, it is necessary to prevail qualitatively. We vitally need a true system of values, vitally necessary is an axiological approach in the education of the young generation, the generation of patriotic citizens, which must, first of all, be implemented in school. And for the implementation of such a system of values, historical experience is invaluable: the experience of the physical and moral education of the Zaporozhian Cossacks.

Being at war with enemies for centuries, the Cossacks polished their system of psychophysical training to perfection, which was based on the system of Christian morality and faith, the defenders of which they were. It is possible, important, logical, and very correct to combine an axiological approach to the education of schoolchildren in a modern Ukrainian school with our national treasure: the Cossack traditions of education and upbringing.

The concepts of axiology, axiological pedagogy, Christian morality, Cossacks, and Cossack pedagogy have been analyzed, in relation to which scientific interest has increased as to issues related to the education of schoolchildren not only as physically hardened citizens but as citizens with a system of moral and spiritual values.

The main directions of the development of the axiological (value) approach in the education of Ukrainian schoolchildren are considered.

The positive aspects of the introduction of elements of physical and moral education of Zaporozhian Cossacks into the Ukrainian school educational process are highlighted.

The emphasis is placed on the formation of a modern system of education and physical education in Ukraine, the purpose of which is, among other things, to involve in the educational process the experience of the system of physical and moral education of the Zaporozhian Cossacks.

The article reveals the importance of the axiological approach in the education of schoolchildren and clearly points to the common values of axiological and Cossack pedagogy, which are based on spirituality, morality, humanism, and culture. This is very important in the conditions of the current war in Ukraine, when Ukrainians protect not only themselves and their country but the peoples of Europe and European values from Russian aggression and destruction. Basically, as Ukrainian Cossacks did in ancient times, especially in the conditions of Turkish-Tatar aggression.

It is noted that as a result of the introduction of an axiological approach to the education of schoolchildren and the experience of physical and moral education of the Zaporozhian Cossacks into the educational process of the New Ukrainian School, not only the quality of education but also the level of moral and spiritual values of Ukrainian youth will improve.

Key words: Axiology, spirituality, humanism, Cossack pedagogy, culture.

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 796:008(292.552)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.9>

С. Б. МУДРИК

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,

доцент кафедри фізичної культури,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,

м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: vovchusko08@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-6385-4009>

Н. В. ТАБАК

викладач вищої категорії, циклової комісії теорії та методики фізичного виховання,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,

м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: ntabak@lpc.ukr.education

<http://orcid.org/0000-0002-8478-2075>

С. С. МАРЧУК

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки та психології,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,

Луцьк, Україна

Електронна пошта: marchuk_serhiy_step_2701@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-8520-822X>

І. В. ЧЕМЕРИС

викладач циклової комісії шкільної, дошкільної педагогіки, психології та методик,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,

м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: irina.chemerys@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-0767-8813>

ІГРОВА КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОЇ МЕСОПОТАМІЇ

У статті викладено ігрову культуру міст-держав та перших світових імперій Вавилонського Межиріччя. Виступаючи в діалектичній єдності загального, гра виступає чинником розвитку людей і регулювання відносин між ними, постійно змінюючись в історичному процесі. Попри суттєві відмінності, у всі історичні епохи, кожен народ має дещо спільне в умовах і змісті ігрової життєдіяльності людей, формах їх співжиття, що знайшло своє втілення і в ігровій діяльності. Це стосується перших і найпростіших форм взаємин людей у грі: не вбивай і не кради, говори правду, дотримуйся обіцянки, тримай слово тощо. Висвітлено вплив суспільних відносин, законів, вірувань, збереження і географічне розширення гри. Із розвитком суспільних відносин, роль гри, як принципу духовного, психічного, розумового та фізичного розвитку поступово зростала. Завдяки суб'єкту, наділеному мисленням, який постійно поновлював свій життєвий досвід, гра ставала більш змістовною і необхідною. Вона набувала потенційної можливості адаптуватися до будь-яких умов. Гра певною мірою соціалізувалася, що надавало їй можливості набувати певних форм свідомого застосування, посилювало здатність пізнавати себе та навколишнє середовище. Розвиток гри зумовлювався виключно соціальними чинниками. У статті описано процеси культивування гри і надання їй певної форми і змісту. За мірою накопичення знань про вплив ігор на розвиток розумових, моральних і фізичних здібностей удосконалювалося розуміння про них. По-новому формувалась сутність гри як соціального явища. Представлено способи користування ігровою культурою Аккада, Шумера, Вавилону, Халдейської та Ассирійської імперій. Кожен народ створював нові ігри, використовуючи механізм ігрового мислення. Деякі

з цих ігор були тісно пов'язані з середньовічними ритуалами, міфами, легендами та календарними святами. Продemonстровано процес культивування культурно-ігрової та обрядової взаємодії, який відбувався не лише шляхом насильницького впровадження, а й вибірково, тобто зберігалися і використовувалися ті межі обряду та гри, які відповідали світогляду населення, місцевим традиціям і поглядам.

Ключові слова: держава, імперія, ігрова культура, гра, розвиток, становлення.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Довготривалий еволюційний шлях ігор від людини умілої (Homo Habilis) до людини розумної (Homo Sapiens) показує поступове перетворення ігрових дій від інстинктивно-споглядальних до встановлення норм соціальної поведінки, застосування їх для навчальних і виховних потреб.

Розвиток гри для людства розповсюдження її по континентам мало величезне значення не тільки для формування фізичної людини, а й для розвитку культури гри, яка сотні тисячоліть на кожному етапі еволюції людини вбирала в себе різні форми руху і на основі мислення (продуктивного, інтелектуального, реалістичного, інтелектуального, інтуїтивного, теоретичного, творчого, оціннісного) та аналізу перевіряла ці рухи у смислові дії.

Людина – суспільна істота, наділена свідомістю. І в міру накопичення наших знань про вплив ігор у побуті і в педагогічній практиці на розвиток розумових, психічних, моральних і фізичних здібностей удосконалюється розуміння про них. По-новому виражається сутність гри як соціального явища, визначаються цілі, завдання і шляхи її реалізації.

В кожного народу є свої ігри, які тісно пов'язуються з віковими обрядами, міфами, легендами та календарними святами. Вони стають традиційними і визначають різноманітний характер дії та спрямовуються на виховання суспільного, соціального і особистого життя.

У сучасній науковій літературі та у підручниках з культурології, історії Стародавнього Сходу та історії розвитку фізичної культури ([Тюрменко : 96–99]; [Музильов : 16–21]; [Яртись, Мельник : 71–78]; [Полікарпов : 58–74]; [Лубський, Лубська : 63–67]; [Бабіко, Дмитрук : 14–17]; [Степанюк, Гречанюк, Малярченко : 33–40]; [Школа, Золочевський : 36–37]) практично не висвітлюються питання щодо розвитку ігрової культури давніх цивілізацій. А саме, становлення ігрової культури на різних територіях і в різні історичні періоди розвитку суспільства, як цілісної соціальної сис-

теми, людської спільноти певного типу (родові і сімейно-споріднені, соціально-класові, національно-етнічні, територіально-поселенські спільноті).

Про окремі аспекти світової ігрової культури Стародавнього Сходу говориться у працях [Рибалко, Гриб : 15–18]; [Губарев : 29–30]; [Гаврюшенко, Шейко : 56–82]; [Голованов : 72–99]. Тому і постає питання дослідити і доповнити історію фізичної культури еволюцією гри, їх сутність на кожному етапі розвитку людської цивілізації.

Мета статті. На основі аналізу історичної, науково-методичної літератури з'ясувати роль і місце рухливих ігор у світовій культурі Вавилонського Межиріччя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рухливі ігри – невід'ємний атрибут людини, набутий в результаті навчання, розвитку людини, суспільства. Вони передаються із покоління в покоління за допомогою мови, рухових дій та інших знакових систем і засвоюються незалежно від біологічної обумовленості.

Формування фізичного типу Homo sapiens проходило в тісному зв'язку з розвитком людського суспільства. Хоча рухливі ігри в минулому мали суто біологічне підґрунтя, втім у процесі еволюції гомінідів в іграх закріплювалися передусім ті ознаки, котрі сприяли трудовій діяльності й утвердження чимраз довершених рухових дій і форм суспільних відносин. Отже, біологічні та соціальні чинники розвитку гри тісно перепліталися між собою, виступаючи в діалектичній єдності розвитку моралі, одна із параметрів ідеалу, на який орієнтується гра.

З розвитком суспільних відносин роль гри як принципу духовного, психічного, розумового і фізичного розвитку поступово збільшувалася. Завдяки суб'єкту, наділеному мисленням, який постійно поновлює свій життєвий досвід, ігри стають більш змістовними і необхідними. Вони набули потенційної можливості адаптуватися до будь-яких кліматично-географічних умов. Отже, подальший розвиток гри зумовлювався виключно соціальними чинниками.

Осмислений зміст гра набуває у період створення міст-держав і перших імперій Стародавнього Світу.

Месопотамія, яка охоплювала 3200–539 рр. до н.е., – колыска світової цивілізації. Такі державні утворення, як Аккад, Шумер, Вавилон, Халдейська та Ассирійська імперії користувалися створеними й нагромадженим суспільством іграми. Соціальне життя перших створених держав та імперій стало визначати способи користування ігровою культурою. Оволодіння цими способами характеризує процес культивування людиною гри – надання певної форми і змісту.

У Шумері Прамати всього сущого була Намму, яка дала початок небу (Ан) і землі (Ки) [Левчук : 72], [Лубський, Лубська : 129]. В аккадських текстах вона вже майже не зустрічається, оскільки там йде мова про домінування чоловічого начала. У іншому шумерському міфі говориться про Енліля, що означає “подих повітря” [Шумерські боги та богині : <https://avareurgente.com/uk/shumerski-bohy-ta-bohyni>]. За їхніми уявленнями Енліль був першим носієм руху, а значить і носієм ігрової культури. Культ різних богів були зведені в єдину систему і створили єдиний пантеон на чолі з ніппурським богом-царем Енлілем [Левчук : 72–73].

За III династії Ура у Шумері велику увагу приділяли освіті. Прикладом може слугувати цар Шульгі, який особистим розпорядженням наказав брати до шкіл якомога більше дітей, причому дозволив приймати і дітей з незнатних та не чиновницьких родин. Школи називали едуби (шумерською é-dub(b)a) – школа в пізньодинастичному Шумері та в ранньовавилонський період. В них разом вчилися діти різного віку та ступеня підготовки. У цих школах навчалися письму для адміністративно-канцелярської роботи, в пізніші часи – вивчали релігійні та ритуально-обрядові ігрові дійства з текстами [Виховання і навчання на Стародавньому Сході: https://stud.com.ua/72317/pedagogika/vihovannya_navchannya_starodavnomu_shodi].

Розпорядок життя школяра описано й в тексті за часів династії Іссіна в якому: вільних днів на місяць – три дні, різних свят на місяць – три дні [Едуба : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B4%D1%83%D0%B1%D0%B0>], інші дні – навчання. Очевидно, що у вихідні

дні діти і підлітки грали в різноманітні ігри, а у святкові на честь богів і царів відбувалися ритуали та обряди які містили в собі елементи ігрових дій. У Шумері спеціально був створений річний календар обрядів для святкування і вшанування богів, на яких відбувалися ігрові дійства з танцями.

Після розпаду Шумеро-Аккадського царства на території Месопотамії поступово починає набирати оберти у створенні держави та становленні і розвитку гри Вавилону. Будучи спадкоємцем стародавнього Шумеру, Вавилон сприйняв досягнення ігрової культури і доповнив її новим змістом. Ігри стали ритуально-демонстративними і поступово наповнювалися елементами змагального характеру із залученням дітей.

На розвиток культури ігрової діяльності Вавилонії вплинув найвідоміший і найповніший, висічений на камені, збірник законів Хаммурапі, що датується 1800–1750 рр. до н.е. Текст законів налічує 282 статті, пролог та епілог [Лубський, Лубська : 79–80]. У деяких статтях містяться закони про моральне відшкодування при нанесенні тілесних ушкоджень або спричинення смерті не тільки під час бійки, а навіть у грі [Закони Хаммурапі: <http://ibib.ltd.ua/zakonyi-vavilonskogo-tsarya.html>].

Так, у 206-й статті йдеться мова про поранення під час бійки – людина повинна поклястись: “Я вдарив його випадково” і заплатити лікарю за лікування потерпілого. Очевидно, цей закон стосувався не тільки дорослих, а й діти підпорядковувалися йому. Бо під час гри вони могли проявляти надмірну агресивність і наносити ушкодження іншому гравцю. Тоді батьки відшкодовували за лікування потерпілої дитини.

Те, що батьки відповідали за виховання дітей говорить у статті 29. Син, якщо він ще малий і не в змозі нести службу свого батька, то його вихованням займається мати. Їй відходить третя частина землі і садку.

Ці статті вказують на відношення царства Вавилону до фізичного розвитку і збереження здоров'я людини. Навіть лікарям, котрі зроблять хворому тяжкий надріз бронзовим ножом, що спричинить її смерть, – відрізали пальці (ст. 218), або спричиняли смерть рабові мушкенума (вільна, але неповноправна людина Давнього Вавилону) – відшкодовувався раб за раба (ст. 219).

Необхідність видання законів пояснює сам цар Хаммурапі у вступі: «Дати сяяти справедливості

в країні, щоб знищити беззаконня і зло, щоб сильний не гнобив слабого».

Щоб сильний не утискував слабого, щоб зробити справедливість сироті і вдові, щоб у Вавилоні-місті, главу якого вознесли Анум і Елліль”. (Анум – в шумеро-аккадській міфології бог неба. Елліль – в шумеро-аккадській міфології бог-покровитель Ніппура, найдавнішого центру шумерського племінного союзу).

“Я – Хаммурапі, цар справедливості, якому Шамаш дарував правду! Мої слова відмінні, мої діяння не мають рівних! Тільки для безрозсудного вони – порожнє, але мудрому вони створені для дотримання.

Якщо ця людина відноситиметься з повагою до моїх постанов, які я накреслив на своїй стелі, не відкине моїх законів, не спотворить моїх слів, не змінить моїх указів, ця людина, – нехай Шамаш зробить довгим його скіпетр, як мені” [Закони Хамурапі: <http://ibib.ltd.ua/zakonyi-vavilonskogo-tsarya.html>].

У цих законах починає прослідковуватися моральна сторона відносин між гравцями, турбота про здоров’я і збереження життя людині.

Структура вавилонського суспільства в епоху Хаммурапі свідчить про рабовласницький його характер. У законах проводиться різко відчутна межа між вільними громадянами і рабами. І за кожне протизаконне діяння, незалежно від соціального положення, йде покарання. Якщо гравець неправильно повів себе у грі – він обов’язково буде покараний незалежно від того, який статус займає в суспільстві.

Месопотамська ігрова традиція лягла в основу ігрової діяльності практично усіх народів Середземномор’я. Постійні війни, удосконалення зброї, розширення території, занепад держав наклало відбиток на розвиток ігрової культури.

Поєднавши ігрову культуру часів шумеро-аккадських і вавилонських міст-держав, можна отримати уявлення про історію розвитку і становлення гри Асирійської імперії.

Розвиток культури Асирійської імперії розділяють на три періоди – Староасирійська, Середньоасирійська і Новоасирійська культури.

Староасирійська ігрова культура почала своє існування у північній Месопотамії над верхньою течією річки Тигр і займала невелику територію. Суспільство цього царства складалося з великосімейних громад, що включали декілька поко-

лінь найближчих родичів. Вони тривалий час зберігали пережитки родових ігрових ритуалів.

В Старій Ассирії починає розвиватися рельєфне мистецтво на плитах з мармуровидного вапняку, що частково розмальовувалися мінеральними фарбами. На них простежуються традиційні риси месопотамської культури, в яких передається в мультиплікаційному стилі послідовність моментів найрізноманітніших сцен – урочисті процесії, бенкети, релігійні обряди, ігри, полювання, військові баталії, жорстокі розправи тощо.

В кінці Староасирійського і на початку Середньоасирійського періодів складається збірка законів, які характеризуються винятковою жорстокістю покарань, безправністю рабів і жінок. Жінка зовсім не впливала на ігрову культуру. За законами Асирійської держави вона була призначена тільки для догляду за дітьми, домашньої роботи і втіхи чоловіка. Дівчаток змалку виховували у покорі і служінню чоловікові. За найменший непослух їх суворо карали.

Жорстокість моралі асирійської суспільства, з його невисокою релігійністю, переносилася і на ігрову культуру.

Стародавня ігрова культура, незважаючи на свій помітний застій, все ж таки з часом зазнала зміни: помінялися акценти, навіть віра і відправлення ігрових дійств у ритуалах. Як віра, так і ігрова культура Ассирії, не в усьому співпадала з культурою Вавилонії. Найвищий розквіт ігрової культури відноситься до Ассирії приблизно до VII століття до н.е., коли цар Тиглатпаласар III (745–727 р. до н.е.) вперше створив регулярну армію за кошти держави з чіткою організацією завдяки розділенню на загони піхоти і бойових колісниць, а також на окрему кінноту.

Можна припустити, що в іграх серед солдатів починають прослідковуватися елементи організаційних дій, які направлені на дисципліну армії та окремого солдата. Хоча, в першу чергу, утримання армії, в прямому розумінні, напряду залежало від жорстоких законів (ухилення від законів, наказів і армійських приписів під час служби приводило до смертної кари), але дотримання цих законів поступово зорганізовувало ігри. Введення елементарних правил під час боротьби, кулачних боїв, боїв зі зброєю, колісничних перегонів давало можливість солдату залишитись живим і продовжувати свою військову службу.

Серед культурних досягнень гри в давні часи можна назвати Перську імперію при Ахеменідах, які створили місячний календар. З того часу ритуальні ігрові дійства стали проводитися у визначені календарні дні, приурочені сільськогосподарським роботам та божествам. Ігрова культура почала пристосовуватися до календарного року Вавилонського Межиріччя.

Персидські завоювання і об'єднання десятків народів в єдину державу сприяли розширенню ігрового і географічного горизонту її підданих.

Дискусія. Незважаючи на досить низький інтерес до етнографічного дослідження ігрової культури Стародавнього Світу, а саме використання рухливих ігор у виховному процесі, можна сказати, що ця тема недостатньо піднімалася в наукових колах. Рухлива гра на всіх етапах розвитку суспільних відносин була і залишається основним елементом тілесного розвитку в дитячому віці. Констатацією є той факт, що кожний народ має свої унікальні і неповторні рухливі ігри, які передаються із покоління в покоління. Оскільки соціум сприймає ці ігри, то їх можливості необхідно досліджувати, зберігаючи їх самотність і використовувати у навчально-виховному процесі.

Висновки. Гра як один з основних елементів системи еволюційного фізичного і культурного розвитку людини повинна розгляда-

тися: демографією – вивчення закономірностей відтворення, залежності гри від природних умов, міграції, чисельності, територіального розміщення і складу населення та їх зміни; етнологією – зв'язок ігрової культури з природою, вивчення процесів формування і розвитку різних етнічних груп, їх ідентичності, форми їх культурної самоорганізації, закономірності їх колективної поведінки і взаємодії, взаємозв'язку особи і соціального середовища. До етнології відносяться: лінгвістика (звукові і смислові зв'язки в ігровій культурі та міжкультурної взаємодії); символікою (зв'язки рухів, знаків, жестів в ігровій культурі та міжкультурної взаємодії); лінгвістикою (звукові і смислові зв'язки в ігровій культурі та міжкультурної взаємодії); міфологією (персоніфікована, наочно-образна дія, несвідомо художня форма гри у якій подаються явища природи і суспільного життя); соціалізацією (зв'язки ігрової культури в соціальній організації, процес становлення поведінки, норм і цінностей); психологією (становлення психіки, національно психологічна особливість ігрової культури людей).

Перспективи подальших досліджень. У подальшому плануємо простежити міжпоколінну трансформацію розвитку ігрової культури від осмисленого практичного використання їх у виховному процесі до збереження культурної спадщини кожного народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левчук Л. Т. Історія світової культури : Навчальний посібник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 400 с.
2. Лубський В.І., Лубська М. В. Історія релігій: підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 696 с.
3. Виховання і навчання на Стародавньому Сході. URL: https://stud.com.ua/72317/pedagogika/vihovannya_navchannya_starodavnomu_shodi (2023, серпень, 29).
4. Едуба URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B4%D1%83%D0%B1%D0%B0> (2023, вересень, 6).
5. Закони Хамурі. URL: <http://ibib.ltd.ua/zakonyi-vavilonskogo-tsarya.html> (2023, серпень, 15).
6. Шумерські боги та богині URL: <https://avareurgente.com/uk/shumerski-bohy-ta-bohyni> (2023, серпень, 23).

REFERENCES

1. Levchuk L. T. (2010). Istoriiia relihii : Navchalnyi posibnyk. 3-tye vyd., pererob. and dop. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury. [in Ukrainian].
2. Lubskiy V. I., Lubka M. V. (2004). Istoriiia relihii: pidruchnyk dlia stud. vyshch. navch. zakl. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury. [in Ukrainian].
3. Vykhovannia i navchannia na Starodavnomu Skhodi. URL: https://stud.com.ua/72317/pedagogika/vihovannya_navchannya_starodavnomu_shodi (2023, August, 29).
4. Eduba. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B4%D1%83%D0%B1%D0%B0> (2023, September, 6).
5. Zakony Khamurapi. URL: <http://ibib.ltd.ua/zakonyi-vavilonskogo-tsarya.html> (2023, August, 15).
6. Shumerski bohy ta bohyni. URL: <https://avareurgente.com/uk/shumerski-bohy-ta-bohyni> (2023, August, 23).

S. B. MUDRYK

*Candidate of Sciences in Physical Culture and Sports,
Associate Professor at the Pulpit of Physical Culture,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional, Lutsk, Ukraine
E-mail: vovchusko08@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-6385-4009>*

N. V. TABAK

*Lecturer of the Highest Category, Cyclic Commission of Theory and Methods of Physical Education,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional, Lutsk, Ukraine
E-mail: ntabak@ipc.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0002-8478-2075>*

S. S. MARCHUK

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Pedagogy and Psychology,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional, Lutsk, Ukraine
E-mail: marchuk_serhiy_step_2701@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-8520-822X>*

I. V. CHERMERYS

*Lecturer of the Cycle Committee of School, Preschool Pedagogy, Psychology and Methods,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0002-0767-8813>*

PLAYING CULTURE OF AN ANCIENT MESOPOTAMIA

Gaming culture of city-states and first world empires of Ancient Mesopotamia is outlined in this article. Speaking of dialectical unity of the general, game acts as a factor for people's development and helps to regulate relationships between them, constantly changing throughout history. Every nation in all historical eras despite its significant differences has something in common in rules and context of gaming livelihood of people, forms of their coexistence, which found its embodiment also in game activities. It applies to the primary relationships between people in game: do not kill and steal, say the truth, keep a promise, keep a word etc. Here the impact of social relationships, laws, beliefs, preservation and geographical expansion of game is covered. The role of game as a principle of spiritual, psychic, mental and physical development gradually increased with the development of social relations. Due to the subject gifted with thinking and who had been constantly developing his life experience, game became more meaningful and necessary. It started to gain an ability to adapt any conditions. Game socialized to some extent, that provided opportunities to acquire certain forms of conscious application. The processes of game cultivation and giving it a certain form and content are described in the article. Understanding of games has been developing along with the accumulation of the knowledge about the impact of games on improving mental, moral and physical abilities. The essence of game as a social phenomenon is formed in a new way. The ways of using the game culture of Akkad, Sumer, Babylon, Chaldean and Assyrian empires are presented here. Every nation created new games using the mechanism of game thinking. Some of these games were closely related to medieval rituals, myths, legends and seasonal folk holidays. Formation of the slave system left its mark on the game. Only members of ruling elites could participate in games while slaves were working hard. Game differentiation was born. The process of cultivation of cultural, game and ritual interaction is demonstrated, which took place not only through forced introduction, but also selectively, i.e. those boundaries of ritual and game that corresponded to the worldview of the population, local traditions and views were preserved and used.

Key words: state, empire, playing culture, game, development, establishment.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ

UDC 378.093.5.011.3-051:378]:004.9

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.10>

G. M. SHMELKOVA

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Business Communication,
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine
E-mail: shmelanna1205@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-2475-3739>*

O. O. UBEYVOLK

*PhD in Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Business Communication,
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine
E-mail: ubvolk@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-4257-8209>*

O. V. YUDINA

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Business Communication,
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine
E-mail: olga_judina@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5400-7695>*

R. V. VIAZOVA

*PhD in Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Business Communication,
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine
E-mail: ritakorn28@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2019-7085>*

USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN HIGHER SCHOOL TEACHERS' TRAINING

The article considers the role of information technologies in the educational process of higher school teachers. It is noted that information technologies have become an integral component of the content of training, which contribute to the implementation principles of developmental education allow to form modern young people knowledgeable in information and communication technologies. The article defines the problem of training teachers for the use of network technologies not only from the standpoint of forming the components of information-operational activity, but also from the point of view of the development of other components of information culture – information worldview, value orientations and needs. The authors give examples of preparing teachers in European countries and America. Particular attention is paid to the use of Internet resources in teaching, obtaining up-to-date information related to the professional activities of the student, as well as the system for monitoring the educational process in a foreign language. Internet resources provide the teacher with special opportunities for use in practical classes. The World Wide Web is a real support for a teacher who has the opportunity to use Internet resources in various types of educational activities. In this regard, the information culture of a teacher, which is a system of knowledge that provides purposeful independent activity to optimally meet individual information needs, the implementation of distance and online types of learning. The article emphasizes that the most important components of a teacher's information culture are the ability to define and formulate goals, to set tasks, to build informational models of the processes and phenomena being studied, analyze information models using automated information systems and interpret the obtained results, predict possible consequences of their

decisions, use modern information technology. Every teacher should strive for this in the process of their own self-improvement.

Key words: information and communication technologies, educational process, higher school, preparing teachers, self-improvement.

Statement of the problem. The rapid formation and spread of new information and communication technologies bring fundamental changes in the information environment. Their cardinal influence affects all the main elements of society without exception (political, public and administrative state structures and institutions of the society components of the economic and social sphere, scientific and educational environmental social forms of culture and lifestyle of people etc.). Information technology is the most important aspect of business communications. The rapid development of the Internet and investment in services and infrastructure fueled the explosive growth of the information technology industry.

The main features of modern IT technologies are the following:

- Transmission of information over practically unlimited distances through digital technologies;
- Widespread use of computer savings and providing information in any necessary form;
- Organization of digital data exchange standards algorithms [Зацерковний, Тішаєв, Демидов].

Analysis of previous studies related to this work. A great contribution to solving problems related to information and communication technologies in education was made by both domestic and foreign scientists: for example, such as the following: Sokolova G.N., Gromov G.R., Gritsenko V.I., Sholokhov V.F., Agapova O.I., Krivosheev O. A., Papert J., Kleiman G., Sendov B., Hunter B., Bondarenko S. V., Kovalenko N. D., Vladimirova L.P., Gershunsky B.S., Greidina N.L., Dmitrieva E.I., Zakharova M.K. and Karamysheva T.V. and others. Many years of domestic and foreign experience in the theory and practice of the process of introducing information and communication technologies into the educational process confirms the relevance and novelty of this direction in the development of education, brings us closer to understanding of the essence the information use and communication technologies in education and is one of the modern ways of obtaining a quality education.

However, the analysis of theoretical literature on the quality of education with the help of infor-

mation and communication technologies in teaching allows us to see a clear contradiction that having theoretical and material – technical equipment in the learning process, the teacher is not ready to use it in view of the content-organizational unpreparedness. In this regard, there is a problem of insufficiently effective use of information and communication technologies to improve the quality of education.

Presentation of the main material. IT technologies have covered all the resources that are necessary for information management, in particular, computers, networks and software that are necessary for the search, formation, processing, storage and transmission of information. Modern information technologies can be grouped as follows:

- Standardization;
- Organizational and methodological support;
- Communication means;
- Technical means [Биков].

A prerequisite for any information and communication activity is the presence of a communication channel. Such a channel allows the movement of material forms of messages, but not meanings, in physical space and time and refers to the material and technical means.

There are artificial and natural communication channels and means. Artificial ones are used when two contacts are deprived of information interaction and are divided into electronic, documentary and oral, as well as their combinations. Natural communication channels are inherent in every man, they provide the transmission of information in speech (verbal) and emotional (non-verbal) levels.

The process of interaction of mutually influencing and interdependent market entities is called communication [Буртовий]. There are currently quite a few definitions of this concept, but most often the following: communication is:

1. The process of information transfer.
2. The process by which one source transmits to another some idea to change the behavior of the second.

From this the main purpose of communication, control and persuasion can be defined. Communication management is the management of inter-

actions between people who, in turn, manage the means of communication in the process of communication itself. As in any other system, communication management provides for the implementation of the following set of functions: planning, organization, accounting, motivation and control.

Management of the communication process is a complex of influences on means of communication and employees who carry out this process with the help of these means. The last few decades have been characterized by rapid saturation of information processing systems of all aspects of the life of modern society. At present, information has become a strategic resource of society. This view of information has led to the inevitable spread of ICT (information and communication technology). In a competitive market, every company must be able to adapt economically quickly to new services and technologies, market conditions and constantly changing external factors.

In the conditions of the information economy, the role of information and communication technologies is increasing significantly. From an infrastructure element, they move to the stage of the main means of conducting electronic business.

The educational community has strong evidence for the existence of exemplary professional development characteristics. Opportunities for activity-based learning make it possible to increase the effectiveness of professional development. Focusing on content in a subject area is more effective than general teaching strategies that are not tied to specific subject areas. The effectiveness of the educational process is determined by professional implementation and a competent choice of modern learning technologies [Величко]. One of the main goals of information technologies in the professional activity of a teacher is the preparation of a student for life in a constantly changing world, where the basis is the orientation of the educational process to the individual abilities and needs of a person. The application of these technologies is conditioned by such educational tasks as the search for creative ways to solve important problems, the development of innovative activity mechanisms, the direction of creativity in the form of human existence.

The use of information technologies is actualized in connection with the development of educational trends – personalization and technologization of the learning process. Students can famili-

arize themselves with all educational material that was demonstrated at lectures in any place convenient for them and at any time with appropriate devices and access to the Internet resource. The electronic system of information presentation replaces the traditional classroom presentation of material.

However, many schools have teacher development programs that unfortunately do not meet these guidelines. There are some experiences from European and American educational establishments. Some exemplary schools and districts have developed strategies that embrace best practices and have achieved significant results. The following are some examples of effective measures to encourage teachers to use ICTs, as well as activities to improve their skills. In the Lake Washington Designated School District in Raymond, Washington, educators are required to learn one new ICT skill per year. Each district selects one technology each year, and there are many ways for educators to learn and demonstrate their knowledge. Teachers who successfully complete a refresher course receive an award. All employees in the Danish Gymnasium should use ICT in the educational process, including integrating it into existing curricula. Every employee (including administrative staff) must demonstrate basic information technology skills (computer literacy). Those who need help are offered the opportunity to pass an additional learning. Informal professional development is encouraged through self-training in a specialized classroom for teachers equipped with the necessary technological means, and planning the schedule so that teachers can definitely work together.

The Turkey Project on Empowerment and Improvement of Educational Technologies envisages that all classes will be equipped with ICT facilities and that teaching in all groups will be based on the use of modern technologies that teachers and students can use. In order to prepare teachers for the use of ICTs in the teaching process, various professional development activities were planned, both online and in person, to support teachers.

Several school districts have successfully used expert teachers to support peers, enabling them to use ICTs effectively in preparing students for future careers. The school district is identifying expert teachers in each school for the next major initiative. A summer institute has also been organized, where teachers and administration staff attend classes.

In New Zealand, each school develops its own teacher development strategy. This will require building a culture of entrepreneurship, a continuous pursuit of learning, innovation and improvement, and risk-taking decisions. All this can only be achieved through the development of the education system.

Taken together, all these successful approaches to professional development of teachers meet the individual needs of teachers and focus on creating an environment that stimulates the adoption of technologies, equal interaction of participants in the educational process and decision-making that involves certain risks. They also include technological component in the overall goals and directions of work on curricula at the level schools and district. All these approaches imply that ICT integration should take place both at the level subject content, and within the framework of pedagogical approaches to schooling.

The above examples also show that successful professional development of teachers with using ICT is certainly possible. The challenge is to use effective professional development to bring about the change, from the micro level of schools to large-scale systemic reforms of education as a whole.

Requirements for the use of information and communication technologies by a subject teacher, outlined in this document include the need for every teacher to:

- make a conscious choice of educational technologies, including information technologies, as well as make a choice of electronic educational resources;
- implement control and evaluation activities in the educational process using modern methods of assessment in the conditions of information and communication technologies;
- know the basics of working with text editors, spreadsheets, e-mail and browsers, multimedia equipment.

The next step should be the development and adoption of relevant state standards training and retraining of teaching staff in the field of ICT.

All of the above said determines the requirements for the need to implement innovative models of advanced training. However, despite the fact that pedagogical research has developed and innovative models of advanced training based on ICT, distance learning technologies have been tested, but these models have not been widely used in the advanced

training system. The course linear model of advanced training is still prevailing, while in demand are:

- personalized model model of advanced training using the Internet and distance learning technologies;
- a corporate model of advanced training (in-house training), which involves on-the-job training in an educational institution, taking into account not only the level of the ICT-saturated environment formed by a particular educational institution, but also satisfies professional pedagogical needs of each individual student and the educational institution as a whole. At the same time, a necessary condition is a cumulative system of advanced training in the environment of continuous learning, which implies constant updating of its content, which is adequate to the level of development.

As the analysis of advanced training programs of academies and advanced training institutes showed, initiative, that was implemented within the framework of educational initiatives, most of them lack programs or modules focused on training in modern educational technologies based on ICT [Вакалюк, Медведєва, Новицька]. There are not enough programs focused on training moderators, tutors, facilitators, as well as programs that involve preparing teachers for professional pedagogical interaction via the Internet, which could also show the teacher the possibilities of self-education, co-creation in developing networked pedagogical communities, as well as programs on modern developing models of e-learning (mobile learning, adaptive learning etc.). The content of the professional development programs for teachers in the direction of their use of ICT in their professional activities should be designed taking into account the patterns of formation of ICT competence.

While forming ICT competence, it is necessary to use the following general strategies for solving problems: 1) a problem-based approach; 2) determination of information needs; 3) tactics for collecting information; 4) ability to work with sources of information; 5) the ability to synthesize information obtained from different sources; 6) creative approach to problem solving; 7) critical thinking [Антонів].

Training of teachers in the field of creating and using ICT tools for teaching can be carried out within the framework of a subject-oriented course based on an activity approach and having a practical orientation.

Training should include the following areas: technical and technological (the level of ICT

user), psychological and pedagogical (formation of knowledge and skills implementation of didactic principles in teaching using ICT tools, knowledge of didactic opportunities and directions for using various digital and electronic educational resources, the ability to integrate ICT tools into the existing traditional learning model and use them to develop student-centered teaching methods) and content-methodical (knowledge of the principles, forms, methods and techniques of learning using ICT tools content knowledge and opportunities to use multimedia training programs, Internet resources and educational sites, the ability to use ICT tools to carry out various types of educational activities) [Івашнюва].

To determine the components of the teacher training process in each particular school, it is necessary to take into account:

- the level of readiness of teachers to use ICT and, in particular, digital and electronic educational resources, Internet resources in the educational process;
- the need to select specific forms of implementation of training within the framework of specific programs in academic disciplines that provide an open methodology for conducting classes.
- space – a real school ICT environment that provides the possibility of organizing independent work of teachers and the possibility of conducting lessons using ICT.

As part of the development of the programs, each teacher learns to create elements of his own teaching materials on a specific educational topic – multimedia presentations, publications using hyperlinks, a website / block using designers, multimedia reference materials, multimedia didactic materials; selects digital educational resources for presentation; electronic educational resources of a new generation for organizing independent learning activities in the classroom and outside the classroom controls etc.

It is necessary to convey each teacher the understanding that ICT is a holistic ICT competence and professional development of teachers, a technology that has a philosophical, pedagogical and psychological basis, that it is an integral part of the school of information civilization, the result of which should

be not only the development of information technology competence of both the student and the teacher, but also the transition to a new educational paradigm of learning.

Results and conclusions. The results of the analysis of modern approaches to the study of the professional activity of a modern teacher in the aspect of his interaction with ICT allow us to conclude that:

ICT competence of a modern teacher is one of the most important indicators of the success of his activity and, at the same time, a necessary prerequisite for further increasing the level of his professional competence, which determines the importance of developing a system for advanced training of a modern teacher, focused on the systematic use of ICT.

The models of advanced training described above make it possible to solve some problems of increasing the level of ICT competence of a modern teacher, however, they have a number of shortcomings and do not allow to solve the problems of active use of ICT by a teacher in their work fully. This allows us to talk about the need to develop a model for teacher training based on the idea of integrating the considered models and the personalized needs of a modern teacher.

At the present stage of education reforms, serious changes are associated with the introduction of information and communication technologies in the educational process. The implementation of the reform is carried out by universities through the solution of tactical, methodological and organizational tasks.

Use of information and communication technologies saves time both in the classroom, when explaining new material, and in preparing for it, inspires teachers to look for new approaches to teaching, stimulates the professional growth of the teacher and the competence of parents, frees from unproductive routine work. The use of information and communication technologies in the work of a teacher enhances the positive motivation for learning, respectively, along with this comes an increase in the quality of knowledge and academic performance, and its effective side increases.

BIBLIOGRAPHY

1. Антонів О. Дистанційне вивчення мови: проблеми та методи. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2007. Вип. 2. С. 48–54.
2. Биков В. Ю. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2010. 160 с.

3. 20 найкращих сайтів для вивчення Python – UASpectr. Новини про технології та бізнес | UASpectr. [Електронний ресурс]. URL: <https://uaspectr.com/2020/07/06/najkrashhi-sajty-dlya-vyvchennyapython>
4. Буртовий С. В. Електронні засоби навчання – від теорії до практики : методичний посібник. Кіровоград : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2014. 48 с.
5. Вакалюк Т. А., Медведєва М. О., Новіцька І. В. Методичні рекомендації щодо використання хмаро орієнтованої системи управління навчанням NeoLMS. Житомир : ФОП «О.О. Євенок», 2020. 60 с.
6. Величко В. Є. Формування готовності суб'єктів навчального процесу до використання вільного програмного забезпечення. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2016. № 13. С. 9–15.
7. Віртуальна та доповнена реальність: як нові технології надихають вчитися [Електронний ресурс]. Освіторія. 2019. URL: <https://osvitoria.media/opinions/virtualna-tadopovnena-realnist-yakoyu-mozhe-buty-suchasna-osvita/>
8. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
9. Івашнюва С. Формування структури і контенту персонального сайту педагогічного працівника. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer27/77.pdf>

REFERENCES

1. Antoniv O. (2007) Dystantsiine vyvchennia movy: problemy ta metody. Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi. [*Distance language learning: problems and methods. Theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language*]. Vyp. 2. S. 48–54.
2. Bykov V. Yu. (2010) Zasoby informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii yedynoho informatsiinoho prostoru systemy osvity Ukrainy: monohrafiia. [Means of information and communication technologies of the unified information space of the education system of Ukraine] Kyiv : Pedahohichna dumka. 160 s.
3. 20 naikrashchykh saitiv dlia vyvchennia Python – UASpectr. Novyny pro tekhnolohii ta biznes [20 Best Sites to Learn Python – UASpectr. tech and business news] UASpectr. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://uaspectr.com/2020/07/06/najkrashhi-sajty-dlya-vyvchennyapython>
4. Burtovyi S. V. (2014) Elektronni zasoby navchannia – vid teorii do praktyky. Metodychnyi posibnyk. [E-learning tools – from theory to practice.] Kirovohrad : KZ «KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho», 48 s.
5. Vakaliuk T. A., Medvedieva M. O., Novitska I. V. (2020) Metodychni rekomendatsii shchodo vykorystannia khmaro oriientovanoi systemy upravlinnia navchanniam NeoLMS [Guidelines for using the cloud-based learning management system NeoLMS.] Zhytomyr : FOP «O.O. Yevenok». 60 s.
6. Velychko V. Ye. (2016) Formuvannia hotovnosti subiektiv navchalnoho protsesu do vykorystannia vilnoho prohramnoho zabezpechennia. [Forming the readiness of subjects of the educational process to use free software]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia «Pedahohichni nauky»*. № 13. S. 9–15.
7. Virtualna ta dopovnena realnist: yak novi tekhnolohii nadykhaiut vchytysia [Virtual and augmented reality: how new technologies inspire learning] [Elektronnyi resurs]. (2019) Osvitoriiia. URL: <https://osvitoria.media/opinions/virtualna-tadopovnena-realnist-yakoyu-mozhe-buty-suchasna-osvita/>
8. Zatserkovnyi V. I., Tishaiev I. V., Demydov V. K. (2017) Metodolohiia naukovykh doslidzhen : navch. posib. [Methodology of scientific research] Nizhyn : NDU im. M. Hoholia. 236 s.
9. Ivashnova S. Formuvannia struktury i kontentu personalnoho сайту pedahohichnoho pratsivnyka. [Formation of the structure and content of a personal website of a teacher] [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu do resursu: URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer27/77.pdf>

Г. М. ШМЕЛЬКОВА

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри ділової комунікації,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна
Електронна пошта: shmelanna1205@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-2475-3739>*

О. О. УБЕЙВОЛК

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри ділової комунікації,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна
Електронна пошта: ubvolk@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-4257-8209>*

О. В. ЮДІНА

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри ділової комунікації,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна
Електронна адреса: olga_judina@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5400-7695>*

Р. В. В'ЯЗОВА

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри ділової комунікації,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна
Електронна адреса: ritakorn28@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2019-7085>*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається роль інформаційних технологій у навчальному процесі викладачів вищої школи. Зазначено, що інформаційні технології стали невід'ємною складовою змісту навчання, яка сприяє реалізації принципів розвивальної освіти, дозволяють формувати сучасну молодь, обізнану з інформаційно-комунікаційними технологіями. У статті визначено проблему підготовки вчителя до використання мережових технологій не лише з позиції формування компонентів інформаційно-операційної діяльності, а й з точки зору розвитку інших компонентів інформаційної культури – інформаційного світогляду, ціннісні орієнтації та потреби. Автори наводять приклади підготовки вчителів у країнах Європи та Америки. Особлива увага приділяється використанню інтернет-ресурсів у навчанні, отриманню актуальної інформації щодо професійної діяльності студента, а також системі моніторингу навчального процесу з іноземної мови. Ресурси інтернету надають викладачеві особливі можливості для використання на практичних заняттях. Всесвітня павутина є справжньою опорою для вчителя, який має можливість використовувати ресурси інтернету в різних видах навчальної діяльності. У зв'язку з цим інформаційна культура вчителя, яка є системою знань, що забезпечує цілеспрямовану самостійну діяльність для оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб, здійснення дистанційного та онлайн видів навчання. У статті підкреслюється, що найважливішими компонентами інформаційної культури вчителя є вміння визначати та формулювати цілі, ставити завдання, будувати інформаційні моделі процесів і явищ, що вивчаються, аналізувати інформаційні моделі за допомогою автоматизованих інформаційних систем та інтерпретувати отримані результати, прогнозувати можливі наслідки своїх рішень, використовувати сучасні інформаційні технології. До цього повинен прагнути кожен педагог у процесі власного самовдосконалення.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, навчальний процес, вища школа, підготовка викладачів, самовдосконалення.

МЕТОДИКА ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

УДК 159.922.7:159.942

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.11>

Н. А. ОДАРЧУК

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри практики англійської мови,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: natalylutsk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2647-2159>

І. І. ХМЕЛЬОВА

магістр VII курсу факультету іноземної філології,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: Iryna964k@gmail.com

НАУКОВІ АКТУАЛІТЕТИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена доведенню необхідності розвитку емоційного інтелекту молодших школярів, зокрема з огляду на сповненість сучасного навколишнього світу непередбачуваними змінами та загальною нестабільністю. Актуальність формування емоційного інтелекту обстоюється з урахуванням сьогодишньої небезпечної ситуації в Україні, коли діти живуть у довготривалих стресових умовах. У статті обґрунтовується важливість та нагальність формування та розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів задля збереження та вдосконалення гармонійної особистості дитини.

Стверджується, що низький рівень емоційного інтелекту перешкоджає всебічному розвитку особистості та її успішній взаємодії зі своїм оточенням. У статті розглядається становлення та формування поняття емоційного інтелекту від часів античності до сьогодення. Прослідковується, як з різних аспектів цим питанням займалися вітчизняні та закордонні науковці, що допомагає різносторонньо розглянути досліджуваний феномен.

Вивчивши погляди різних вчених на об'єкт дослідження, виводиться робоче визначення: емоційний інтелект – це здібність усвідомлювати та розуміти власні емоції та емоції інших, вміння керувати та виражати свій емоційний стан, гармонійно взаємодіяти з оточенням. У статті обстоюється думка, що молодший шкільний вік – найбільш чутливий період для формування емоційного інтелекту, тому для цього максимально залучається комплексний підхід, беруться до уваги різні напрямки освітнього процесу, не обмежуючись лише однією навчальною дисципліною.

Сучасними дослідженнями підтверджується можливість та необхідність підвищення рівня емоційного розвитку за допомогою різних технік та методик: читання книг, аналіз власних вчинків, переживань героїв твору, їхніх настроїв та почуттів, участь у рольових іграх, дискусіях, демонстрації фото, відео із зображенням певних емоцій та настроїв, залучення мистецьких засобів тощо. Створення вчителем правильної стратегії вдосконалення емоційного інтелекту школярів – це основа для досягнення успіхів ними у дорослому житті.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоції, молодші школярі, чутливість, виховання, розвиток, адаптація.

Поставлення проблеми. Сучасний навколишній світ наповнений непередбачуваністю, швидкоплинними змінами. Для адаптації до вимог суспільства та навколишнього середовища, успішної взаємодії з людьми особистість повинна володіти високорозвиненим емоційним інтелектом, тобто здібністю розуміння емоцій та вмінням керувати ними. Емоційна складова особистості та її вивчення як було актуальним в минулому, так і цілком на часі залишається

сьогодні. За спостереженнями та дослідженнями науковців високий рівень емоційного інтелекту допомагає встановлювати стійкі міжособистісні відносини, сприяє внутрішній та зовнішній мотивації, збереженню ментальної і фізичної активності, творчості, високій працездатності, не зважаючи на умови змін, на різноманітні виклики та навіть рівень стресу.

Беручи до уваги сучасну ситуацію в Україні, можна стверджувати, що як дорослі, так і діти

живуть у довготривалих стресових умовах та ситуаціях. З цього випливає, що сучасному українському суспільству надзвичайно важливим та актуальним є керування емоційним інтелектом не тільки для гармонійного розвитку особистості, але й для подолання стресу у сучасних викликах навколишнього світу.

Результати та дискусії. З раннього віку дитина отримує досвід переживання безлічі емоцій. Вони знаходять своє відображення у проявах радості і смутку, гордості і сорому, страху, гніву, відрази і т. п. Ці внутрішні переживання інформують нас про власний емоційний стан та емоційний стан нашого оточення. Позитивні емоції пов'язуються з почуттями безпеки, надійності та стабільності. На противагу позитивним емоціям, негативні емоції відображають почуття небезпеки, невизначеності, нестабільності. Отже, для успішного розвитку гармонійної особистості, адаптації в суспільстві, вміння розпізнавати власні емоції та емоції близького оточення, а також керування цим станом є надзвичайно важливим у житті людини.

Низький рівень емоційного інтелекту зумовлює певні складнощі. Вчені виокремлюють такі характерні риси низького рівня емоційного інтелекту:

- відсутня здатність диференціювати власні емоції та керувати ними, що негативно відображається на взаємодії з людьми, які знаходяться в безпосередній близькості, у вигляді конфліктних ситуацій;
- низький рівень стресостійкості, що заважає вмінню знаходити адекватні шляхи вирішення тієї чи іншої ситуації;
- відсутність співчуття та емпатії, що ускладнює розуміння інших та побудову взаємовідносин між людьми;
- відсутність вміння вирішувати конфлікти, що спричиняє прояви агресії та нестриманості, страху, а це зрештою перешкоджає досягненню компромісів та взаєморозуміння;
- безвідповідальність та зосередженість на власній особистості досить часто відображається у маніпулюванні близькими людьми, що теж має особливо негативний вплив.

Як би не змінювався світ, завжди необхідним є вміння правильно виражати свої думки та емоції, розуміти себе та свої переживання, взаємодіяти з іншими людьми, бути уважним та, відповідно, приймати правильні рішення.

Вченими доведено, що саме емоційна зрілість впливає на успішність людини в багатьох сферах її життя [Носенко, Четверик-Бурчак].

Поняттям емоційного інтелекту було зацікавлені з давніх-давен. Ще за часів античності філософи звертали увагу на важливість емоцій у процесі навчання, взаємозв'язок між емоціями та поведінкою людини. Протягом останніх років вітчизняні й іноземні вчені-теоретики та практики активно зацікавилися використанням цього поняття, тому й існує багато підходів до його диференціювання. І хоч зацікавленість до емоційного інтелекту як поняття, так і терміна, все більше зростає, в науці досі не існує єдиного чіткого визначення даного поняття.

У XX столітті виникла теорія соціального інтелекту, що стверджувала важливість єднання розуму та емоцій. Саме вона згодом стала підґрунтям для формування теорії емоційного інтелекту. Вчений Роберт Торондайк трактує соціальний інтелект, як сукупність ментальних здібностей, пов'язаних з опрацюванням соціальної інформації, що сприяють успішній міжособистісній взаємодії [цит. за Дерев'янко].

У 1985 році фізіолог Р. Бар-Он вперше ввів поняття коефіцієнту емоційності EQ, за зразком IQ-коефіцієнту інтелекту. Вчений трактує емоційний інтелект, як набір когнітивних здібностей, компетенцій та навичок, що впливають на здібність людини адаптуватися до викликів зовнішнього середовища [цит. за Дерев'янко].

Науковець вирізняє п'ять сфер компетентності особистості, як компонентів емоційного інтелекту:

- інтраперсональна (пізнання себе);
- інтерперсональна (навички міжособистісного спілкування);
- сфера управління стресом;
- здатність до адаптації;
- оцінка загального настрою [Дерев'янко].

У 1990 році науковці Дж. Меєр та П. Селовей вперше використали поняття емоційного інтелекту як здібності оцінки та вираження емоцій, розуміння емоцій та емоційних знань, вміння керувати емоціями [Дерев'янко].

Американський вчений Деніел Гоулман вважає, що емоційний інтелект – це здібність усвідомлювати власні емоції та емоції інших для мотивації себе та інших, а також для управління емоціями при взаємодії з оточуючими [Гоулман].

Багато українських відомих вчених теж присвятили свої наукові праці дослідженню емоційного інтелекту: О. Білик, Н. Коврига, С. Дерев'янка, Е. Носенко, В. Зарицька та багато інших. Наші вчені досліджують поняття емоційного інтелекту, його роль, використання та розвиток у різних етапах та сферах життєдіяльності особистості.

Так, Е. Носенко трактує поняття емоційного інтелекту як соціально важливу інтегральну особистісну властивість, що є відображенням відношення особистості до навколишнього середовища та розуміння, усвідомлення, сприйняття власної особистості. Їй належить представлення емоційного інтелекту, як емоційної розумності [Носенко 2016 : 113].

Василь Сухомлинський розумів емоційну сферу як єдність думок, відчуттів, ідей, що допомагає особистості повніше сприймати навколишній світ, сприяє формуванню поваги до оточуючих людей, вихованню нетерпимості до зла, вмінню керувати емоціями та правильно їх виражати [Сухомлинський].

Українська дослідниця М. Шпак представляє емоційний інтелект як інтегральну властивість особистості, що відображає пізнавальну здатність до усвідомлення власних емоцій та керування ними через когнітивне опрацювання емоційної інформації, що зумовлює психологічне благополуччя особистості та успішності у соціальній взаємодії [Шпак].

Погляди вчених щодо можливості розвитку емоційного інтелекту відрізняються. Але сучасні дослідження підтверджують можливість та необхідність покращенню рівня емоційного розвитку за допомогою використання різних технік та методик.

Так, на відміну від Дж. Меєра, Даніел Гоулман дотримується точки зору щодо можливості розвитку емоційного інтелекту. Українська науковиця Т. Березовська провела емпіричні дослідження цієї сфери. Результатами було підтверджено, що за наявності правильно організованого навчання та виховання, можна підвищити рівень емоційного інтелекту.

Хоча наукових праць стосовно емоційного інтелекту молодших школярів досить мало, але, згідно з дослідженням Л. Новікової, Т. Бабаєвої, молодший шкільний вік розглядається, як найбільш чутливий період для формування

емоційного інтелекту. Діти саме цієї вікової категорії найбільш сприйнятливі до пізнання емоційної сфери людини.

Багато факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх, зумовлюють зміни в емоційній складовій особистості. Л. Буркова диференціює такі фактори впливу на розвиток емоційного інтелекту:

- генотип батьків (40%);
- сімейне виховання (10%);
- соціальне середовище (50%) [Буркова].

Вищенаведені відсоткові показники засвідчують, що шкільне середовище, як і виховання учнів, здатне позитивно вплинути на розвиток емоційного інтелекту дитини.

Педагогу надзвичайно важливо бути обізнаним у тому, яку роль відіграє емоційний інтелект в житті дітей, адже він значною мірою впливає на гармонійний розвиток дитини як особистості, її самооцінку, мотивацію та взаємодію з іншими людьми. Розвиваючи емоційний інтелект, ми навчаємо дітей долати складнощі, життєві перешкоди і досягати цілей.

Емоційний інтелект – це невід'ємна складова педагогічної майстерності, адже лише зріла, гармонійна особистість може виховати іншу повноцінну, довершену особистість. Однією з основних педагогічних цілей педагога є не тільки передання знань, формування вмінь та навичок пізнання, але й формування емоційної сфери підопічного для подальшого успішного його розвитку.

Слід зауважити, що розвиток емоційного інтелекту не слід обмежувати лише якоюсь однією навчальною дисципліною. Підхід до покращення рівня емоційного інтелекту повинен бути комплексним, таким, що максимально залучає різні напрямки освітнього процесу.

Для розвитку рівня емоційного інтелекту можна використовувати різноманітні методи та засоби: читання книг, аналіз вчинків, переживань героїв твору, їхніх настроїв та почуттів, рольові ігрові, вправи, дискусії стосовно різних життєвих ситуацій із досвіду дітей, демонстрації фото, відео із відображенням певних емоцій та настроїв, залучення різних мистецьких засобів тощо.

Слід звернути увагу, що, за твердженнями вчених, для цілісного сприйняття світу для дитини недостатньо проводити лише аналіз подій. Дуже важливими є позитивно-емоційні переживання, що сформують основу для піз-

нання та здобуття нових знань. Позитивні емоції сприяють мотивації дитини до подальшого поглиблення знань про навколишнє середовище та отримання радості, задоволення від навчання. В житті діти зустрічаються з труднощами набагато частіше, ніж дорослі. Дорослими складнощі сприймаються як щось звичне та природне, але у дитини вони можуть викликати страх, неспокій та тривогу. В період молодшого шкільного віку учні досить часто потребують допомоги педагога у навчанні вміння позитивно сприймати навколишній світ та різні життєві ситуації, адже у дітей ще надто малий емоційний досвід.

Наразі, за твердженням науковців, на відміну від розвитку інтелектуальних вмінь, емоційному інтелекту приділяється недостатньо уваги. Кризовий період адаптації до школи, сам навчальний процес часто супроводжується певними труднощами, що може відобразитися у негативній поведінці чи розбалансованому емоційному стані школяра. Для дитини край важливо бути прийнятою в соціумі. Крім того, учень молодшої школи пізнає не лише зовнішній навколишній світ, але й власний внутрішній, з його різними переживаннями та емоціями. В цей час на перший план виходить допомога та підтримка з боку дорослих. Для розвитку емоційного інтелекту в дітей край важливим є створення емоційно-позитивної атмосфери під час навчального процесу.

Очевидно, що для вміння керувати власними емоціями дитині необхідні знання як у їх диференціації, так і способах вираження почуттів, методі вирішення конфліктних ситуацій, вміння робити аналіз тощо. Підтвердженням факту необхідності розвитку емоційного інтелекту є історії з книги Данієля Гоулмана «Емоційний інтелект», де описані різні ситуації, в котрих навіть дуже обдаровані та здібні діти не зуміли емоційно адекватно відреагувати на ту чи іншу ситуацію, що призвело до негативних та навіть трагічних наслідків. Одна з історій закінчилася тим, що один із найкращих учнів, відмінник середньої школи встроїв вчителю ніж під ключицю через незадоволення своєю оцінкою [Гоулман].

Для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів перш за все потрібно брати до уваги певні характеристики цього вікового періоду. Емоційний стан молодших школярів часто

сповнений новими переживаннями, сумнівами, здивуванням, радістю пізнання, що допомагає формуванню пізнавального інтересу. Хоча дітям загалом властиве почуття життєрадісності й бадьорості, однак через несформоване вміння керувати власними емоціями, досить часто можна помітити прояви емоційної невідповідності, нестриманості, навіть грубості. Зауважимо, що цей вік – емоційно-вразливий, тому емоційно бурхлива реакція може бути зумовлена, як зауваженням, так і похвалою. Науковці вирізняють такі напрямки розвитку емоційного інтелекту у школярів молодшої ланки:

- мотиваційно-ціннісний;
- пізнавальний;
- навчальний;
- практичний;
- творчий [Котик].

Оскільки вчені розмежовують поняття внутрішньоособистісного та міжособистісного інтелекту, при виборі методів розвитку навчальної діяльності для підвищення рівня емоційного інтелекту слід враховувати й особливості навчального процесу. Так, наприклад, різні види групової роботи (пари, команди, мінігрупи), участь у підготовці колективних проєктів сприяють розвитку міжособистісного інтелекту. Натомість різноманітні прийоми для підвищення рівня саморегуляції, самоконтролю, рефлексії, самооцінки використовуються для розвитку внутрішньоособистісного інтелекту.

Український дослідник С. Дерев'янка пропонує такі методи для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів: психогімнастика, гра, арттерапія (казкотерапія, музикотерапія, терапія малюванням, бібліотерапія), поведінкова терапія, що включає функціональні та релаксаційні тренінги, дискусії (обговорення та аналіз ситуацій, які спричиняють певні проблеми, у груповому форматі). Урок може стати справжнім тренінгом емоційного інтелекту за умови його правильної організації з метою розвитку емоційної сфери особистості дитини. Рольові ігри, вправи для зняття та зменшення напруги, техніки самокерування теж допомагають розвивати емоційний інтелект [Дерев'янка].

Створення правильної стратегії вдосконалення емоційного інтелекту школярів – це основа для досягнення успіхів. На сьогодні

немає чіткого підходу щодо вибору стратегії, а також коли та які емоції потрібно вивчати з дітьми. Кожний педагог обирає та створює свою власну стратегію, враховуючи зовнішні фактори, особливості дітей, емоційну атмосферу в класному колективі. Однак вчені радять спочатку познайомити дітей із основними емоціями, спробувати дослідити їх, і лише згодом переходити на емоційні відтінки. Так, згідно із концепцією Пола Екмана, існує сім базових емоцій: радість, здивування, смуток, гнів, огида, зневага, страх [Дерев'янка]. Спершу дітям пропонуються емоції, які доступні для їхнього сприйняття та розуміння з власного досвіду: радість, любов, смуток, сором, гнів. Для поглиблення знань емоційної сфери варто використовувати емоційний спектр К. Ізарда, в якому відображені емоційні відтінки [Izard].

Досвідчені педагоги пропонують вивчення емоцій у декілька етапів. Спочатку відбувається знайомство з емоцією, на цій стадії пропонується використовувати різні засоби (відео, аудіо, малюнки, фото тощо). Наступний крок – діти проводять дослідження вираження цієї емоції, чи з власного досвіду, чи з досвіду інших. Далі слідує пізнання емоції – аналіз відповідного емоційного стану, його шкідливості чи, навпаки, користі. Надзвичайно важливим є також пояснення ймовірних наслідків тих чи

інших емоційних станів, їх відображення на власному самопочутті та взаємовідносинах із найближчим оточенням. Після пропрацювання певної емоції необхідно дати практичні рекомендації щодо керування й переживання емоції, а також вміння за потреби допомогти чи підтримати іншу людину.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок що емоційний інтелект – досить складний феномен, який включає низку компонентів і відіграє надзвичайно важливу роль у житті кожної людини, зокрема молодших школярів. Батькам та педагогам важливо розуміти почуття дітей та допомагати їм формувати свій емоційний інтелект для успішного розвитку їхніх особистостей. Актуальність атмосфери тривожності, невизначеності, небезпечної ситуації в Україні зумовлює необхідність приділити особливу увагу емоційному стану дітей. Дуже важливо допомогти їм залишитися емоційно здоровими, гармонійними особистостями, навчити правильно справлятися з різними ситуаціями, усвідомлювати та розуміти як власні емоції, так і свого оточення, вміти правильно керувати ними та взаємодіяти із навколишнім світом. Слід пам'ятати, що дитячий вік – дуже вразливий до стресових ситуацій, але через високий ступінь сенситивності він найсприятливіший для розвитку емоційного інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буркова Л. В. Соціономічні професії: інноваційна підготовка спеціалістів у вищих навчальних закладах : монографія. К. : Інформаційні системи, 2010. 278 с.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С. Гумецької. Київ, 2018. 512 с.
3. Дерев'янка С. Феноменологія емоційного інтелекту : навч. посіб. Чернігів : «Десна Поліграф», 2016. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/640>
4. Котик Т. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2020. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpraysivnykiv/NUS-teoriya-i-praktyka-form-emots-intelekt-Kotykyk.pdf>
5. Носенко Е. Л. Курс лекцій з дисципліни «Теорія емоційного інтелекту» із завданнями для самоконтролю: курс лекцій. 2016. 113 с. URL: https://www.dkpp.com.ua/wp-content/uploads/2020/03/nosenko_chetveryk_burchak-.pdf
6. Носенко Е., Четверик-Бурчак А. Емоційний інтелект як чинник досягнення життєвого успіху : монографія. Київ : Освіта України, 2016. URL: <http://repository.dnu.dp.ua:1100/upload/cf4f1242399585b7fb5656da6272651eEIC.pdf>
7. Сухомлинський В. Духовний світ школяра. Вибрані твори : в п'яти томах. Т. 1. 1977. 402 с.
8. Шпак М. Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy an Psychology*. 2018. Т. VI(8), № 64. С. 72–77.
9. Izard C. E. The Psychology of emotions. New York : Plenum, 1991. 452 p.

REFERENCES

1. Burkova L. V. (2010) *Sotsionomichni profesii: innovatsiyna pidhotovka spetsialistiv u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh: monohrafiya* [Socionomic professions: innovative training of specialists in higher education institutions: a monograph.]. Informatsiyni systemy.
2. Houlman D. (2018) *Emotsiynyy intelekt* [Emotional intelligence]. Kyiv. (in Ukrainian)
3. Derevyanko S. (2016) *Fenomenolohiya emotsiynoho intelektu: navch. posib.* [Phenomenology of emotional intelligence: a textbook]. Chernihiv: Desna Polihraf. Retrieved from: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/640> (accessed 10 October 2023).

4. Kotyk T. (2020) Nova ukrayins'ka shkola: teoriya i praktyka formuvannia emotsiynoho intelektu v uchniv pochatkovoyi shkoly : navch. posib. [The new Ukrainian school: theory and practice of forming emotional intelligence in primary school students : a textbook.]. Ternopil': Aston. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpraysivnykiv/NUS-teoriya-i-praktyka-form-emots-intelekt-Koty.pdf> (accessed 12 October 2023).
5. Nosenko E. L. (2016) Kurs lektsiy z dystsypliny «Teoriya emotsiynoho intelektu» iz zavdanniamy dlia samokontroliu : kurs lektsiy [Course of lectures on the discipline «Theory of Emotional Intelligence» with tasks for self-control : a course of lectures.]. URL: https://www.dkpp.com.ua/wp-content/uploads/2020/03/nosenko_chetveryk_burchak.pdf (accessed 12 October 2023).
6. Nosenko E., Chetveryk-Burchak A. (2016) Emotsiynyy intelekt yak chynnyk dosiahnennia zhyttievoho uspikhu : monohrafiya [Emotional intelligence as a factor in achieving life success: a monograph.]. Kyiv : Osvita Ukrainy. URL: <http://repository.dnu.dp.ua:1100/upload/cf4f1242399585b7fb5656da6272651eEIC.pdf> (accessed 12 October 2023).
7. Sukhomlyns'kyi V. (1977). Dukhovnyy svit shkoliara. Vybrani tvory: v p'yaty tomakh [The spiritual world of a pupil. Selected works: in five volumes.], vol. 1. (in Ukrainian)
8. Shpak M. (2018). Vikovi osoblyvosti rozvytku emotsiynoho intelektu molodshykh shkoliariv [Age-related peculiarities of the development of emotional intelligence of primary schoolchildren.]. Novyy vymir nauky ta osvity. *Pedahohika i psykholohiya [Science and education a new dimension. Pedagogy and psychology.],* vol. VI (8), no 64, pp. 72–77.
9. Izard E. C. (1991). The Psychology of emotions. New York : Plenum, pp. 452.

N. A. ODARCHUK

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Conversational English Department,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: natalylutsk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2647-2159>*

I. I. KHMELIOVA

*Master Student at the Faculty of Foreign Philology,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: Iryna964k@gmail.com*

NECESSITY OF DEVELOPING JUNIOR SCHOOLCHILDREN'S EMOTIONAL INTELLIGENCE

The article is devoted to proving the need to develop junior schoolchildren's emotional intelligence; in particular, taking into account the fact that modern surrounding world is full of unpredictable changes and general instability. The relevance of forming emotional intelligence is justified taking into consideration today's dangerous situation in Ukraine, when children live in long-term stressful conditions. The article substantiates the importance and urgency of the formation and development of emotional intelligence in junior schoolchildren in order to preserve and improve the child's harmonious personality.

It is stated that a low level of emotional intelligence hinders the comprehensive development of the individual and their successful interaction with the environment. The article examines the development and formation of the concept of emotional intelligence from ancient times to the present. It traces how Ukrainian and foreign scientists have studied this issue, which helps to consider the investigated phenomenon multifacetedly.

After studying the views of various scientists on the object of research, a working definition is derived: emotional intelligence is the ability to realize and understand one's own emotions as well as the emotions of others, the ability to manage and express one's emotional state, to interact harmoniously with the people around. The article argues that early school age is the most sensitive period for the formation of emotional intelligence, therefore a comprehensive approach is used, various directions of the educational process are taken into account, not limited to only one academic discipline.

Modern research confirms the possibility and necessity of increasing the level of emotional development with the help of various techniques and methods. These include reading books, analyzing one's own actions as well as the characters' experiences, moods and feelings, participation in role-playing games or discussions, demonstrations of photos and videos depicting certain emotional states, involvement of artistic means, etc. A created by the teacher correct strategy for improving schoolchildren's emotional intelligence is the basis for their success in adult life.

Key words: emotional intelligence, emotions, junior schoolchildren, sensitivity, education, development, adaptation.

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЩОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Л. С. Герасимюк, Л. М. Тарасюк ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА.....	3
О. П. Митчик, В. Й. Тарасюк, А. Г. Чиж, В. П. Констанкевич СПОРТИВНІ ІГРИ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	9
О. А. Tsyhanenko SOME ASPECTS OF FORMATION OF READINESS FOR INTERCULTURAL COMMUNICATION AMONG FUTURE SHIPMASTERS AT MARITIME ENGLISH LESSONS.....	15

ТЕОРІЯ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ

Л. О. Vachiiieva ANALYSIS OF THE FOREIGN PRACTICE OF MODELLING RESEARCH ACTIVITIES OF PEDAGOGICAL EDUCATION SPECIALISTS.....	21
Т. С. Зорочкіна ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОГО ПЛАНШЕТА «GEOBOARD» ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	28
І. С. Кентеш ЗНАЧЕННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ (ФОРТЕПІАННОЇ) ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....	33
М. О. Чуvasов РОЛЬ ДІАГНОСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІДВИЩЕННІ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	40

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

В. О. Приймак, С. В. Калитка, В. І. Романова, Т. В. Ходаковська АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ ТА ДОСВІД ФІЗИЧНОГО І МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ.....	48
--	----

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

С. Б. Мудрик, Н. В. Табак, С. С. Марчук, І. В. Чемерис ІГРОВА КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОЇ МЕСОПОТАМІЇ.....	55
--	----

ЯКІСТЬ ОСВІТИ

G. M. Shmelkova, O. O. Ubeyvolk, O. V. Yudina, R. V. Viazova USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN HIGHER SCHOOL TEACHERS' TRAINING.....	61
--	----

МЕТОДИКА ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Н. А. Одарчук, І. І. Хмельова НАУКОВІ АКТУАЛІТЕТИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	68
--	----

CONTENTS

THEORETICAL-METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF HIGHER AND GENERAL SECONDARY EDUCATION

L. S. Herasymiuk, L. M. Tarasiuk

FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE AS A COMPONENT
OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE DOCUMENTATION SPECIALIST..... 3

O. P. Mytchyk, V. Yu. Tarasiuk, A. H. Chyzh, V. P. Konstankevych

SPORTS GAMES IN PHYSICAL EDUCATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS.....9

O. A. Tsyhanenko

SOME ASPECTS OF FORMATION OF READINESS
FOR INTERCULTURAL COMMUNICATION AMONG FUTURE SHIPMASTERS
AT MARITIME ENGLISH LESSONS.....15

THEORY OF EDUCATION AND TRAINING

L. O. Bachiieva

ANALYSIS OF THE FOREIGN PRACTICE OF MODELLING RESEARCH ACTIVITIES
OF PEDAGOGICAL EDUCATION SPECIALISTS..... 21

T. S. Zorochkina

TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO THE APPLICATION
OF THE MATHEMATICAL TABLET “GEOBOARD” AS A TOOL
FOR THE DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING YOUNGER SCHOOL STUDENTS..... 28

I. S. Kentesh

THE SIGNIFICANCE OF A POLYCULTURAL APPROACH IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL (PIANO)
TRAINING IN INSTITUTIONS OF HIGHER ART EDUCATION.....33

M. O. Chuvasov

THE ROLE OF DIAGNOSTIC ACTIVITY IN THE ADVANCED PRODUCTIVITY
OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF PERSONAL TEACHERS.....40

THEORY AND METHODS OF EDUCATION

V. O. Pryymak, S. V. Kalytka, V. I. Romanova, T. V. Khodakovska

AXIOLOGICAL APPROACH TO SCHOOLCHILD EDUCATION AND EXPERIENCE WITH PHYSICAL
AND MORAL EDUCATION OF ZAPOROZHIAN COSSAKS.....48

HISTORY OF PEDAGOGY

S. B. Mudryk, N. V. Tabak, S. S. Marchuk, I. V. Chemerys

PLAYING CULTURE OF AN ANCIENT MESOPOTAMIA.....55

QUALITY OF EDUCATION

G. M. Shmelkova, O. O. Ubeyvolk, O. V. Yudina, R. V. Viazova

USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES
IN HIGHER SCHOOL TEACHERS’ TRAINING.....61

METHODS OF SCHOOL TEACHING

N. A. Odarchuk, I. I. Khmeliova

NECESSITY OF DEVELOPING JUNIOR SCHOOLCHILDREN’S EMOTIONAL INTELLIGENCE.....68

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

Випуск 3

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Алла Олександрівна Марєєва

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 8,84. Замов. № 0124/020. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.